

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK
BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİ
ANABİLİM DALI

**YEZİDİLERDE DİNÎ İNANÇ, İBADET VE SOSYO-
KÜLTÜREL HAYAT**
(Batman İli Beşiri İlçesi Örneği)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Murat GÖKALP

HAZIRLAYAN
Süleyman SARİTOY

ELAZIĞ-2014

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİ
ANABİLİM DALI

YEZİDİLERDE DİNÎ İNANÇ, İBADET VE SOSYO-KÜLTÜREL HAYAT
(Batman İli Beşiri İlçesi Örneği)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Murat GÖKALP

HAZIRLAYAN
Süleyman SARITÖY

Jürimiz .../.../... tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans/doktora tezini oy birliği/oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve Sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Yezidilerde Dinî İnanç, İbadet ve Sosyo-Kültürel Hayat
(Batman İli Beşiri İlçesi Örneği)****Süleyman SARITÖY****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı****Elazığ-2014, Sayfa: IX + 127**

Yezidiliğin kökeni ve geçirmiş olduğu tarihi süreç hakkında çok farklı görüşler bulunmaktadır. Yezidiler mutlak, ezeli ve ebedi kabul edilen ve Huda olarak isimlendirilen bir Tanrı inancına sahipler. Melek Tavus Yezidilik inancında oldukça önemli bir yere sahiptir. Şeyh Adiy bu inancın önderi ve rehberi olarak kabul edilir. Kitab-ı Cilve ve Mushaf-ı Reş bu inancın kutsal kitaplarıdır.

Yezidilikte günlük ibadetlerin yapıldığı mabetler yoktur. İbadetler de bireysel yapılır. Namaz (dua), oruç, hac, zekât, kurban Yezidilerin başlıca ibadetlerindendir. Yezidilerin inancında önemli bir yeri olan kast sisteminde halk, müritler ve din adamları diye iki temel sınıfa ayrılır. Müritler tek sınıftan oluşurken din adamları kendi içlerinde farklı sınıflara ayrılırlar. Sınıflar arası geçiş ve evlenme yasağı Yezidi kast sisteminin en belirgin özelliğidir.

Günümüzde Yezidiler başta Irak, İran, Suriye, Türkiye, Ermenistan, Gürcistan, Rusya ve Almanya olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde yaşamaktadırlar. Ülkemizde ise Şanlıurfa, Diyarbakır, Batman, Mardin ve Şırnak illerinde meskûndurlar.

Anahtar Kelimeler: Yezidilik, Melek Tavus, Şeyh Adiy bin Müsafır, Batman, Beşiri

ABSTRACT

Master Thesis

**Religious Belief, Worship and Socio-Cultural Life of Yazidis
(Batman Province Beşiri District Case)**

Süleyman SARITÖY

Fırat University

Institute of Social Sciences

Department of Primary School Teachers of Religious Culture and Moral

Knowledge

Elazığ – 2014, Page: IX + 127

There are many different views about the origin of Yazidis and the historical process they have gone through. Yazidis have the belief of one God called Huda that is accepted as absolute, eternal and everlasting. Melek Tavs has an important place in Yazidis belief. Sheikh Adiy bin Musafir is accepted as the consultant and the leader of this belief. Kitab-ı Cilve and Mushaf-ı Reş are the holy books of this belief.

There are no temples for daily worships in this belief. Worship are done individually. Pray, fast, pilgrimage, offering, sacrifice are basic worships of Yazidis. The people in Caste system, having a great deal in Yazidis' belief, are divided into two basic groups, such as Murids and Clerics. Murids consist of one class whereas Clerics consist of different classes. The ban of converting and intermarriage are the most evident features of Caste system.

At present time Yazidis live in many different countries primarily in Iraq, Iran, Syria, Turkey, Armenia, Georgia, Russia and Germany. In our country, they are inhabited in Şanlıurfa, Diyarbakır, Batman, Mardin and Şırnak.

Keywords: Yazidism, Melek Tavs, Sheikh Adiy bin Musafir, Mushaf-ı Reş, Batman, Beşiri

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖNSÖZ	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
I.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi	1
I.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı	1
I.3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	2
I.4. Araştırmanın Yöntemi	2
I.5. Batman ve Beşiri İlçesi Hakkında Genel Bilgi	2
I.5.1. Batman'ın Tarihi	2
I.5.2. Batman'ın Coğrafi Konumu ve İklimi	3
I.5.3. Beşiri'nin Tarihi	4
I.5.4. Beşiri'nin Coğrafi konumu ve İklimi	4
I.6. Yezidilerde Coğrafi Dağılım ve Nüfus	5
I.6.1. Dünya Yezidilerinin Coğrafi Dağılımları ve Nüfusları	5
I.6.2. Türkiye Yezidilerinin Coğrafi Dağılımları ve Nüfusları	7
I.6.3. Batman Yezidilerinin Coğrafi Dağılımları ve Nüfusları	9

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARİHSEL SÜREÇTE YEZİDİLİK	11
1.1. Yezidiliğin Tarihî Serüveni	11
1.1.1. Yezidi İsminin Kaynağı	11
1.1.2. Yezidiliğin Ortaya Çıkışı İle İlgili Olarak İddia Edilen Bazı Görüşler	13
1.1.2.1. Yezidi Kaynaklarına Göre Yezidilik	13
1.1.2.2. Şahıslara İsnat Edilen Görüşler	14
1.1.2.2.1. Yezid b. Uneyse	14
1.1.2.2.2. Yezid b. Muaviye	15
1.1.2.2.3. Şeyh Adiy b. Müsafir	15

1.1.3. Yezidiliğin Kurucusu Olarak Şeyh Adiy Bin Müsafır	17
1.1.3.1. Hayatı.....	17
1.1.3.2. Eserleri	18
1.1.3.3. Hakkında Söylenenler	18
1.1.4. Tarihte Yezidiler.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

2. YEZİDİLERDE İNANÇ, İBADET, BAYRAMLAR VE KAST SİSTEMİ 23

2.1. Yezidilerde İnanç	23
2.1.1. Tanrı İnancı	23
2.1.2. Melek İnancı	26
2.1.2.1. Melek Tavus (Azrail, Cebrail, Emin Cebrail, Şeytan).....	26
2.1.2.2. Diğer Melekler	27
2.1.2.3. Sancaklar.....	28
2.1.3. Kutsal Kitap İnancı.....	29
2.1.3.1. Kitab-ı Cilve	29
2.1.3.2. Mushaf-ı Reş.....	32
2.1.4. Peygamber İnancı	36
2.1.5. Ölüm Sonrası, Cennet, Cehennem ve Tenasüh İnancı	36
2.1.6. Yaratılış İnançları	38
2.1.6.1. Evrenin Yaratılışı	38
2.1.6.2. İnsanın Yaratılışı.....	40
2.1.7. Yasaklar ve Haramlar	41
2.1.7.1. Yenilmesi Haram ve Yasak Olan Yiyecekler	41
2.1.7.2. Söylenmesi ve Yapılması Yasak Olan Şeyler.....	42
2.2. İbadetler.....	43
2.2.1. Kelime-i Şahadet	44
2.2.2. Namaz.....	44
2.2.2.1. Abdest Duası.....	45
2.2.2.2. Sabah Duası	47
2.2.2.3. Akşam Duası.....	49
2.2.3. Oruç	52

2.2.3.1. Genel Oruç.....	52
2.2.3.2. Özel Oruç.....	52
2.2.4. Hac.....	53
2.2.5. Zekât.....	53
2.2.6. Kurban.....	54
2.3. Bayramlar.....	55
2.3.1. Yeni Yıl (Sere Sale) Bayramı.....	55
2.3.2. Yaz Bayramı (Cejna Havine).....	55
2.3.3. Cemaat (Cemai) Bayramı.....	55
2.3.4. Güneş Bayramı (Îda Roje).....	56
2.3.5. Batizmi Bayramı (Kadir Gecesi).....	56
2.3.6. Davar Nebi Bayramı.....	56
2.3.7. Hıdır İlyas (Îda Hıdrellez) Bayramı.....	56
2.3.8. İsa Bayramı (Îda İsa).....	56
2.3.9. Ramazan Bayramı (Îda Remezane).....	56
2.3.10. Hacılar (Îda Heciya) Bayramı.....	57
2.3.11. Nevruz Bayramı.....	57
2.4. Kast Sistemi.....	58
2.4.1. Müritler.....	58
2.4.2. Din Adamları.....	58
2.4.2.1. Mirler (Emirler).....	59
2.4.2.2. Şeyhler.....	59
2.4.2.3. Pirler.....	59
2.4.2.4. Fakirler.....	59
2.4.2.5. Peşimamlar.....	60
2.4.2.6. Kavvallar.....	60
2.4.2.7. Köçekler.....	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YEZİDİLERDE SOSYO-KÜLTÜREL HAYAT.....	62
3.1. Aile.....	62
3.1.1. Aile Yapısı.....	62
3.1.2. Aile Bireylerinin Statü ve Görevleri.....	62

3.1.2.1. Erkek ve Kadının Toplumdaki Statü ve Görevleri	62
3.1.2.2. Kız ve Erkek Çocukların Statü ve Görevleri	63
3.2. Evlilik.....	65
3.2.1. Eş seçimi.....	66
3.2.2. Nişan.....	67
3.2.3. Nikâh	67
3.2.3.1. Nikâh Duası	68
3.2.4. Düğün	68
3.2.5. Boşanma	69
3.3. Yezidilerin Önemli İnaç ve Adetleri	70
3.3.1. Vaftiz (Mor Kırın)	70
3.3.2. Sünnet ve Kirvelik	71
3.3.3. Ahret Kardeşliği	72
3.3.4. Berat (Beratta)	73
3.3.5. Dinden Çıkarılma (Aforoz)	73
3.3.6. Misafirperverlik	74
3.3.7. Saç, Sakal ve Bıyık Uzatma Anlayışı	75
3.3.8. Ölüm, Defin ve Taziye Anlayışı	75
3.3.8.1. Telkin Duası	76
3.4. Eğitim	78
3.5. Göç	86
3.5.1. Göçün Sebepleri	87
3.5.1.1. Dini sebepler	87
3.5.1.2. Ekonomik Sebepler	87
3.5.1.3. Güvenlik Sebepleri	88
SONUÇ	90
KAYNAKÇA	93
EKLER	98
EK: (MÜLÂKATLAR)	98
ÖZGEÇMİŞ	127

ÖNSÖZ

Ortadoğu birçok kavim, dil ve kültürünün yanı sıra pek çok din ile mezhebin doğuşuna ve gelişip yayılmasına ev sahipliği yapmıştır. Ortadoğu’da doğan Yezidilik, kimilerine göre mezhep, kimilerine göre ise bir dindir.

Günümüzde Yezidiler; başta Irak, Suriye, İran, Ermenistan, Gürcistan, Türkiye olmak üzere göçlerin de etkisi ile dünyanın pek çok ülkesinde yaşamaktadırlar. Ülkemizin ise Yezidi vatandaşlarımız Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Şırnak ve Batman gibi Güneydoğu illerinde meskûn bulunmaktadır.

Yezidilik hakkında yeterli kaynağın var olmayışı, Yezidiliğin sır bir inanç olması ve Yezidilerin birbirinden farklı kültür ve inanca sahip ülkelerde yaşamaları dolayısıyla bu alanda yapılan çalışmalar önem arz etmektedir. Bu münasebetle *“Yezidilerde Dinî İnanç, İbadet ve Sosyo-Kültürel Hayat (Batman İli Beşiri İlçesi Örneği)”* tez çalışması olarak aldık.

Araştırma kapsamında farklı inanç ve düşüncedeki kişiler tarafından Yezidiler hakkında yazılmış eserler ile Yezidilerin kutsal kitapları olan Kitab-ı Cilve ile Mushaf-Reş’i görme ve değerlendirme imkânı bulduk. Ayrıca Beşiri İlçe merkezinde ve ilçeye bağlı köylerdeki Yezidilerle birçok görüşmede bulunduk.

Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Batman ve Batman İli’nin Beşiri İlçesi’nin tarihi, coğrafi konumu ve iklimi ile Yezidilerde coğrafi dağılım ve nüfusa değindik. Birinci bölümde tarihsel süreçte Yezidilik ikinci bölümde Yezidilerde inanç, ibadet, bayramlar ve kast sistemini ele aldık. Üçüncü bölümde ise Yezidilerde sosyo-kültürel hayatı işledik.

Bu çalışmamızın şekillenmesinde gerekli destekte bulunan Sayın Prof. Dr. Sami KILIÇ, Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman Daş, Yrd. Doç. Dr. Murat GÖKALP hocalarıma, meslektaşım M. Said GÜNDÜZ’e ve Yezidi din adamlara teşekkür ederim.

KISALTMALAR

A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	: bin
BATSO	: Batman İli Sosyo-Ekonomik Profili
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
c.c.	: celle celaluhu
Çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Diğ.	: Diğerleri
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Ed.	: Editör
Enst.	: Enstitü
FÜ	: Fırat Üniversitesi
h.	: Hicri
H.z.	: Hazreti
m.	: miladi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
No.	: Numara
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
Sy.	: Sayı
t.y.	: Tarihsiz, Baskı tarihi yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Enstitüsü
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
Yay.	: Yayınevi
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

I.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Batman İli Beşiri İlçesi'ndeki Yezidiler özelinde, bu inanç sahiplerinin dini inanç esasları, sosyo-kültürel hayatları, eğitim anlayışları, coğrafi dağılımları ve nüfusları araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır. Günümüzde başta Irak, İran, Suriye, Ermenistan, Gürcistan olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde ve ülkemizin güneydoğu illerinde Yezidiliğe mensup insanlar bulunmaktadır.

Yezidiler her ne kadar dünyanın değişik ülkelerinde ve ülkemizin farklı şehirlerinde yaşıyorlarsa da tez konusu olarak aldığımız Batman İli Beşiri İlçesi'ndeki Yezidileri dünyanın diğer ülkelerindeki ve ülkemizin farklı şehirlerinde yaşayan Yezidilerden bağımsız düşünemeyiz. Dolayısıyla ülkemizdeki bu inanç sahipleri hakkında yapılacak çalışmalar ile diğer bölgelerimizdeki veya ülkelerdeki Yezidilerle ilgili de bilgilenme süreci yaşayacağımız bir hakikattir.

I.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Ülkemizde yaşayan Yezidilerin; tarihi, dini inançları, ibadetleri, din adamları, eğitimleri, sosyal hayatları ile örf ve adetlerinin özelde toplumumuz tarafından yeterince bilindiğini söyleyebilecek durumda değiliz. Ayrıca bu din mensuplarının da kendi tarihlerini, dini inançlarını, ibadetlerini, din adamlarını, eğitimlerini, sosyal hayatlarını, örf ve adetlerini başka inançtan olan insanlara tanıtacakları yeterli düzeyde eser ve çalışma yaptıklarını söyleyebilmekten de uzayız.

Tüm bunların neticesinde Yezidiliğin kökeni, ortaya çıkışı, geçirdiği tarihi süreç, Tanrı, melek, peygamber, ahret, cennet, cehennem ve yaratılış inancı hakkında farklı görüşler mevcuttur. Melek Tavus ve Şeyh Adiy'nin Yezidi inancındaki yeri, görev ve sorumlulukları yeterince açık değildir.

Araştırmamızın amacı, genelde Yezidilerin özelde de Batman İli Beşiri İlçesi'ndeki Yezidilerin tarihlerini, dini inançlarını, sosyo-kültürel hayatlarını, eğitim durumlarını, coğrafi dağılım ve nüfuslarını, Yezidilik konusunda yapılan çalışmalara, Yezidilerin kendi kaynaklarına ve Batman İli Beşiri İlçesi'ndeki yapacağımız alan araştırmasına dayanarak ortaya koymaktır. Bu suretle de toplumumuzun bir parçası olan Yezidiliğin anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçladık.

I.3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Yezidiliğin anlaşılması gayesi ile çalışmamız kapsamına Yezidiliğin geçirdiği tarihi süreç, Yezidilerde inanç, ibadet, din adamları, bayramlar, sosyo-kültürel yapı, eğitim, coğrafi dağılım ve nüfus konu başlıklarını aldık. Bu konu başlıkları ile ilgili yapılmış çalışmalara ulaşıp istifade etmeye çalıştık.

Alan araştırması bağlamında ise Batman Yezidileri dışında kalan Türkiye'nin farklı şehirleri (Şanlıurfa, Mardin, Diyarbakır, Şırnak) ile diğer ülkelerde (Irak, İran, Suriye, Ermenistan, Rusya, Gürcistan, Avrupa Ülkeleri) yaşayan Yezidilere yer vermedik. Dolayısıyla ziyaret, görüşme ve mülakatlarımızı Batman İli Beşiri İlçesi'ndeki Yezidiler ile Batman İli Beşiri İlçesi'ndeki Yezidiler hakkında bilgi sahibi olan ilgili kişilerle gerçekleştirdik.

I.4. Araştırmanın Yöntemi

Yezidiler hakkında yapılmış çalışmalardan (kitap, dergi, tez, makale vb.), Yezidilerin kutsal kitapları ve alan araştırması kapsamında elde ettiğimiz verilerden yararlandık. Yezidilerin inançlarını olabildiğince objektif verebilmek için Yezidilerin kutsal kitapları Kitap-ı Cilve ve Mushaf-ı Reş'ten ciddi anlamda istifade ettik.

Alan araştırması kapsamında Batman Yezidilerinin Beşiri İlçe Merkezi ve köylerinde ziyaret edip görüşme gerçekleştirdik. Bu görüşmeler neticesinde bazılarının okuma-yazma bilmediği gibi Türkçe'yi de bilmediğini bazılarının ise yetersiz düzeyde bildiğini gözlemledik. Bu durum mülakat yapmayı gerekli hale getirmiştir.

Mülakat kapsamında sorularımızı önceden hazırlayıp Batman Yezidilerinin önde gelenleri ile randevu ayarladık. Mülakatlarımız esnasında notlar aldık. Yaptığımız ziyaretler sırasında bölge ve insanlarıyla ilgili gözlem yapma imkânı da bulduk.

I.5. Batman ve Beşiri İlçesi Hakkında Genel Bilgi

I.5.1. Batman'ın Tarihi

Batman'ın tarihi hakkında en eski bilgiler halk hikâyeleri, mitler ve Herodot tarihinde verilmektedir. Genel kabule göre Med kralı Abtyagestin'in torunu Kyros, muhalifi Erpagazso'ya M. Ö. 550 yılında yenilince utancından dolayı Medlerin yaşadığı Media bölgesinin kuzey batı ucundaki topraklarına çekilmek zorunda kalmıştır. Bir diğer görüşe göre ise Kyros, Pers egemenliği altında kalmamak

için bu bölgeye yerleşmiştir. Karaçalı, sazlık ve bataklıktan oluşan bu bölgenin ortasında oluşan yapay bir adacığın varlığına dayanarak buraya “han obası” anlamında olan "Elekhan" denilmiştir (M. Ö. 546). 194 yıl bağımsız ve mutlu bir dönem geçiren Elekhan, (M. Ö. 352) yılında Büyük İskender'in istilasına uğramıştır. Daha sonra Leseptoslar, Partlar, Romalılar, Sasani ve Bizans'ın hâkimiyetinegiren bölge; Artuklular, Moğollar, İlhanlılar, Celaliler, Karakoyunlular (Pezreşe), Akkoyunlular ve 1500 yılında da Savefilerin eline geçmiştir (Kalkan, 2010, s. 6; Ekinci, 2010, s. 11-13).

1515 yılında Yavuz Sultan Selim, Mısır Seferi sırasında kendisine büyük yararlıklar gösteren Turhan oğlu Mahmut Paşa'ya Elekhan'ı içine alan Batman Suyu ile Botan Suyu arasında kalan bölgenin tamamını vermiştir. Bu gelişmeden sonra Elekhan telaffuz değişikliğine uğrayarak halk dilinde “Elah” zamanla "İluh" ismini almıştır. İluh, köy birimi olarak kayıtlara geçmiş ve Siirt Vilayeti, Elmedine Kazası'na bağlı olarak benliğini sürdürmüştür. Elmedine yerleşim birimi 1926–27 yılı ilkbaharında bugünkü Batman Çayı'nın taşması nedeniyle haritadan silinmiş ve İluh Köyü, Beşiri (Kobin) İlçesi'ne bağlanmıştır. Batman isminin nereden geldiği hakkında kesin bir görüş olmayıp bir görüşe göre bugünkü Batman Çayı'nın adı 1950'li yılların başında İluh Köyü'ne verilmiştir (Kalkan, 2010, s. 6; Ekinci, 2010, s. 11-13).

1937 yılında bucak haline getirilen İluh, 1940'lı yılların sonları ile 1950'li yılların başlarında bölgede var olan petrol filizlerinin değerlendirilmesi sonucunda İluh Bucağı'nda her alanda büyük gelişme sağlanmıştır. Bu gelişmeler üzerine 2 Eylül 1957 tarihinde İluh'un köy statüsüne son verilerek ilçe teşkilatı olarak kabul edilmiştir. 1955 genel nüfus sayımında İluh nüfusunun 4713 olarak kaydedilmesiyle 2 Kasım 1955 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur. 1990 yılına kadar çok hızlı bir gelişme yaşayan Batman, 16 Mayıs 1990 tarih ve 3647 sayılı kanunla Türkiye'nin 72. ili olma unvanına kavuşmuştur (Kalkan, 2010, s. 6; Ekinci, 2010, s. 11-13).

1.5.2. Batman'ın Coğrafi Konumu ve İklimi

Batman İli, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle Bölümü'nde deniz seviyesinden 550 metre yükseklikte yer almaktadır. Komşuları olarak güneydoğusunda Bitlis, Siirt; kuzeyinde Muş; batısında Diyarbakır ve güneyinde ise

Mardin illeri ile çevrilidir. Düz bir arazi üzerinde kurulan Batman ilinde karasal iklim hâkimdir. Bölgede yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise nispeten ılık ve yağışlı geçer. Kuzey ve kuzeydoğusu dağlık ve sarp olup; güneyi, dağlık ve engebeleridir. Batman il merkezi verimli ovalara sahip Batman Çayı havzasında kurulmuştur. İlin doğusunda petrol üretimi yapılan 1288 metre yüksekliğe sahip Raman Dağları yer alır. Bu dağların bir diğer özelliği de Türkiye'de petrolün ilk bulunduğu dağlar olmasıdır (Ekinci, 2010, s. 63; Aktürk, vd, 2011, s. 38-40).

I.5.3. Beşiri'nin Tarihi

Beşiri İlçesinin tarihi M. Ö. 3000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Bu yıllarda Hurri kavimlerinin yerleştiği bu yöre daha sonra 1200 yıllarında Asur egemenliğinin altına girmiştir. Yaklaşık 1400 yıllık bir zaman içinde, sırasıyla Med, Pers, Makedonya, Part, Roma ve Bizans İmparatorlukları sınırları içinde kaldıktan sonra 1243 yılında Moğolların eline geçen yöre, 1514 yılında Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Zaferi sonrasında Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisine dâhil olmuştur (Ekinci, 2010, s. 55).

Cumhuriyet döneminde Kobin adıyla Siirt İlinin Garzan İlçesi'ne bağlı küçük bir köy iken 1926 yılında sel felaketi sonucu Diyarbakır İli'ne bağlı Elmedine kazasının buraya taşınması ile Beşiri adını alarak Siirt İline bağlı ilçe durumuna gelmiştir. Beşiri, 1929 tarihinde belediye teşkilatına kavuşmuştur. Daha sonra 16.05.1990 tarihinde Batman'ın il statüsünü olması ile buraya bağlı bir ilçe konumunu kazanmıştır (Ekinci, 2010, s. 55).

I.5.4. Beşiri'nin Coğrafi konumu ve İklimi

İlçe, kuzey-güney istikametinde dar ve uzun bir şerit halindeki Batman İli'nin orta kısmında il merkezinin doğusunda yer almaktadır. Doğuda Kurtalan, güneyde Hasankeyf ve Gercüş, kuzeyde Kozluk İlçesi ve batıda Batman İli ile çevrilidir. İlçenin alanı 889 km² 'dir. İlçe merkezi 680 rakımlı olup il merkezine 16 km uzaklıktadır. İlçe genellikle düz bir arazide kurulmuş olup Batman İli ile arasında Kıra dağı yer almaktadır. İklimi kışları yağışlı, sert ve soğuk, İlkbahar mevsimi kısa süreli, yazları ise kurak ve çok sıcak geçmektedir. İlçenin tek akarsuyu olan Garzan Çayı ilçeyi kuzey - güney istikametinde geçtikten sonra Dicle Nehri ile birleşir (Ekinci, 2010, s. 55).

I.6. Yezidilerde Coğrafi Dağılım ve Nüfus

I.6.1. Dünya Yezidilerinin Coğrafi Dağılımları ve Nüfusları

Yezidilerin anayurtları Irak, İran, Türkiye ve Suriye'dir. Yezidiler değişik zamanlarda Ortadoğu'da ortaya çıkan dini, siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı dünyanın birçok ülkesine dağılmışlardır. Günümüzde Yezidi topluluğunun büyük bir çoğunluğu Kuzey Irak, Suriye, Türkiye, Ermenistan, Gürcistan, Rusya ve Almanya'da; küçük Yezidi grupları ise İran'ın batısı başta olmak üzere Belçika, Hollanda, Danimarka, İsveç, Norveç, Amerika, İngiltere ve Kanada'da bulunmaktadır. Birkaç küçük aile de Avustralya'da yaşamaktadır (Akça, 2006, s. 116).

Yezidilerin nüfusuna dair kesin bir bilgi yoktur (Akça, 2006, s. 116; Çakar, 2007, s. 110). Buna rağmen Yezidilerin nüfusu ve yaşadıkları yerler hakkında bazı kaynaklara ulaşmak mümkündür. Bu kaynaklar Yezidilerin yaşadıkları devletlere, Yezidiler hakkında araştırma yapan bazı araştırmacılara ve bazı Yezidi kanaat önderlerine dayanan bilgi ve iddialardır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı İslam Ansiklopedisi'nde Yezidilerin nüfusu hakkında şu bilgiler yer almaktadır: "Sayıları asrımızın başında yaklaşık olarak 60–70 bindir. Oysa bir asır önce bu sayı, 120 000- 150 000 kişiydi. Osmanlı'nın son zamanlarında yapılan nüfus sayımına (1912 yılı) göre Yezidi nüfusu 37 000'dir (Sırma, 2001, s. 415)."

Yezidiler hakkında araştırma yapan John S. GUEST, Rusya'da yaşayan Yezidilerin nüfusları hakkında şu bilgileri verir: "1891'de Rusya'ya bağlı Erivan Eyaleti'nde 8 bin olarak tespit edilen Yezidiler kısa bir süre sonra 1897'de 15 bine ulaştı. 1912'de 24 bin, 1916'da ise 40 822 oldu. Kafkasya'da bir sonraki nüfus sayımı Sovyetler Birliği döneminde yapıldı 1926 yılında Sovyetler Birliği'ndeki toplam nüfusları 14 523 olarak tespit edildi (Çakar, 2007, s. 111)."

Yezidilerin kanaat önderlerinden olan Emir Muaviye bin İsmail 1966 yılında Türkiye'ye yaptığı bir gezi esnasında Hürriyet Gazetesi'nden Erol Erk ile yaptığı bir röportajında Yezidilerin nüfusları hakkında şu bilgileri vermiştir: "Dünyada toplam 10 milyon 600 bin Yezidi yaşamaktadır. Bunun ülkelere dağılımı şöyledir:

Rusya	: 3 milyon
Hindistan	: 3milyon
İran	: 1 milyon

Irak	: 1 milyon
Yemen	: 1 milyon
Himalayalar	: 1 milyon
Azerbaycan	: 500 bin
Türkiye	: 50 bin
Suriye	: 50 bin (Bilge, 2002, s. 33-34; Çakar, 2007, s. 111-112).”

Emir Muaviye bin İsmail 1990 da yayınladığı bir makalesinde ise dünyadaki bütün Yezidi nüfusunun 3.5 milyon olduğunu ifade etmektedir. Buna göre:

Türkiye	: 1.5 milyon
Irak	: 1 milyon
İran	: 500 bin
Suriye	: 200 bin
Ermenistan	: 25 bin
Almanya	: 20 bin
Yemen	: 10 bin

Diğer Avrupa ülkeleri: 10 bin (Sever, 2006, s.118-119).

Yaşadıkları yerler:

Türkiye	: Diyarbakır, Siirt, Mardin, Şanlıurfa, İstanbul ve Ankara
Irak	: Sincar, Şeyhan, Duhok, Musul, Alkoş ve Zaho
İran	: Madinat, Yezid, Tebriz ve Kermanşah
Suriye	: Halep, Ras el-Ayn, Haseke ve Kamışlı

Ayrıca Gürcistan, ABD ve Ortadoğu’nun diğer ülkelerinde yaşayan Yezidiler vardır (Sever, 2006, s. 118-119).

Yukarıda Yezidiler hakkında verilen nüfus rakamlarının birbiri ile uyuşmadığı ve aralarında oldukça fark olduğu görülecektir.

Kanaatimize göre Yezidi Sosyolog Azad BARIŞ’ın 2007 yılında Hürriyet Gazetesi’nden Gülden AYDIN ile yaptığı röportajda verdiği rakamlar doğruya en yakın verilerdir. Buna göre bütün dünyada bir milyon Yezidi vardır. Bunun ülkelere dağılımı şöyledir:

Yıl	: 2006
Irak	: 600 bin
Almanya	: 40

Suriye : 25 bin

Diğer Avrupa Ülkeleri: 20 bin

Türkiye : 377

Ayrıca Rusya Federasyonu, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Hindistan, Pakistan'da da Yezidilerin varlığı bilinmektedir (Barış, 2007).

1.6.2. Türkiye Yezidilerinin Coğrafi Dağılımları ve Nüfusları

Osmanlı'nın son yıllarında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar Yezidilerin yaşadıkları yerler ve nüfusları hakkında değişik kaynak ve iddialar ulaşmak mümkündür. Bu konudaki bazı kaynak ve iddialara şu şekildedir:

19. yüzyılın sonunda Osmanlı Yezidileri; Van, Diyarbakır, Bitlis, Musul ve Halep vilayetlerinde yaşamışlardır (Akça, 2006, s. 119). Osmanlı'nın son zamanlarında 1912 yılında yapılan nüfus sayımına göre altı vilayetteki Yezidi nüfusu 37 000'dir. 1923'te (Türkiye Cumhuriyeti) yapılan sayıma göre Yezidi nüfusu 18 000'dir (Sırma, 2001, s. 415).

Yezidi önderlerinden Emir Muaviye bin İsmail 1966 yılında yaptığı bir röportajında Türkiye'deki Yezidi nüfusu hakkında şu bilgiyi veriyor:

Türkiye : 50 bin (Bilge, 2002, s. 33-34; Çakar, 2007, s. 111).

Yine aynı Emir Muaviye bin İsmail 1990 da yayınladığı bir makalesinde ise Türkiye'deki Yezidi nüfusu ve yaşadıkları yerler hakkında şu bilgiyi veriyor:

Türkiye :1.5 milyon

Yaşadıkları yerler:

Türkiye: Diyarbakır, Siirt, Mardin, Şanlıurfa, İstanbul ve Ankara (Sever, 2006, s.118; Çakar, 2007, s. 111).

Türkiye Yezidileri üzerine doktora tezi hazırlayan Ahmet TURAN, nüfus kayıtlarına ve alan araştırmasına dayanarak 1985 yılında Yezidilerin Türkiye'de yaşadıkları yerler ve nüfusları hakkında şu bilgileri vermektedir (Turan, 1993, s. 25):

Yıl : 1985

Siirt : 6663

Diyarbakır : 2096

Mardin : 9243

Şanlıurfa : 6307

Toplam :24 309 (Turan, 1993, s. 55).

Türkiye Yezidilerinin yaşadığı yerler ve nüfusları hakkında Ahmet TAŞĞIN ise bizlere şu bilgileri aktarır:

Yıllar:	1985	2005
Batman	: 5 726	72
Diyarbakır	: 1 356	9
Gaziantep	: 421	419
Mardin	: 9 243	84
Siirt	: 348	-
Şanlıurfa	: 6 307	255
Toplam	: 23 401	839

(Taşğın, 2005, s. 29-30).

Türkiye Yezidilerinin yaşadıkları yerler ve nüfusları konusunda bize en güncel bilgileri 2006 yılında Türkiye'ye gelip Yezidi nüfusunu tespit eden ve 2007 yılında Hürriyet Gazetesine röportaj veren Yezidi Sosyolog Azad BARIŞ vermektedir. Onun tespitlerine göre Türkiye'deki Yezidilerin coğrafi dağılımı ve nüfusu şu şekildedir:

Yıl:	2006
Şanlıurfa	: 243
Batman	: 72
Mardin	: 51
Diyarbakır	: 11
Toplam	: 377

(Barış, 2007).

Bütün bu veriler bir arada düşünüldüğünde Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde verilen Yezidi nüfusu 1912 sayımına göre 37 000'dir. Osmanlı toprakları üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde 1923'te yapılan sayıma göre Yezidi nüfusu 18 000'dir.

Kanaatimize göre Yezidilerin diğer yarı nüfusu yine Osmanlı toprakları üzerinde kurulan Irak ve Suriye sınırları içinde kalmıştır. Yezidi önderlerinden Muaviye bin İsmail'in Türkiye'de yaşayan Yezidi nüfusunun 1966'da 50 bin ve 1990'da 1.5 milyon olduğu konusundaki iddiaları abartılı ve çelişkilidir.

Türkiye Yezidileri hakkında alan araştırması yapan Ahmet TURAN, Ahmet TAŞĞIN ve Yezidi Sosyolog Azad BARIŞ'ın verdiği bilgiler nüfus kayıtlarına ve alan

araştırmasına dayanmaktadır. Bu yönüyle adı geçen araştırmacıların verdikleri bilgilerin objektifliği oldukça yüksektir.

Ahmet TURAN ve Ahmet TAŞĞIN'ın 1985 yılındaki Yezidi nüfusu hakkında verdikleri rakamlar ile Ahmet TAŞĞIN'ın 2005 yılında ve Yezidi Sosyolog Azad BARIŞ'ın 2007 yılında verdiği rakamlar karşılaştırıldığında Türkiye'de yaşayan Yezidilerin neredeyse tamamına yakınının göç ettiğini söyleyebiliriz.

I.6.3.Batman Yezidilerinin Coğrafi Dağılımları ve Nüfusları

Batman'daki Yezidi Köy ve Mezra Adları: Beşpınar (Aranze), Yalınca (Sevdik), Kurukavak (Hamduna), Doruklu (Kanisork), Uğrak (Tahari), Kuşçukuru (Kalhok), Ekinciler (İnnap), Uğurca (Koruk), Yolkonak (Hicre), İkiköprü Beldesi (Avisk), Kumgeçit (Bazivan), Meydancık (Düşa), Oğuz (Şımze), Onbaşı (Şazım), Üçkuyular (Fekira), Deveboynu (Geydük), Yolveren (Çınara)¹.

Batman'daki Yezidilerin oturdukları köy ve mezraları ile Yezidi nüfusunu öğrenmek için görüştüğümüz Batman İl Nüfus Müdürlüğü, "Elimizde Yezidi nüfusuna veya başka bir dini gruba ait bir bilgi bulunmamaktadır. Bu konudaki bilgiler Türkiye İstatistik Enstitüsü'nde (TÜİK) olabilir." şeklinde bilgi verdi. Bunun üzerine bizlerde Türkiye İstatistik Enstitüsü'nün Genel Merkezi ve Siirt Bölge Müdürlüğü ile görüştük. Hem Türkiye İstatistik Enstitüsü'nün Genel Merkezi hem de Siirt Bölge Müdürlüğü: "Elimizde vatandaşların dini veya etnik nüfusunu gösteren bilgiler bulunmamaktadır. Bizlerde yerleşim yerlerine ait nüfuslar var." şeklinde bilgi verdiler.

Bizler Türkiye İstatistik Enstitüsü'nün 2011 yılına ait Batman'ın ilçe, köy ve mezralarına ait bilgilere ulaştık. Fakat bu bilgiler söz konusu yerleşim yerinin kadın-erkek ve toplam nüfusunu göstermektedir, Yezidi nüfusunu göstermemektedir. Yukarıda adı geçen köy ve mezraların bazılarında Yezidiler tamamen göç etmişken bazılarında birkaç Yezidi aile kalıyor, bazılarında ise Müslümanlarla birlikte kalmaktadırlar. Bundan dolayı Türkiye İstatistik Enstitüsü'nün adı geçen yerler

¹ TURAN, Yezidiler, s.30-33; Adı geçen köylerin Türkçe adları ile yerel adları konusunda Ahmet TURAN'ın Yezidiler adlı eserinin yanı sıra Nihat EKİNCİ'nin Petrol Kenti Batman ve Şehmus KALKAN'ın Batman İli Şehir Planları isimli kaynaklardan faydalandık.

Beşpınar, Yalınca, Kurukavak ve Doruklu köyleri söz konusu tarihte (1985) Siirt'in Kurtalan İlçesine bağlı olup Batman'ın 1990'da il olmasıyla Batman'ın Beşiri İlçesi'ne bağlanmıştır. Günümüzde Yolveren Köyü dışında adı geçen bütün köyler Beşiri İlçesi'ne bağlı olup Yolveren Köyü ise Batman Merkez'e bağlıdır.

hakkında verdiği nüfus verileri Batman'daki Yezidi nüfusu hakkında bize sağlıklı bilgiler vermemektedir.

Batman'daki Yezidi nüfusu 1985 yılında 6663 kişidir (Turan, 1993, s. 55). Türkiye'deki Yezidilerin yaşadığı yerler ve nüfusları hakkında araştırma yapan Yezidi Sosyolog Azad BARIŞ, 2006 yılında Batman'da yaşayan Yezidi nüfusunun 72 kişi olduğunu belirtmiştir (Barış, 2007).

Bizler de tez çalışmamız boyunca Batman'daki Yezidi nüfusu hakkında Fakir Kalo ÇATUK, Şeyh Osman AKÇURA, Pir Osman ÖNGÜDÜ, Pir Selim TOPRAK, Mürit Ali KARTAL gibi birçok Yezidi ileri gelenine bu konuda soru sorduk. Genel olarak 150 kişi cevabını aldık.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARİHSEL SÜREÇTE YEZİDİLİK

1.1. Yezidiliğin Tarihî Serüveni

1.1.1. Yezidi İsminin Kaynağı

Yezidilerin inanç esaslarının daha iyi anlaşılabilmesi için Yezidi isminin kaynağı üzerinde duracağız. Geçmişten günümüze konuyla ilgilenen araştırmacılar arasında bu inanç mensuplarına Yezidi isminin hangi sebebe binaen verildiğine dair bir ittifak sağlanamamıştır. Bu görüşleri şöyle sıralayabiliriz:

1- Yezidiler aslen, İran'daki Yezd Şehri'nin sakinleri olup isimlerini bu şehirden almış olabilirler (Öztemir, 1988, s. 4; Turan, 1993, s. 3; Taşgın, 2013, C. 43, s. 525).

2- Eski İran inancındaki iyilik Tanrısı İzd ya da Yezdan'dan gelmiş olabilir (Turan, 1993, s. 3; Akça, 2006, s. 6).

Bu isim, muhtemelen, fonetik kanunlarına uygun olarak gelişen şekli gösteren yeni Farsça'daki İzed (melek, Tanrı), Avesta dilinde Yazata (saygıya, tapınmaya layık olmak), Pehlevi dilinde Yazdan, modern Farsça'da Yazdan (Tanrı), Avesta'da Yazatanam, Pehlevi'de Yaztan, Yazdan, İzed'den gelmektedir ve Avesta'da geçen "Yazdan" ayin ve merasimle ilgili olarak Yeni Farsça'ya girmiştir. Buna göre, bu kelime bizzat kendileri tarafından kullanıldığı gibi Ezidi, İzidi veya (Tanrı'ya tapanlar), Yezidiler tarafından da bilinen bir iştikak olmalıdır (Sırma, 2001, C. 13 s. 415; Abca, 2006, s. 5).

3-Yezidilerin kutsal kitaplarında ve mitolojilerinde geçen Ezda, Yazda, Yezdani gibi kelimelerden gelmiş olabilir (Mushaf-ı Reş, 21. gavl). Yezidilerin kutsal kitaplarından biri olan Mushaf-ı Reş'te yaratılış efsaneleri anlatılırken "Yezid" adı zikredilmekte, yine inanışlarına göre Ezi (Bazı yörelerde Ezda veya Yezdan) adlı bir meleğin varlığından bahsedilmektedir. İlahi mertebelere yükselttikleri bu isimler, günlük konuşma dillerinde de görülmektedir. Yine "Aezda Huda" (Tanrı beni yarattı) şeklinde bir kullanım söz konusudur. Hatta yeminlerinde dahi bu kullanıma rastlamaktayız. Anadilleri Kürtçe olan Yezidiler "be Yezdane dilovan" (Beni yaratan merhametli Tanrı'nın adına) şeklinde yemin etmektedirler. Bir başka önemli husus ise mitolojilerinde yer alan Adem peygamberden sonraki ikinci ataları Ezda (Tanrı

Verdi)'dir. Tüm bu kullanım ve isimlerden dolayı bu topluluğa Ezdai, Ezidi ve Yezdani adı verilmiştir. Günümüze kadar bu isim Yezidi şeklini almıştır (Akça, 2006, s. 5-6).

4-Yezidi adı, Altay ve Yakut Türklerinin inancında yer alan “Hezit”den gelmiş olabilir. Bilindiği kadarıyla, Yezidilerde “kuş” (Tavus Kuşu, “Melek Tavus”) ve “güneş” unsurlarına ciddi derecede saygı duyulmaktadır. Altay ve Yakut Türkleri'nin “Ayzıt” ruhu inancında da bu iki unsurun varlığı söz konusudur. Kuğu kuşları, “Ayzıt”ların sembolü sayıldığı için bu kuşlara dokunulmaz. İnsanları koruyan Ayzıt'lar, yaz günlerinde güneşin doğduğu yerde; hayvanları koruyan Ayzıt'lar ise kış günlerinde güneşin doğduğu yerde bulunurlar. Bu sebeple Yezidiler, “güneş doğduğunda” hemen hazır bulunarak ibadet ederler (Başbuğ, 1987, s. 87).

Görülmektedir ki; Yezidilerin “Sultan Ezi” veya “Sultan İzi” dedikleri “melek” veya “ruh”, eski Türk dini inançlarında da yer alan Ayızıt (Ayzıt) ruhunun farklı bir ifadesi gibidir. Asırlar sonra da olsa inançlardaki motif ve kavramlar birbirlerini tamamlamakta ve aynı kaynaktan çıktıkları intibaini vermektedirler (Başbuğ, 1987, s. 87).

5- Yezid b. Uneyse'den gelmiş olabilir.

Bu görüştekilere göre Yezidiler, Haricilerden Yezid b. Enise veya Uneyse'nin taraftarlarıdır. Yezid, aslen Basralı'dır. Daha sonraki yıllarında İran'a (Cur'a) gider ve rivayete göre orada şu görüşleri ortaya atar: “Güçlü ve Yüce Allah, Acem'den bir resul gönderecek; ona gökten bir kitap indirecek ve şeriatı ile Hz. Muhammed'in şeriatını ortadan kaldıracaktır.” (Turan, 1993, s. 4; Öz, 2007, s. 12).

6- Yezid b. Muaviye'den gelmiş olabilir.

Bazı Müslüman yazarlar tarafından “Yezidi” isminin Emevilerin İkinci Halifesi Yezid bin Muaviye'den geldiği iddia olunur (Çubukçu, 1986, s. 23; Turan, 1993, s. 3).

Konu ile ilgili kendileri ile görüştüğümüz Batman Yezidiler kendilerini “Ezidi” ve “Ezdai” halkı olarak ifade etmektedirler. Hangi dilde olursa olsun isimlerinin “Ezidi”-“Ezdai” şeklinde yazılmasını ve okunmasını talep etmektedirler (Akçura, 1962; Çatuk, 1948).

Ezidi: Ezi-di, Ezi (özel isim olup Tanrı'nın veli bir kuludur.) –di (Kürçe'de “gördü” demektir.) Tanrı'nın veli bir kulu olan Ezi'yi görmüş halk anlamına gelir.

Ezdai: Ez (Kürtçe'de “ben” demektir.) –dai (Kürçe'de “yarattı” demektir.) yani “Tanrı beni yarattı.” anlamına gelir (Öngüdü, 1931).

1.1.2. Yezidiliğin Ortaya Çıkışı İle İlgili Olarak İddia Edilen Bazı Görüşler

Bu konudaki görüşleri; Yezidi kaynaklarına ve şahıslara dayandırılanlar olmak üzere iki başlıkta ele alabiliriz.

1.1.2.1. Yezidi Kaynaklarına Göre Yezidilik

Yezidilerin kutsal kitabı olan Mushaf-ı Reş'te, Yezidilerin soyunun nereden geldiğini açıkça belirten gaviller (ayetler) vardır. Bu bağlamda şu gavilleri zikredebiliriz: O zaman Allah: “Ey melekler, ben Adem ve Havva’yı yaratacağım ve Adem’in vücudundan da Şehid b. Cerra’ yı vücuda getireceğim. Ondan yeryüzüne bir millet türeyecek, o millet de Melek Azrail yani Melek Tavus’a hürmet edecektir. Bu millete Yezidi milleti denecektir.” dedi (Mushaf-ı Reş, 14. gavl).

“Sonra Melek Tavus bizim milletimiz için yeryüzüne indi ve bize eski Asur hükümdarlarından başka hükümdarlar atadı. Bunlar Nasruh yani Melek Nasırüddin, Kamus yani Melek Fahreddin, Artinnus yani Melek Şemseddin’dir. Bunlardan sonra I. Şapur, II. Şapur bize yüz elli yıl hükümdarlık yaptılar. Emirlerimiz onların neslinden türemiştir.” (Mushaf-ı Reş, 22. gavl)

Mushafa-ı Reş’in Musul nüshasında ise bu konu hakkındaki rivayet şöyledir:

“Adem yasak meyveden yiyip cennetten kovulduktan sonra çok üzülür ve ağlar. Allah, Adem’i yalnızlıktan kurtarmak için Cebrail’e Adem’den bir eş yaratmasını emreder. Cebrail de Adem’e bir eş yarattıktan sonra kendisine hürmet edecek bir topluluğun olması için onlardan çoğalmalarını istedi. Bunun üzerine Allah, Cebrail’e Adem’in sol kolunun altından Havva’yı yaratmasını emretti ve Havva ile bütün hayvanları yarattıktan sonra Adem ile Havva arasında neslin kimden arttığına dair bir münakaşa oldu. Her biri diğerine neslin kendisinden arttığını iddia etti. Bu tartışmaların nedeni birbirine benzeyen hayvanların çiftleşmesinden dolayı kendilerine benzeyen yavrulara sahip olmalarıdır. Bu münakaşanın sonunda her biri bir testinin içine tohumunu akıtıp ağzını kendi mühürleri ile kapadılar ve sonucu için dokuz ay beklediler. Zamanı geldiğinde testiye açtılar ve Adem’in testisinden bir kız ve bir oğlan çıktı ki, milletimiz bunların neslindendir ve Havva’nın testisinden de haşaratlar ve pis kokular çıktı. Allah, Adem’e testiden çıkan çocukları beslemesi için iki meme verdi. Bu yüzden erkeklerin göğüslerinde memeleri vardır. Bundan sonra Adem ve Havva işi öğrendiler ve Havva iki çocuk doğurdu. Bunların soyundan Museviler, Hristiyanlar,

Müslümanlar ve diğer milletler oluştu. Ulu soyumuz Şit, Nuh ve Anuş adlı cetlerimizdendir ki bunlar yalnızca Adem'in soyundandır.” (Mushaf-ı Reş (Musul Nüshası) 21. gavl).

Buna benzer bir başka rivayet ise yine Mushaf-ı Reş'in Musul nüshasında şu şekilde kayıtlıdır: “Havva dokuz ay sonra Adem'in yokluğundan faydalanarak kendi testisini açar ve içinden haşaratlar ve pis kokular çıkar. Ardından Adem'in testisini açar. İçinde inci gibi bir erkek çocuk olduğunu görünce sinirlenir ve öfkesinden testiye alarak sallamaya başlar. Bunu gören Adem testiye Havva'nın elinden kurtarır ve çocuğun rahatça çıkması için testiye kırar. Ama Havva'nın testiye sallamasından dolayı çocuğun dizleri parçalanır ve bu yüzden çocuğa Şehit b. Cerra ismi verilir. Bu çocuk daha sonra Cebrail tarafından cennetten getirilen bir huri ile evlendirilir.” Mushaf-ı Reş (Musul Nüshası) 21. gavl).

1.1.2.2. Şahıslara İsnat Edilen Görüşler

Birçok araştırmacı, Yezidilerin kökeninin tarihteki bazı önemli şahsiyetlere dayandığını iddia etmektedir.

Bu konuda üç önemli isim öne çıkmaktadır:

1. Yezid b. Uneyse
2. Yezid b. Muaviye
3. Şeyh Adiy b. Müsafır

1.1.2.2.1. Yezid b. Uneyse

Yezid b. Uneyse Basralı olup daha sonra İran'a göç etmiştir. Bu şahıs, Haricilerin İbadiye koluna bağlıydı. Kendine bağlı taraftarlar edinen Yezid b. Uneyse daha sonra şu iddiada bulundu: “Yüce Allah, İranlı bir peygamber gönderecek ve ona bir kitap indirecek. Bu kitap ile İslam hukukunun geçerliliği ortadan kaldırılacak.” (Muhammed Ebu Zehra, 2004, s. 82).

Yezidiler hakkında araştırma yapan bazı kişiler, Yezidilerin bu topluluğun kalıntısı olduğunu düşünmüşlerdir. Onları bu düşünceye sevk eden sebep, muhtemelen her iki topluluğun aynı ismi taşıması ve heretik inançlara sahip olmasıdır. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda günümüz Yezidilerinin bu topluluk ile hiçbir ilişkisinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Yezid b. Uneyse'nin taraftarları başka bir topluluğa katılmış,

bu topluluk da görüşleri ile beraber yok olmuştur. (Teymur Paşa, 2008, s. 9; Turan, 1993, s. 4).

1.1.2.2.2. Yezid b. Muaviye

Yezid bin Muaviye (ö. 683) Emevilerin birinci halifesi olan Muaviye bin Süfyan'ın oğludur. Babasının ölümünden sonra tahta geçmiş (m. 680) kendisine biat etmeyen Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin ve beraberindekileri Kerbela'da (m. 680) şehit etmiştir. Bundan dolayı Müslümanların tepkisine ve İslam dünyasında yüzyıllarca sürececek çekişmelere sebep olmuştur (Çağatay, 1972, s. 428-429; Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986, C. 20 s. 12548; Hitti, 1989, C. 1 s. 302-304; Hasan İbrahim Hasan, 1996, s. 364; Yıldız, 2001, C. 13 s. 412-413)

Bu görüşle ilgili olarak Mushaf-ı Reş'in Musul Nüshası'nda kayıtlı gavl şöyledir: “O, İsmail soyunun peygamberi Muhammed'i aydınlattı ve onun Muaviye adında bir hizmetkârı vardı. Ve Allah Muhammed'in doğru yolda gitmediğini fark etti ve başına ağırlı musallat etti. Muaviye saç tıraşını bildiğinden dolayı Muhammed ona “gel başımı tıraş et” dedi. Ve Muaviye zorlukla ve aceleyle onu tıraş etti ama sonunda başını yaraladı ve kan aktı. Muaviye kanın yere damlamasından korktuğundan dolayı kanı dili ile yaladı ve bunun üzerine Muhammed ona: “Ne yaptın Ey Muaviye?” diye sordu. “Yere düşmesinden korktuğum için yaladım” diye cevap verdi. Bunun üzerine Muhammed ona: “Hata yaptın Yâ Muaviye. Bütün bir milletin sorumluluğunu taşıyacaksın, bana muhalif olacaksın”. Muaviye dedi: “Öyleyse dünya evine girmem ve de evlenmeyeceğim.” Ve bir süre geçtikten sonra Allah Muaviye'ye bir akrep musallat etti ve bu onun yüzüne zehrini püskürttü. Tabipler onun evlenmesini yoksa öleceğini bildirdi. Ancak bunu duyduğunda evlenmeye razı oldu. Ona, hamile kalmaması için 80 yaşındaki bir acuze getirdiler. Sabah Muaviye aldığı kadının Allah'ın kudretiyle 25 yaşlarında genç bir kadına dönüştüğünü fark etti. Kadın hamile kaldı ve Yezid adındaki ilahımızı doğurdu.” (Mushaf-ı Reş (Musul Nüshası) 21. gavl).

1.1.2.2.3. Şeyh Adiy b. Müsafir

Yezidiliğin doğuşu konusunda en önemli şahsın Şeyh Adiy b. Müsafir (m. 1075-1162) olduğu ifade edilir. Yezidiler kendi inanç ve kaynaklarına göre Şeyh Adiy b. Müsafiri veli bir kul ve rehber kabul ederler. Yezidilik konusunda çalışma yapmış

birçok araştırmacı, Şeyh Adiy b. Müsafir'in Yezidiliğin doğuşuna öncülük ettiğini iddia etmektedir.

Şeyh Adiy b. Müsafir, Şafii mezhebine sahip bir sufi olup Şiilere saldırarak onların kötülediği Muaviye b. Ebi Süfyan'ı savunan Ashab-u Hadis'den bir mutasavvıf olmasına rağmen, ölümünden çok sonra yerine geçen yeğeninin torunu Şeyh Hasan b. Adiy (b. Adiy b. Berekât b. Ebi'l-Berekât) zamanında, Şiilerin Yezid b. Muaviye'ye saldırımları üzerine, Şeyh Adiy b. Müsafir'e bağlanan taraftarlarının bir kısmı Sünni anlayışı kötüye kullanarak bu defa da Yezid b. Muaviye'yi savunmaya başlamışlar, bu konuda daha da ileri giderek, gerek Şeyh Adiy b. Müsafir ve gerekse Yezid b. Muaviye hakkında aşırı görüşler yaymaya başlamışlardır. Böylece, başlangıçta tamamen Sünni bir anlayışa dayalı bu hareket, kurucusunun ölümünden kısa bir süre sonra taraftarlarından bir kısmının sapık bir görünüm kazanması ile hem Şeyh Adiy'i hem de Yezid'i insanüstü varlıklar olarak kabul etmişlerdir. İşte zaten bundan dolayı da bu topluluğa Yezidi adı verilmiştir (Turan, 1989, s. 5).

Kendilerini Ortadoğu'nun yerli halkı olarak gören ve soylarını Hz. Nuh'a dayandıran Batman Yezidileri, yaklaşık 5000 senedir Ortadoğu'da ve özellikle Mezopotamya'da yaşadıklarını belirtmektedirler. Anadillerinin Kürtçe olduğunu söyleyip tufandan sonra Cudi Dağı'na gemisi oturan Nebi Nuh'un anadilinin Yezidilerin anadili olduğunu iddia etmektedirler (Akçura, 1962; Çatuk, 1948).

Şahıslara isnat edilen görüşler

Yezid bin Uneyse: Görüşme yaptığımız hiçbir Yezidi, Yezid bin Uneyse'den söz etmemiştir.

Yezid bin Muaviye: Yezid bin Muaviye ile bir ilişkilerinin olmadığını aslında isim benzerliğinin de olmadığını şöyle belirtiyorlar:

Onun adı: Yezid'dir. Biz ise Ezidi'yiz yani Ezdai (Tanrı beni yarattı) halkıyız. İsim benzerliğinden dolayı oldukça sıkıntı yaşıyoruz. Bizi onunla ilişkilendiriyorlar. Bu doğru değildir. Yezid bin Muaviye ile bir ilişkimiz olmadığını Müslümanlara anlatana kadar bize önyargı ile yaklaşıyorlar (Akçura, 1962; Çatuk, 1948).

Adiy bin Müsafir: Batman Yezidilerine göre Şeyh Adiy bin Müsafir, Yezidilik için büyük emek vermiş, keramet sahibi bir önder (peşimam)dır (Akçura, 1962; Çatuk, 1948). Kutsal kitapları istilacı kavimler tarafından yok edildikten sonra keramet sahibi Şeyh Adiy bin Müsafir gelip Yezidilerin örf, adet ve kitaplarını 'gaviller'e

(söz’e)çevirmiştir. Bu gavilleri din adamlarına öğretip daha sonra gitmiştir (Öngüdü, 1931).

1.1.3. Yezidiliğin Kurucusu Olarak Şeyh Adiy Bin Müsafır

Yukarıda her ne kadar Yezidiliğin menşeinin şahıs bazında üç kişiye isnat olduğu ifade edilse de Şeyh Adiy bin Müsafır’ın diğer iki şahsa nazaran daha öne çıktığı iddia edilir. Onun hayatı ve eserleri hakkında bilgi vereceğiz.

1.1.3.1. Hayatı

Yezidilik inancı bünyesinde peygamber olduğu iddia edilen Adiy bin Müsafır, yaklaşık m. 1075 yılında Lübnan’da, Baalbek’in 60 km güneyindeki Bekaa Vadisi’nin kurak batı yamaçlarında kurulmuş Beytifar (şimdiki adı Kirbet Qanafar) Köyü’nde dünyaya geldi. Soyu Emevi halifesi Mervan b. el-Hakem’e dayanan babası Müsafır b. İsmail, Müslüman bir şahsiyetti. Annesinin adı ise Yezda’idi. Şeyh Adiy’nin ebeveyni ile kız kardeşinin mezarları Bekaa Vadisi’ne bakan kadim bir meşe ağacının dibindedir (Sever, 2006, s. 9; Guest, 2007, s. 41-42).

Rivayetlere bakılırsa, Şeyh Adiy’nin dünyaya gelişi ilginçliklerle doludur. Sufi meşrepli babası Müsafır, Şam’ın Baalbek nahiyesinin Beytifar Köyü’nde yaşamını sürdürürken bir gün hanımına haber vermeden evden çıkarak bir ormana gider ve orada 30 yıl kadar yalnız yaşar. Sonra bir gece rüyasında kendisine: “Bu ormandan çık evine dön, hanımınla ilişkide bulun. Cenab-ı Allah sana şöhreti her tarafa yayılacak, fazileti doğuda ve batıda duyulacak bir (veli) çocuk verecektir.” denilir. Bunun üzerine evine döner. Ancak 30 yıldan beri nerede olduğunu haber vermeksizin evini terk ettiğinden, eşi onu eve almak istemez ve ona: “Şu minareye çıkıp herkese evine döndüğünü haber vermedikçe seni eve kabul etmem.” der. Çaresiz kalan Müsafır, hanımının dediğini yapmak mecburiyetinde kalır. Minareye çıkarak: “Ey halk, ben Müsafır, evime döndüm. Eşimle yeniden birleşmekle emrolundum. Bu gece kim eşi ile birleşirse veli bir çocuk sahibi olacaktır” der. Bu müjdeyi dikkate alan eşlerin birleşiminden veli mertebesine ulaşacak 313 çocuk doğar. İşte Şeyh Adiy de bu çocuklardan biridir (Turan, 1989, s. 47).

Adiy’nin çocukluğu burada ve sonra da Şam dolaylarında geçer. 30 yaşlarına geldiğinde Adiy, “hiçbir velinin kendi çevresinde kıymeti ve faziletinin fazla takdir

edilmediğini”, kendi üzerindeki ilgisizlikten anlayarak, o devirde âlim ve faziletli kişilerin bulunduğu ilim merkezi Bağdat’a gider (Turan, 1989, s. 47).

Şeyh Adiy; Şam, Halep, Musul ve Bağdat gibi beldelede ömrünün ilk yarısını geçirir ve bu arada pek çok ilim ehliyle tanışıp dersler alır, dostluklar kurar. Nitekim; Abdulkadir Geylani, İmamı Gazali, Şeyh Hammad ed-Debbas, Şeyh Ukeyl el-Muncibi, Ebu’l-Vefa el-Hulvani, Ebu’n-Necib es-Sühreverdi, Ebu Bekir b. Abdülhamit eş-Şeybani, Şeyh Ömer el-Kays, Ebu Muhammed es-Sumbuki, Suveyt es-Sencari, Macid et-Türki, Şeyh Reca el-Barustaki, Şeyh İsmail et-Tunusi, Şeyh Ömer el-Kabisi, Şeyh Muhammed b. Reşa, Şeyh Ali el-Mütevekkil gibi alim ve sufiler bunlardan birkaçıdır (Başbuğ, 1987, s. 31-32; Uludağ, 1988, C. 1 s. 381).

Çalışkan ve mütevazı bir kişiliğe sahip olan Şeyh Adiy bin Müsafir, kendi geçimini kendi sağlar, dağ eteklerinde yetiştirdiği meyvelerle beslenir, kendi tarlasında ektiği pamuğu biçer ve bundan kendisine elbise yapardı. Sürekli Kur’an okur ve oruç tutardı (Guest, 2007, s. 45). Adiy bin Müsafir Ocak 1162’de öldüğünde doksanını geçmişti (Ünlü, 2006, s. 101). Laliş’te defnedildi. Çok geçmedi ki kabri, ziyaretçilerin uğrak yeri olan bir türbe haline geldi (Guest, 2007, s. 47).

1.1.3.2. Eserleri

Şeyh Adiy bin Müsafir’in tasavvufi düşüncesi dört risalede toplanmıştır. Bunlar:

1. İ’tikadu ehli’s-sunna ve’l-cema’a (Ehli Sünnet İnancı)
2. Kitabun fihi zikru edebi’n-nefs (Nefsi Terbiye Kitabı)
3. Vasâya’ş-Şeyh Adiy b. Musafir ila halîfa (Halifeye Nasihatler)
4. Vasâyâ li-muridihî Ka’id ve li-sâiri’l-murîdîn (Müridi Ka’id ve diğer müritlere vasiyetleri) (Lescot, 2001, s. 22; Aktok Kaşgarlı, 1984, s. 43-44; Sever, 2006, s. 11; Bozan, 2012, s. 53).

1.1.3.3. Hakkında Söylenenler

Keramet sahibinin kerametine, ilahi emir ve yasaklara riayeti oranında önem veren büyük mutasavvıf Abdulkadir Geylani; Şeyh Adiy’i, “Sultanu’l-Evliya” (Evliyaların Sultanı) olarak vasıflandırmış ve hakkında: “Eğer Peygamberlik, çalışmakla elde edilen bir şey olsaydı, onu mutlaka Şeyh Adiy bin Müsafir elde ederdi.” demiştir (Uludağ, 1988, s. 381; Başbuğ, 1987, s. 32).

Ona “Şamlı Adiy” derlerdi. Uzun yıllar seyahatler yaptı. Bir çok alim ve veli ile tanıştı. Onların sohbetlerinde bulundu, feyizlerinden kana kana içti. Sonra Musul dağlarında inzivaya çekildi. Orada Allah (c.c.)’tan başka kimsesi yoktu. Sonra Allah (c.c.) o yeri şenletti. Her taraftan oraya akın akın insanlar gelip onu orada ziyaret etti. Allah (c.c.) ona uzun ömürler bahşederek, çok insan ilminden ve feyzinden birçok faydalar elde etti. Çok tesirli konuşurdu. Hakikati tebarüz ettirmek hususunda hiç kimseden korkusu yoktu; tenkit edenlerin kınamasına da aldırılmazdı (Başbuğ, 1987, s. 49).

Bir şey satmaz, dünya malında gözü olmazdı. Kendinin tarlası vardı. Kendi eliyle eker, biçer, azıqlanırdı. Pamuk eker, giyeceklerini de ondan edinirdi. Hiç kimsenin malından yemez, kimsenin evine girmezdi. Çoğu zaman oruç tutardı. Halk artık onun bir şey yemediğine, devamlı oruç tuttuğuna inanmıştı. Halkta bu inanç hüküm sürmeye başlayınca, kendisinin zannettikleri gibi olmadığını ispat etmek gayesi ile huzurlarında eline bir şey alarak yemeye başladı. Şeyh Adiy b. Müsafir; miskin, abid, zahid ve ünlü bir veli idi. Her taraftan halk ona bağlanmış ve onun bir veli olduğuna artık iyice kanaat getirmişti (Başbuğ, 1987, s. 49-50).

1.1.4. Tarihte Yezidiler

Yezidiler kendi inanç ve tarihleri ile ilgili kayda değer eserler verememişlerdir. Yezidilerin kendi inanç ve tarihleri ile ilgili kayda değer eserler verememeleri onlar hakkında yapılacak araştırmalarda Yezidilerin yaşadıkları devletlerin arşivlerine veya Yezidi olmayan şahısların Yezidiler hakkında yazdığı eserlere bakmayı zorunlu hale getirmiştir.

Yezidiler hakkındaki tarihi kaynaklar kısıtlı olmakla birlikte, Yezidiliğin, Adeviye tarikatının şeyhi Adiy bin Müsafir ile başladığı iddia edilmektedir. Şeyh Adiy’in 1162 yılında vefatının akabinde müritleri, onun son anlarında yaptığı vasiyetine binaen, yeğeni Ebu’l-Bereket b. Sahir’i kendilerine şeyh ve lider seçtiler. Yıllar önce Beytifar’dan gelen Ebu’l-Bereket, bilgisiyle saygınlık yaratan bir kişiliğe sahipti. Liderliğini yaptığı cemaat çok geçmeden, Adiy adından türeyen Adaviler adıyla tanındı. Genç yaşta öldü ve Şeyh Adiy’nin yanına, aynı türbeye gömüldü. Yerine geçen oğlu Adiy b. Ebu’l-Bereket, Hakkari’nin dağlık bölgesinde doğan ilk şeyh olduğu için, Kürt Adiy olarak da tanınır. Laleş’teki cemaat kendi içine dönük, dünya olaylarıyla çevrede

olan bitenlerle ilgilenmeyen tipik bir Sufi tarikatıydı (Guest, 2007, s. 47-48; Sever, 2006, s. 12).

Adavi tarikatı Hasan b. Adiy (m. 1195-1254) zamanında dünya ve ahiret âlemiyle ilgili olarak yepyeni bir dinamizm kazandı. Bu süreçte artık, Şeyh Adiy'nin görüşlerinden sapmalar baş göstermeye ve Müslüman kimlikten soyutlanmaya doğru da bir gidiş mevcuttu (Kılıç, 2011, s. 289). Bu cümleden hareketle denilebilir ki Şeyh Hasan b. Adiy zamanında günümüz Yezidiliğinin temelleri de atılmış oldu (Bulut, 2003, s. 177).

Hasan b. Adiy ile başlayarak sonraki yüzyıllarda Adavi Tarikatı İslam'la yollarını iyice ayırır. Bu yol ayrımından sonra dini ve siyasi sebeplerden dolayı Yezidilerin İslam dininden çıktığı bu yüzden Yezidilerin kaldığı yerlerin darulharp olduğu ve onlara karşı mücadele etmek gerektiği yönünde fetvaların çıktığı görülmektedir.

Bu fetvalardan birinde Şeyhül İslam Ebussuud Efendi şöyle demektedir:

“Yezidilerin isyankârdan, haddi aşandan, yol kesenden, mürtet ve harpte yakalananı kafirden daha kötü oldukları; dört mezhebe göre öldürülmeleri helal oldukları; toplumlarını perişan, büyüklerini ve küçüklerini öldürmelerini isteyenlerin ve öldürenlerin büyük bir harp ederek Allah ve Rasûlüne yardımcı oldukları; bunlara destek sağlayanları ise aksine Allah ve Rasûlüne düşmanlık etmiş oldukları...” (Sırma, 1988, s. 416-417; Turan, 1993, s. 19).

“Selahaddin Eyyubi'nin Kürt kökenli askerlerinden çok sayıda mürit edinen Şeyh Hasan'ın dini ve siyasi nüfuzundan korkan zamanın Musul Atabeyi Bedreddin Lulu, 1246'da tutuklattığı bu Yezidi şeyhini hapiste idam edip yandaşlarını kılıçtan geçirdi ve Laleş Türbegâhı'nı tahrip etti.” (Bulut, 2003, s. 177; Bozan, 2012, s. 69).

Moğolların bölgeyi istilasından etkilenen bütün kavim ve topluluklar, 13. Yüzyılın sonuna doğru dinî içerikli mücadeleler içine girdi. Bu mücadeleler sadece fikrî düzeyde de kalmadı, silahlı çeteler ya da askerî birlikler boyutunda da karşılaşmalara, kan dökülmesine sebep oldu. Bu hengâmede fırsatı kaçırmak istemeyen yeni Yezidi Şeyhi Şerafeddin Muhammed, Hakkârili savaşçı müritleri sayesinde Malatya, Harput (Elazığ) ve Erzincan'a kadar ilerledi. Moğollarla savaşa (h. 655) giren Şeyh, Kemah önlerinde bozguna uğrayıp öldürüldü (Bulut, 2000b, s. 58; Bozan, 2012, s. 69).

Öldürülen babasının yerini alan Zeyneddin Yusuf, Şam ve Kahire’de dergâh açıp müritlerini çoğalttı. 13. ve 14. yüzyılda merkezi otoritenin yokluğu, en fazla Yezidilere yaradı. Musul, Hakkari, Laleş, Amediye, Bahdinan (Botan Çayı yöresi), Cizre, Nusaybin, Tur Abidin (Mardin), Diyarbakır, Van-Urmiye’deki aşiretler arasında fikirlerini yayarak kök salmayı başardılar (Bulut, 2000b, s. 58).

Yezidilerle Müslümanların arasındaki yol ayrımından sonra siyasi ve dini sebeplerden dolayı Yezidiler ve Müslümanlar arasında günümüze kadar gelen bir mücadele olduğu iddia edilmektedir. Bu konuda Ahmet Turan şu bilgileri vermektedir:

Yezidilerin 1715 yılında tekrar ortaya çıktıklarını görüyoruz. Bu yıllarda Müslümanların tümünü düşman olarak kabul eden Yezidiler şehirlere inmiyor ve Müslümanların oturdukları yerlerden de geçmiyorlardı. Ama fırsat buldukları zaman Müslümanların oturdukları yerlere silahla saldırıp vuruyor, öldürüyor ve yağma ediyorlardı. Bu tutumlardan dolayı işte bu yıl Melik Muzaffer Gazanfer Aslan, askerlerini toplayarak Yezidilere karşı hücumla geçer. Yezidiler mağlup olup kaçmışlardır. Dağlara çekilmişlerdi. Fakat Melik Muzaffer Gazanfer Aslan bunları takip ederek dağlarda da yakalayarak eline geçirdiğini öldürtmüştür. Bu olaydan sonra 1831 yılına kadar Yezidilerin önemli bir isyan hareketinde bulunmadıkları, ancak vergileri noksansız almak ve Müslüman halktan gasp edilen, talan edilen malların geri alınması için zamanın emniyet kuvvetleri aracılığı ile Sincar Yezidilerinin terbiye ve ıslah edilmeleri şu şekilde özetlenebilir: 1794 tarihinde Bağdat Valisi Süleyman Paşa tarafından gönderilen kuvvetlerin başında Lafzullah Efendi katı ve ağır işkencelere başvurmuştur. 1806 yılında Bağdat’ta Vali olarak bulunan Vezir Ali Paşa Yezidilere yapılan bu işkence ve eziyette daha da ileri gitmiş. 1811 yılında yine Bağdat Valisi Süleyman Paşa aynı şekilde davranmıştır. Bundan sonra, 1831 yılında Ruvendiz Valisi Mirikuh diye tanınan Muhammed Paşa’nın Yezidileri yok etme girişimi görülmektedir. 1832 yılında ise Yezidi tarihinde önemli olan olaylardan birinin daha meydana geldiği görülmüştür. Buhtan Valisi Bedir Han’ın Şeyhan’a saldırısıdır. Sebebi tam olarak belli olmayan bu saldırının, inançlarından dolayı olduğu sanılmaktadır. Bu saldırıda Yezidiler direnmelerine rağmen ezilirler, çok sayıda Yezidi ve liderleri Ali Bey tutuklanarak hapsedilmiştir. 1839’da Diyarbakır Valisi Hafız Paşa’nın yeniden Sincar’a saldırdığı görülür. 1839 yılında Bağdat Valisi Reşit Paşa tarafından çok sayıda ordu birlikleri gönderilmek suretiyle Yezidilerin ağır işkencelere başvurularak

cezalandırıldığı kayıtlardan anlaşılmaktadır (Turan, 1989, s. 68-76; Turan, 1993, s. 19-24).

Sultan Abdülaziz (m. 1856–1876) ve II. Abdülhamit (m. 1876-1909) devrinde de Osmanlı-Yezidi çekişmeleri devam eder. Devlet, Yezidileri Müslümanlaştırmak ve askere almak için tekrar askeri, siyasi çalışmalar içine girer ve medreseler açmaya çalışmışsa da pek başarılı olamaz. Yezidiler devlet marifetiyle açılan bu medreselere, kendilerini asimile etme amacı taşıdığı gerekçesi ile gitmez. Askerliği ise dini gerekçeler öne sürerek yapmak istemezler. Ancak askerlik yapmamalarına karşılık devlete bedel vermeyi kabul ederler. I. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük çoğunluğu Irak'ta kalan Yezidiler, Irak Merkezi Hükümeti ile de dini ve siyasi sebeplerden dolayı sorunlar yaşamış ve burada da askerlik yapmak istememişlerdir. Bu yüzden Yezidilerle Irak Merkezi Hükümeti arasındaki anlaşmazlık ve muhalefet yakın tarihe kadar devam etmiştir (Turan, 1989, s. 68-76; Turan, 1993, s. 19-24).

Batman Yezidileri kendilerini 5000 senedir Ortadoğu'da yaşayan yerli bir halk olarak görmekte ve İran'ın Horasan Şehri'nden Suriye'nin Akdeniz sahillerine kadar geniş bir alana yayıldıklarını belirtmektedirler.

Tarihte 73 defa saldırı ve katliama (73 cara fermana me rabu) maruz kaldıklarını buna rağmen bu günlere gelebildiklerini ifade etmektedirler (Toprak, 1955). Büyük İskender, Abbasiler, Osmanlılar ve İngilizler tarafından saldırılara maruz kaldıklarını hatta İngilizlerin Irak'ı işgal ettiklerinde dini değerlerine ait birçok belge ve eseri götürdüklerini iddia etmektedirler (Akçura, 1962; Çatuk, 1948).

İKİNCİ BÖLÜM

2. YEZİDİLERDE İNANÇ, İBADET, BAYRAMLAR VE KAST SİSTEMİ

2.1. Yezidilerde İnanç

İnsanlık tarihinin ne kadar gerisine gidilirse gidilsin, dini inançlardan yoksun bir topluma rastlanmadığını söylememiz mümkündür. Bu ise din veya inanç sistemi dediğimiz olgunun insanlıkla beraber var olduğunu göstermektedir.

İnananlarını, bir “kutsal” ile örülmüş değerlere sahip komün halinde sosyal yaşantılarını sürdüren, doğal olarak varlığı düşünülebilecek bazı unsurlar vardır ki bunların başında Tanrı/tanrılar, melek, cin gibi insanüstü yüce varlıklara inanç gelmektedir.

Elbette kutsal kitap veya bunun yerine geçebilecek şifahi gelenek, ibadet ve ayinler, kutsal ile kutsal olmayanı ayırt edici emir ve yasaklar manzumesi velhasıl hayat/dünya ve hayatın son bulmasıyla başlayan “öteki âlem” tasavvuru da inanç sistemini ifade etmektedir. Bu cümleden hareketle de öncelikle Yezidi inancında var olan Tanrı inancıyla konumuza giriş yapabiliriz.

2.1.1. Tanrı İnancı

Yezidi inancında var olan Tanrı tasavvurunu bizlere en iyi şekilde verecek olan, şüphesiz ki Kutsal Kitaplarıdır. Nitekim Mushaf-ı Reş’in yanı sıra Abdest Duası, Sabah Namazı Duası ve Akşam Namazı Duası’nda bu hususu açıkça görmemiz mümkündür. Örneğin; Mushaf-ı Reş’ten:

“Başlangıçta Allah kutsal sırrından beyaz bir inci yarattı ve Anfer (Enfer) adlı bir de kuş yaratarak bu inciye kuşun sırtına koydu. İnci kırk bin yıl kuşun sırtında kaldı.” (Mushaf-ı Reş, 1. gavl).

Bununla birlikte, Yezidilikte pasif Tanrı anlayışının olduğunu söyleyebiliriz. Tanrı, kâinatı ve dünyayı yaratmış, yetkilerini Melek Tavus’a devretmiş, ondan sonra da göğe çekilmiştir. Melek Tavus, Tanrı adına dünyayı yönetmektedir (Yalkut, 2002, s. 43; Danacıoğlu Tamur, 2004, s. 52).

Mushaf-ı Reş’te:

“Sonra Allah, Kara Dağa indi ve haykırdı. Otuz bin melek yarattı. Bu melekler kırk bin sene kendisine ibadet ettiler. Sonra onları Melek Tavus’a teslim etti ve göklere çıkardı.” (Mushaf-ı Reş, 16. gavl). Sonra Allah, Kudüs topraklarına indi. Cebrail de toprak, su, hava ve ateş getirdi. Bunların karışımından ilk insan olan Adem’i yarattı ve kudreti ile ona ruh verdi. Cebrail’e Adem’i cennete götürmesini ve orada buğdaydan başka her nimetten yemesini emretti. Adem burada yüzyıl kaldı.” (Mushaf-ı Reş, 17. gavl).

Yüzyıl sonra Melek Tavus Allah’a: “Eğer Adem bu meyveden yemezse insan nesli nasıl çoğalır?” diye sordu. Allah da ona: “Bütün emir ve komutayı sana bıraktım.” dedi. Bunun üzerine Melek Tavus Adem’e gelerek: “Bu buğdaydan yedin mi?” diye sordu. Adem: “Hayır, Allah benim bundan yememi yasak etti.” dedi. Melek Tavus ona: “Buğdaydan ye. Senin için daha hayırlı olur.” dedi. Adem buğdaydan yedikten sonra karnı şişti, ıstırap çekmeye başladı. Melek Tavus da onu cennetten çıkardı, bıraktı. Kendisi göğe yükseldi (Mushaf-ı Reş, 18. gavl).

Tanrı’nın pasif duruma geçmesi ile Melek Tavus ön plana çıkmıştır. Buna bağlı olarak Melek Tavus, Tanrı gibi görülmüştür. Bu sebeptendir ki, Yezidilerin kutsal kitaplarının ve dualarının bazı bölümlerinde Melek Tavus, mutlak Tanrıymış gibi bir izlenim mevcuttur.

Kitab-ı Cilve’den:

“Melek Tavus yaratıklardan önce vardı.” (Kitab-ı Cilve, Giriş, 1. gavl). “Melek Tavus, Abd Tavus’u yani Şeyh Adiy’i, sevgili kullarını, yani Yezidileri, doğru yola sevk etmek amacı ile yeryüzüne gönderdi.” (Kitab-ı Cilve, Giriş, 2. gavl). “Melek Tavus, gerçeği önce şifahi emirler ile sonra mezhepten olmayan kimselerin okumaması gereken bu kitap, Kitab-ı Cilve, aracılığı ile bildirdi.” (Kitab-ı Cilve, Giriş, 3. gavl).

Mushaf-ı Reş’ten:

Sonra Melek Tavus, halkımıza ve çok acı çeken Yezid’e yardım etmek üzere yeryüzüne indi ve eski Asurluların yanında, bizim de başımıza krallar dikti; bu krallar Nasruh (ki o, Nasıruddîn’dir) ve Kamush (o da Sultan Fahreddin’dir) ve Artimus (ki Sultan Şemseddin’dir) adını taşıyorlardı. Bundan sonra iki kral tarafından yönetildik; I. ve II. Şapur adlı bu kralların yönetimi yüz elli yıl sürdü ve onların soyundan gelen Amir'lerimiz bizi bugüne dek yönetmişlerdir (Mushaf-ı Reş, 22. gavl).

Abdest Duası’ında:

“Yol göstericim, ustam, tek Huda’dır taptığım; Melek Tavus’tur inanın.

Melek Tavus’un ismine iman getirdim.” (Ergun, 2008, s. 25).

“Allah’ın yarattığı ilk gün Pazar günüdür. Bu günde Azrail adında bir melek yarattı. Bu her şeyin başkanı Melek Tavus’tur.” (Mushaf-ı Reş, 2. gavl).

“Allah yedi yıl bekledikten sonra Melek Tavusu bu melekler üzerine başkan yaptı.” (Mushaf-ı Reş, 9. gavl).

Abdest Duası’nda:

“Dinimin şehadeti Allah birdir...” (Ergun, 2008, s. 25).

Sabah Namazı Duası’nda:

Ya Rabbi sen Huda’sın, sen Ezda’sın. Sen övgü ve medh sahibisin.

Tertemiz ve günahsızsın, bin bir isim sahibisin.

“Huda” ismin bu isimlerden en şirini en güzelidir.

Ya Rabbi sen daimsın, sen kadımsın, yeri göğü yaratansın.

Bütün dertlere sen hekimsin.

Ya Rabbi sen şefkatsin, şefkatlisin, yer ve göğün sahibisin.

Bütün dertlerin dermanısın (Ergun, 2008, s. 26).

Akşam Namazı Duası’nda:

Ya Rabbi bize, din ve diyanetimize bu akşam vakti bir çıkış kapısı göster.

Ya Rabbi bizi beyaz inci, perilerin padişahı ve sultan Yezid’in nefesi hatırına bağışla.

Ya Rabbi din ve diyanetimize bir ışık göster.

Ya Rabbi bizi sarı inci hatırı için bağışla.

Ya Rabbi bizi yer, gök ve atmosfer hatırına; su, toprak ve ateş hatırı için bağışla.” (Ergun, 2008, s. 28).

Kısacası: Yezidilikte varlığı müşahede olunan “Tanrı”; Zaman ve mekânla sınırlandırılmaz, mevcut her şeyin yaratıcısı, sonsuz iyilikle vasıflı ve “bir tek” olandır. O, her şeyi idaresi altında tutan ve yönetendir. (Okçu, 1993, s. 22; Lescot, 2001, s. 41; Taşgın, 2005, s. 20; Akça, 2006, s. 66; Işık, 2008, s. 22; Kılıç, 2011, s. 289; Taşgın, 2013, C. 43, 256).

Batman Yezidileri Tanrı hakkındaki inanç ve tasavvurlarını şöyle açıklarlar: “Tanrı tasavvurumuz hakkında birçok bilgi gavillerimizde geçmektedir. İnancımıza göre Tanrı tektir ve ortağı yoktur. Hiç bir şey yokken Tanrı vardı (Öngüdü, 1931).

Tanrı'nın 1001 ismi vardır. Ezda, Yezdan bu isimlerdendir. Ama Tanrı'nın en güzel ve şirin ismi Xweda (Huda)'dır. Tanrı; her yerdedir, her şeyi yaratmıştır, ezeli ve ebedidir ve her şeyin sahibidir. Xweda'ya (Tanrı) rakib, denk başka bir varlık yoktur. Xweda (kendini yarattı) isminden de anlaşılacağı üzere varlığı kendisindendir.” (Akçura, 1962; Çatuk, 1948).

Kendilerini Tanrı'ya inanan ilk halk olarak gören Yezidiler, birçok millet Tanrı'ya daha isim bulmadan önce Tanrı'nın adını bildiklerini ve bu adın da Huda (kendini yarattı) olduğunu iddia ederler (Akçura, 1962; Çatuk, 1948).

2.1.2. Melek İnancı

Melek inancı, Yezidilerin inanç manzumesinde önemli bir yere sahiptir. Tanrı, kâinatı ve melekleri yaratıp işleri Melek Tavus'a devrettikten sonra kendi köşesine çekilmiştir. Buna bağlı olarak Yezidi inancında Tanrı'dan yetkileri devralan meleklerin başkanı Melek Tavus'un ve diğer meleklerin ön plana çıktığı ifade edilir.

2.1.2.1. Melek Tavus (Azrail, Cebrail, Emin Cebrail, Şeytan)

Mushaf-ı Reş'in ilk gavillerine göre Allah, kendi kutsal sırrından beyaz bir inci yarattı ve Anfer (Enfer) adında bir kuş yaratarak beyaz inciyi sırtına koydu. İnci kırk bin sene kuşun sırtında kaldı. Allah daha sonra ilk gün olarak Pazar gününü yarattı. Bu günde de Azrail adındaki meleği yarattı ki bu Melek Tavus'tur.

Yezidi inancına göre Melek Tavus; her şeyin başkanı, insanların çoğalmasını sağlayan, Yezidileri koruyup kollayan, onlara hükümdarlar atayan ve Yezidilerin hürmet etmesi gereken melektir.

Buna Mushaf-ı Reş'ten gavillerle örnek verelim:

Allah, Melek Tavus'u her şeyin başkanı yaptığına dair:

“Allah yedi yıl bekledikten sonra Melek Tavus'u bu melekler üzerine başkan yaptı.” (Mushaf-ı Reş, 9. gavl).

Yezidilerin Melek Tavus'a hürmet etmeleri gerektiğine dair:

“O zaman Allah: “Ey melekler, ben Adem ve Havva'yı yaratacağım ve Adem'in vücudundan da Şehid b. Cerra'yı vücuda getireceğim. Ondan yeryüzünde bir millet türeyecek, o millet de Melek Azrail yani Melek Tavus'a hürmet edecektir. Bu millete Yezidi milleti denecektir.” dedi.” (Mushaf-ı Reş, 14. gavl).

Yezidiler Melek Tavus için Azrail, Cebrail, Emin Cebrail isimlerini de kullanırlar. Ama Şeytan ismini kullanmaz ve kullanılmasından hoşlanmazlar (Akçura, 1962; Kartal, 1947).

Yezidi inancına göre meleklerin reisi olan Şeytan, Allah’a karşı gelerek kibirlenmiştir. Allah da bu davranışına karşılık ceza olarak onu Cennet’ten kovmuş, cehenneme atmıştır. Cehenneme atılan Şeytan 7 000 sene boyunca ağlar ve pişman olur. 7 000 sene ağlayan Şeytan gözyaşları ile Cehennem ateşini söndürür. Bir başka rivayete göre de Şeytan’ın gözyaşları 7 büyük küpü doldurur. Tanrı en sonunda Şeytan’a acıyıp onu affeder ve Meleklerin onu yermemesi için de ona Melek Tavus adını verir (Aydın, 1978, s. 361; Bulut, 2000b, s. 44-45; Çakar, 2007, s. 263).

2.1.2.2. Diğer Melekler

Yezidi inancına göre Allah Pazar gününden başlamak üzere haftanın yedi gününde her gün bir melek yaratmıştır. Bu meleklerin her biri bir Yezidi şeyhinin vücudunda bedenleşmiştir. Bu meleklerden biri her bin yılda bir yeryüzüne inerek Yezidi toplumunu düzelttikten sonra Cennet’e dönüp oradaki yerini alır.

Mushaf-ı Reş’teki gavillerde bu yedi büyük meleğin yaratılışı şöyle geçmektedir:

“Allah’ın yarattığı ilk gün Pazar günüdür. Bu günde Azrail adında bir melek yarattı. Bu her şeyin başkanı Melek Tavus’tur.” (Mushaf-ı Reş, 2. gavl).

“Pazartesi günü Melek Derdail’i yarattı. Bu, Şeyh Hasan’dır.” (Mushaf-ı Reş, 3. gavl).

“Salı günü Melek İsrail’i yarattı. Bu, Şeyh Şemseddin’dır.” (Mushaf-ı Reş, 4.gavl).

“Çarşamba günü Melek Mikail’i yarattı. Bu, Şeyh Ebubekir’dır.” (Mushaf-ı Reş, 5. gavl).

“Perşembe günü melek Cebrail’i yarattı. Bu, şeyh Secaduddin (Seccadin)’dır.” (Mushaf-ı Reş, 6. gavl).

“Cuma günü Melek Semnail’i yarattı. Bu, Şeyh Nasıruddin’dır.” (Mushaf-ı Reş, 7. gavl).

“Cumartesi günü melek Nurail (Nevrail)’i yarattı. Bu, şeyh Fahreddin’dır.” (Mushaf-ı Reş, 8. gavl).

“Allah yedi yıl bekledikten sonra melek Tavus’u bu melekler üzerine başkan yaptı.” (Mushaf-ı Reş, 9. gavl).

Bu inanç sistemi içerisinde yedi büyük meleğin dışında sayıları binleri bulan ve Allah’a ibadet eden melekler de vardır.

“Sonra Allah, Kara Dağa indi ve haykırdı. Otuz bin melek yarattı. Bu melekler kırk bin sene kendisine ibadet ettiler. Sonra onları Melek Tavus’a teslim etti ve göklere çıkardı.” (Mushaf-ı Reş, 16. gavl).

2.1.2.3. Sancaklar

Melek Tavus heykeline, “sancak veya sencak, çoğulu senacık” denir. Bu sancak yerden bir metre yüksekliğinde ve helezon şeklinde bir kaide üzerinde durmaktadır. Bu Tanrı olmayıp Tanrı’nın müstakil bir timsalidir. Genellikle demirden veya bronzdan yapılmış basit bir heykeldir. Bundan başka diğer altı büyük meleğin her biri için de bir sancak yapılmıştır. Bunların hepsi Sincar’da Şeyh Adiy’nin türbesinde Hazine er-Rahman’da korunmakta olup yılın belirli günlerinde çeşitli dini gün ve bayramlarda gerek Sincar’da ve gerekse diğer Yezidi yerleşim merkezlerinde Kavvallar (Yezidi din adamlarından bir grup) tarafından teşhir edilmek suretiyle para toplanmaktadır. Türkiye’deki Yezidi köylerine zaman zaman geldiği söylenen bu sancakların çoktandır gelmediği de söylenir. Seyahatler sırasında kaybolur ve çalınırsa yerlerine hemen yenilerinin yapıldığı bilinir (Turan, 1986, s. 148).

Batman Yezidileri; Melek Tavusun, Tanrı’nın vekili ve 7 büyük meleğin başı olduğuna inanırlar. Onlara göre Melek Tavus her şeyi yapabilecek kudrete sahiptir. Örneğin: İnsanların canını alır, yağmur yağdırır, rüzgâr estirir... (Öngüdü, 1931).

Melek Tavus’un emrinde olan yedi büyük melek vardır. Bunları:

1. Azrail
2. Cebrail
3. Mikail
4. Şımkail
5. Derdail
6. İsrail
7. Azazil’dir (Akçura, 1962; Çatuk, 1948).

2.1.3. Kutsal Kitap İnancı

Yezidilerin iki kutsal kitabı vardır: Kitab-ı Cilve ve Mushaf-ı Reş (Meşkur, 2011, s. 568; Aktok Kaşgarlı, 1984, s. 40). Kitab-ı Cilve 8 sayfa ve 109 satır, Mushaf-ı Reş ise 12 sayfa 152 satırdır. Bu kitapların Kürtçe orijinal metinlerinin (Kılıç, 2011, s. 289) dışında Sincar ve Musul nüshaları da bulunmaktadır (Çakar, 2007, s. 5).

Bu iki kitabın ne zaman, nerede ve kim veya kimler tarafından yazıldığı net olarak bilinmemektedir. Bu konuda söylenenler sadece iddiadan ibarettir (Bulut, 2003, s. 195; Taşgın, 2005, s. 21; 2006, s. 61;).

2.1.3.1. Kitab-ı Cilve

İlahi bir üslupla yazılan Kitab-ı Cilve, bir giriş ve beş kısa bölümden oluşur. Tanrı, Yezidi kullarını muhatap alarak kendi gücü, kudreti, vaatleri, ruh göçü, yeniden dirilme konularında açıklamalarda bulunur. Tanrı kitapta Yezidilere ayrıca öğütler vermektedir. Örneğin; Yezidilerin birlik, beraberlik ve kardeşlik içinde olmaları, tahrif edilmiş yabancı kitaplara (Yezidilik dışındaki kitaplara) itibar etmemeleri, kendi kutsal kitaplarının tahrif olmaması için yabancılara verilmemesi... öğütlenir (Bulut, 2003, s. 193).

Kitab-ı Cilve hakkında bilgi edinilebilmesi için “İçindekileri” şu şekilde kaydedebiliriz:

KİTAB-I CİLVE

GİRİŞ

1. Melek Tavus bütün yaratıklardan önce vardı.
2. Melek Tavus, Abd Tavus’u yani Şeyh Adiy’i, sevgili kullarını, yani Yezidileri doğru yola sevk etmek amacı ile yeryüzüne gönderdi.
3. Melek Tavus, gerçeği önce şifahi emirler ile sonra mezhepten olmayan kimselerin okumaması gereken bu kitap, Kitab el-Cilve aracılığı ile bildirdi.

I. BÖLÜM

1. Ben vardım, şimdi de varım ve sonsuza kadar kalacağım. Yönetimim ve saltanatımda bulunan bütün yaratıklara ve onların bütün işlerine benim hükmüm geçer.
2. Her an için bana güvenip, beni çağırانların yanlarında hemen hazır olurum.

3. Benim bulunmadığım yer yoktur. Bizden olmayanların (hariçlerin) amaç ve isteklerinde anlaşılmadıklarından dolayı şer dedikleri bütün olaylarla beraberim.

4. Her devirde emirlerime uygun olarak bir yönetici vardır. Bunların her biri emirlerime uygun bir şekilde işlerini görürler. Her batında bunların görevleri değişir. Ta ki bu âlemin hâkimi ve onun rehberleri kendi nöbetlerinde bu görevlerini tamamlamak fırsatını bulsunlar.

5. Ben her insana istediği şekilde hareket etmesine izin veririm.

6. Bana karşı gelen üzüldür ve pişman olur.

7. Diğer ilahlar benim işime karışamazlar ve istediğimin yerine gelmesine engel olamazlar.

8. Bizden olmayanların ellerinde bulunan kitaplar gerçek olmayıp, bizim peygamberlerimiz yazmamışlardır. Ancak, onlar yoldan çıkmış, azıtlı sapmış ve tahrif olmuşlardır. Bu kitaplardan her biri diğerini neshedip iptal etmektedir.

9. Hak ve batılı ben bilirim. Vesvese geldiği zaman ben ve bana itimadı olanlarla birleşirim.

10. Bana karşı gelenleri cezalandırırım. Kişilere gereken işleri ben tespit ederim. İşlerin zamanında yapılmasını isterim.

11. Emirlerime tam olarak uyanlara ve bana karşı saygı duyanlara her zaman doğru yolu gösteririm.

II. BÖLÜM

1. Ben Adem'in neslini çeşitli şekilde mükafatlandırırım.

2. Yeryüzünde ve yeraltındaki olan şeylerin hepsini ben yönetirim.

3. Âlimlerin çatışmasını hoş görmem.

4. Bana itaat eden ve özellikle bana yakın olanlara karşılığını veririm.

5. İşimi, kendilerini denediğim ve emrime uyanlara teslim ederim.

6. Şûram altında bulunan ve emin olanlara her türlü şekil ve çeşitte görünürüm.

7. Zaman ve zemine göre çeşitli kişilerden alır, verir, zenginleştirir, fakirleştirir, mutlu veya mutsuz yaparım.

8. Kimsenin tasarruflarımdan herhangi bir şeye müdahale etmeye ve kaldırmaya yetkisi yoktur.

9. Bana karşı olanlara acılar ve dertler getiririm.

10. Bana yakın olanlar diğer insanlar gibi ölmezler.

11. Bu fani dünyada hiç kimsenin sınırladığım zamandan fazla yaşamasına göz yumarak izin vermem.

12. Eğer istersem öldürdüğüm kimseyi, ruhların tenasühü yolu ile bu dünyaya bir, iki veya üç defa tekrar gönderirim.

III. BÖLÜM

1. Kitapsız yol gösterir, sevdiklerimi ve özel yakınlarımı hidayete erdiririm. Öğretmem zorluk gerektirmez.

2. Şeriatıma aykırı hareket edenleri o zamana göre, diğer alimleri de kısas yoluyla cezalandırırım.

3. Bu insanlar korkmak bilmezler ve bundan dolayı da çok zaman hata yaparlar.

4. Bütün kara hayvanları, gökyüzündeki uçan kuşlar, denizde yüzen balıklar yönetimim ve kontrolüm altındadır.

5. Yeraltında gömülü bulunan hazine ve defineler tarafımdan bilinmektedir. Onları birinden bir sonrakine bırakırım.

6. Mucize ve harikalarımı kabul edip benden isteyenlere hemen gösteririm.

7. Yabancıların bana ve benim mahiyetim altındakilere aykırı hareket etmeleri ve karşı çıkmaları kendilerine zarar verir. Çünkü onlar benim elimdeki servet ve büyüklüğü bilmezler.

8. Başlangıçtan beri âlemlerin tedbirlerini, ihtiyaçlarını karşılama işini, asırların değişimini ve bütün yöneticilerin değiştirilmesi tarafımdan yapılmaktadır.

IV. BÖLÜM

1. Haklarımı benden başka diğer ilahlara vermem.

2. Dört unsuru, dört zamanı ve dört rüknü, yaratıkların ihtiyacı olduğu için yarattım.

3. Yabancıların kitaplarından sünnetlerime uyanlar doğru, uymayanlar ise onlar tarafından tahrif edilmiştir.

4. Üç şey benim zıttım ve üç isim de benim nefretimdir.

5. Sırlarımı saklayanlar vaatlerime nail olurlar.

6. Benim için musibet, bela ve zorluğa katılanların hepsini âlemlerin birinde mükâfatlandıracağım.

7. Yabancılar karşı bütün kullarımın bir bütün olarak birleşmelerini istiyorum.

8. Ey benim tavsiyelerime uyanlar, benden olmayan söz ve öğretilere itibar etmeyin.

9. İsim ve sıfatlarımı zikretmeyin ki günaha girmeyesiniz. Çünkü yabancıların ne yapacaklarını bilemezsiniz.

V. BÖLÜM

1. Heykelime ve resmime saygı gösterin. Çünkü yıllardan beri ihmal ettiğiniz işi onlar sizlere hatırlattırır.

2. Şeriatıma itaat edin ve benden olan gayb ilmini size bildiren hizmetçilerime kulak verin (Turan, 1986, s.155-158; Turan, 1993, s.72-75).

2.1.3.2. Mushaf-ı Reş

Mushaf-ı Reş, Yezidilerin “gavl” dediği otuz üç ayetten oluşur (Turan, 1993, s. 75). Bu kutsal kitap; Allah’ın kendi kutsal sırrından kainatın özünü oluşturacak beyaz bir inciye yaratışından başlayıp her biri bir Yezidi şeyhinin adıyla anılan Yezidilerin yedi büyük meleğinin, Yezidilerin, diğer milletlerin, dünyanın, Tanrı’nın kendi zatından ve nurundan altı Tanrı yaratışından Melek Tavus ile Adem arasında geçen diyaloga, Adem ve Havva olayına, Melek Tavus’un Yezidiler için yeryüzüne inip onlara hükümdar atamasına, Yezidiler için yenmesi haram olan yiyecekler, söylenmesi haram olan sözler, giyilmesi haram olan renkler gibi pek çok konuya değinir.

Mushaf-ı Reş hakkında bilgi edinilebilmesi için “İçindekileri” şu şekilde kaydedebiliriz:

MUSHAF-I REŞ (KARA KİTAP)

1. Başlangıçta Allah kutsal sırrından beyaz bir inci yarattı ve Anfer (Enfer) adlı bir de kuş yaratarak bu inciye kuşun sırtına koydu. İnci kırk bin yıl kuşun sırtında kaldı.

2. Allah’ın yarattığı ilk gün Pazar günüdür. Bu günde Azrail adında bir melek yarattı. Bu her şeyin başkanı Melek Tavus’tur.

3. Pazartesi günü Melek Derdail’i yarattı. Bu, Şeyh Hasan’dır.

4. Salı günü Melek İsrail’i yarattı. Bu Şeyh Şemseddin’dır.

5. Çarşamba günü Melek Mikail’i yarattı. Bu, Şeyh Ebubekir’dır.

6. Perşembe günü Melek Cebrail’i yarattı. Bu, Şeyh Secaduddin (Seccadin)’dir.

7. Cuma günü Melek Semnail’i yarattı. Bu, Şeyh Nasıruddin’dır.

8. Cumartesi günü Melek Nurail (Nevrail)’i yarattı. Bu, Şeyh Fahreddin’dır.

9. Allah yedi yıl bekledikten sonra Melek Tavus'u bu melekler üzerine başkan yaptı.

10. Sonra yeri, yedi kat göğü, güneşi ve ay'ı yarattı.

11. Sonra Fahreddin Enes'i, hayvanları, yırtıcı kuşları yaratarak onları hırkasının ceplerine koydu. İşte o zaman meleklerin refakatinde inciden çıktı. Meleklerden Fahreddin inciye yüksek sesle bağırdı. Bunun üzerine inci dört parçaya ayrıldı. İçinden su çıktı ve deniz oldu. Dünya deliksiz yuvarlak oldu.

12. Allah Cebrail'i bir kuş şeklinde yarattı. Onu dünyanın dört köşesini yapması için gönderdi. Sonra bir gemi yarattı ve gemiye otuz yıl bindi. Akabinde gelerek Laleş'e oturdu ve dünyaya bağırdı. Deniz dondu, dünya meydana geldi ve sallanmaya başladı. Sarsıntı dursun diye Cebrail iki inci parçasına emretti. Bir parçasını yerin altına diğer parçasını göğün kapısına koydu. Sonra semaya güneş ve ay'ı yerleştirdi. İncinin parçalarından da gökyüzünü süslemek için yıldızlar yarattı. Bunları gökyüzüne astı.

13. Yeryüzüne süs olsun diye meyve veren ağaçlar ve bitkiler yaratıldı. Sonra Ferş üzerine Arş'ı yarattı.

14. O zaman Allah: "Ey melekler, ben Adem ve Havva'yı yaratacağım ve Adem'in vücudundan da Şehid b. Cerra' yı vücuda getireceğim. Ondan yeryüzüne bir millet türeyecek, o millet de Melek Azrail yani Melek Tavus'a hürmet edecektir. Bu millete Yezidi milleti denecektir." dedi.

15. Bundan sonra Şeyh Adiy b. Müsafir Şam topraklarından Laleş'e gelecektir.

16. Sonra Allah, Kara Dağa indi ve haykırdı. Otuz bin melek yarattı. Bu melekler kırk bin sene kendisine ibadet ettiler. Sonra onları Melek Tavus'a teslim etti ve göklere çıkardı.

17. Sonra Allah Kudüs topraklarına indi. Cebrail de toprak, su, hava ve ateş getirdi. Bunların karışımından ilk insan olan Adem'i yarattı ve kudreti ile ona ruh verdi. Cebrail'e Adem'i cennete götürmesini ve orada buğdaydan başka her nimetten yemesini emretti. Adem burada yüzyıl kaldı.

18. Yüzyıl sonra Melek Tavus Allah'a: "Eğer Adem bu meyveden yemezse insan nesli nasıl çoğalır?" diye sordu. Allah da ona: "Bütün emir ve komutayı sana bıraktım" dedi. Bunun üzerine Melek Tavus Adem'e gelerek: "Bu buğdaydan yedin mi?" diye sordu. Adem: "Hayır, Allah benim bundan yememi yasak etti" dedi. Melek Tavus ona: "Buğdaydan ye. Senin için daha hayırlı olur" dedi. Adem buğdaydan

yedikten sonra karnı şişti, ıstırap çekmeye başladı. Melek Tavus da onu cennetten çıkardı, bıraktı kendisi göğe yükseldi.

19. Adem pislik çıkaracak yeri olmadığı için sıkıştı. Allah ona bir kuş gönderdi. Kuş gagalıyarak bir yer açtı ve Adem de rahatladı.

20. Cebrail Adem'e yüzyıl görünmedi. Bunun üzerine Adem yüzyıl üzüldü ve ağladı.

21. O zaman Allah, Cebrail'e Havva'yı yaratmasını emretti. Cebrail de Adem'in sol koltuğunun altından Havva'yı yarattı. Bütün hayvanlar yaratıldıktan sonra Adem ile Havva arasında evlat babadan mı, yoksa anneden mi meydana gelir diye bir çatışma oldu. Çünkü bunların her biri gelecek neslin tek kaynağı olmak istiyordu. Bu çekişmelerinin ortaya çıkışına Adem ve Havva'nın, hayvanların kendilerine benzeyen yavru meydana getirmeleri için çiftleşmelerini ortak ilişkilerini görmeleri sebep oldu. Uzun münakaşadan sonra bunlardan her biri tohumları bir testi içine akıtıp ağzını kapayarak kendi mühürleri ile mühürlediler ve dokuz ay sonucu beklediler.

Bu müddet bittikten sonra testiye açtılar. Adem'in testisinde bir kız, bir oğlan vardı. İşte Yezidiler bunların neslinden türemişlerdir. Havva'nın testisinden bir takım çürük haşarat olup etrafa pis koku salıyorlardı. Cenab-ı Hak bu çocukları beslemesi için Adem'e iki meme verdi. Erkeklerin göğüslerinde meme bulunmasının sebebi budur.

Bundan sonra Adem ile Havva cinsel ilişkide bulundular. Havva bu ilişkiden bir erkek ve bir kız doğurdu. Yahudiler, Hristiyanlar, Müslümanlar ve diğer milletler ve mezhepler hep bunların neslindedir. Bizim yüce soyumuz, Şit, Nuh ve Ahnuh olup Hakkarililerin yüce atalarıdır ki bunlar yalnız Adem'den türemişlerdir.

İlk yaratılan bu adam kadına: "O benim karımdır" dedi. Kadın da: "O benim kocam değildir" dedi. Böylece kadın ile erkek arasında düşmanlık başlamış oldu. Onlar arasında ümmetimizden birisi hakemlik yaptı ve her düğünde davul ve zurnanın olmasını emretti. Bu davul ve zurna evliliği ilan etmek ve insanlara filan erkek, filan kızı aldı diye duyurmak içindir.

22. Sonra Melek Tavus bizim milletimiz için yeryüzüne indi ve bize eski Asur Hükümdarlarından başka hükümdarlar atadı. Bunlar Nasruh yani Melek Nasıruddin, Kamus yani Melek Fahreddin, Artimus yani Melek Şemseddin'dir. Bunlardan sonra I. Şapur ve II. Şapur bize yüz elli yıl hükümdarlık yaptılar. Emirlerimiz onların neslinden türemiştir.

23. Biz dört hükümdarı sevmeyip nefret ederiz.

24. Size haramlarımız şunlardır: Marul ismi, kadın peygamberimiz Hasiye'nin ismine benzediğinden yenilmez. Fasulye ve börülce yemek yasak olduğu gibi mavi renkte elbise giymek de yasaktır. Balık yemek, peygamberimize iman ettiğinden dolayı yasaktır. Geyik de peygamberlerimizden birinin keçisi olduğu için haramdır. Hiçbir şeyh ve öğrencisinin, şekli Melek Tavus'a benzediğinden dolayı horoz yemesi haramdır. Ayakta işemek, oturarak elbise giymek, hamamda yıkanmak, belirli yerlere hela yapmak haramdır. Bunlara inanmayanlar kâfir olur. Şeytan kelimesini söylemek de yasaktır. Çünkü o, Tanrı'nın ismidir. Buna benzer Kitan (ip), Şad (Nehir kıyısı), Şer (Kötülük), Mel'un, Lanet, Na'l ve buna benzer kelimeleri de söylemek haramdır.

25. Hz. İsa dünyaya gelmeden önce dinimizin adı putperestlik idi. İranlılar, Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar dinimize düşman oldular.

26. Eski hükümdarlarımız arasında Ahap adında biri vardı. O, bizden olan herkese özel adıyla çağırımlarını emretti. Böylece bizimkiler onu Tanrı Ahap veya Be'elzebüb diye adlandırdılar. Günümüzde o, Pir-Büb diye bilinmektedir.

27. Bizim Babil'de Buhtansır, İran'da Ahşoraş ve İstanbul'da Agrikalos adlarında krallarımız vardı.

28. Yer ve gök yaratılmadan önce, size evvelce yazdığımız gibi, Allah denizler üzerinde bulunuyor ve zatından tenzih etmek üzere yaptığı bir kayıkla denizler arasında geziyordu.

29. O vakit beyaz bir inci yarattı ve ona kırk yıl hükmetti. Sonra inciye kırdı ve ayağı ile tepti.

30. Ne şaşılacak şeydir ki, onun uğultusundan dağlar, gürültüsünden tepeler ve dumanından gökler meydana geldi. Sonra Allah göklere çıkıp onları dondurdu ve direksiz astı.

31. Sonra yeri ve onun yıkıntılarını kapattı ve eline bir kalem alıp yaratılanları yazdı.

32. Sonra zatından ve nurundan altı Tanrı yarattı. Bunların yaratılması bir insanın bir mumdan diğer bir mumu yakması gibi oldu.

33. Cenab-ı Allah, bu Tanrılara: "İşte ben gökleri yarattım. Sizler de göğe çıkın ve bir şeyler yaratin" dedi. O anda Tanrılar gökyüzüne çıktı. Birincisi güneşi, ikincisi

ay'ı, üçüncüsü yörüngeleri, dördüncüsü sabahyıldızını, beşincisi cenneti, altıncısı cehennemi yarattı (Turan, 1986, s. 158-162; Turan, 1993, s. 75-78).

Batman Yezidilerine göre Yezidilerin bir zamanlar devleti vardı. Mushaf-ı Reş ve Kitab-ı Cilve adında iki kutsal kitapları bulunuyordu. İşgalci devletler Yezidi devletini yıktıktan sonra Mushaf-ı Reş ve Kitab-ı Cilve adında iki kutsal kitaplarını da yok ettiler. Kutsal kitaplarının işgalciler tarafından yok edildikten sonra keramet sahibi Şeyh Adiy'nin gelip kendilerine sahip çıktığını, kutsal kitaplarını, örf ve adetlerini “gavl”e (söz’e) çevirip din adamlarına öğrettikten sonra gittiğini iddia ederler. Fakat kendilerine öğretilenlerin sözlü olmasından dolayı zamanla unutilan ve eklenenlerin de olabileceğini belirtirler (Öngüdü, 1931)

2.1.4. Peygamber İnancı

Yezidilikte Tanrı, elçi göndermeden de insanlara doğru bilgi verebilir ve isterse de onları doğru yola iletebilir. Bununla birlikte Melek Tavus ve diğer melekler de Tanrı'nın izni ile Yezidilere ve diğer halklara doğru yolu göstermek için yeryüzüne insan şeklinde inebilir. Melek Tavus yeryüzüne insan şekline bürünmüş olarak gelir (Taşğın, 2005, s. 21). Şeyhler ve peygamberler melek olup dalâlete düşmüş insanları hidayete erdirdikten sonra Tanrı katındaki yerlerine yükselirler (Işık, 2008, s. 52).

Mushaf-ı Reş'te şu peygamber isimlerini görebiliriz: Adem, Şit, Nuh, Ahnuh (Mushaf-ı Reş 21 gavl), Hasiye (Mushaf-ı Reş 24. gavl), İsa (Mushaf-ı Reş 25. gavl).

“Ayrıca peygamberlerden Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa'ya değer vermekte ve onları Yezidiliğin öğreticileri olarak kabul etmekte.” (Işık, 2008, s. 52).

Batman Yezidileri akidelerinde peygamber inancının olmadığını, meleklerle inanmanın ise inançlarında önemli bir yerinin olduğunu ifade ederler. Melek Tavus'u önder ve yol gösterici, Şeyh Adiy'i ise dinleri için büyük emek vermiş ve değerli bir peşimam (din adamlarından bir sınıf) olarak görürler (Akçura, 1962; Çatuk, 1948; Kartal, 1947).

2.1.5. Ölüm Sonrası, Cennet, Cehennem ve Tenasüh İnancı

Yezidi inancında cennet ve cehennem kavramlarının olduğunu görmekteyiz. Cennet insanların ödüllendirilmesi, cehennem ise cezalandırılması içindir (Akça, 2006,

s. 66). Ölüm sonrası ile cennet ve cehennem inancının olduğunu Kitab-ı Cilve ve Mushaf-ı Reş’teki gavillerde görebiliriz.

Hayatın sona ermesiyle başlayan bir “âlem”in varlığı:

“Bu fani dünyada hiç kimsenin sınırladığım zamandan fazla yaşamasına göz yumarak izin vermem.” (Kitab-ı Cilve 2.b./11. gavl). “Benim için musibet, bela ve zorluğa katılanların hepsini âlemlerin birinde mükâfatlandıracağım.” (Kitab-ı Cilve 4.b./6. gavl).

Cennet ve Cehennemin varlığı:

“Cenab-ı Allah, bu Tanrılara: “İşte ben gökleri yarattım. Sizler de göğe çıkın ve bir şeyler yaratın.” dedi. O anda Tanrılar gökyüzüne çıktı. Birincisi güneşi, ikincisi ay’ı, üçüncüsü yörüngeleri, dördüncüsü sabahyıldızını, beşincisi cenneti, altıncısı cehennemi yarattı.” (Mushaf-ı Reş, 33. gavl).

İnsanların yaptığı iyilik ve kötülüğün karşılığını göreceği:

“Ben Adem’in neslini çeşitli şekilde mükâfatlandırırım.” (Kitab-ı Cilve 2.b./1. gavl). “Bana itaat eden ve özellikle bana yakın olanlara karşılığını veririm.” (Kitab-ı Cilve 2.b./4. gavl). “Şeriatıma aykırı hareket edenleri o zamana göre, diğer âlimleri de kısas yoluyla cezalandırırım.” (Kitab-ı Cilve 3.b./2. gavl).

Tenasühün varlığı:

Tenasüh: bir kişinin öldükten sonra ruhunun başka bir bedene geçtiğine inanmaktır (Aydın, 2004, s. 76).

Yezidilikte tenasüh inancı vardır. Kutsal kitaplarından biri olan Kitab-ı Cilve’de bu inancı gösteren ifade şöyledir: “Eğer istersem öldürdüğüm kimseyi, ruhların tenasühü yolu ile bu dünyaya bir, iki veya üç defa tekrar gönderirim.” (Kitab-ı Cilve, 2.b./12. gavl).

Cennet, cehennem ve ölüm sonrasındaki diğer “âlem” hayatı olmakla birlikte, ceza ve mükâfat bu dünya hayatında varlığını göstermektedir. Bu durum her ne kadar tenasüh inancı ile ters düşer görünmekte ise de tabiidir. Zira Yezidilerde tam bir tenasüh inancı yerine, yarı tenasüh diyebileceğimiz bir inanış hâkimdir (Akça, 2006, s. 66).

Turan, Yezidi inancındaki iyi ve kötü davranışların karşılığı olan mükâfat ve cezayı, bu inanç içerisinde var olan tenasüh tasavvuru ile açıklamaktadır. Buna göre; Yezidiler insan ruhunun öldükten sonra iyilik ve kötülüğüne göre değerlendirilir. Ölen kişi iyi bir insan ise ruhu başka insanlara, kötü bir insan ise ruhu hayvana geçer. Bu

kötü ruhlar, kötülüklerinin cezasını çekmek için domuz, eşek, köpek gibi pis ve adi hayvanların vücutlarına girerek orada cezalarını çektikten sonra iyi insana dönüşürler. İyi ve temiz insanların ruhları yani iyi ruhlar, öldükten sonra semada yerlerini alarak devamlı gayb âleminde, insanlar için hayırlı, gizli sırları, gizli ve görünmez şeyleri keşfederler. Cehennemi kötüler için bu dünyada muhtelif hayvan vücutlarında çekilen bir ıstırap; Cenneti ise, semadan bir yerden ibaret gören Yezidiler, cennet ehline Ahyar, cehennem ehline de Eşrar derler (Turan, 1993, s. 83).

Ölüme “kıras gühertın” (elbise değiştirme) diyen Batman Yezidileri ölüm sonrası hayat anlayışlarını şöyle açıklamaktadırlar: “İnancımıza göre Cennet, Cehennem ve ahiret vardır. Kişi ne günah işlemişse cehennemde cezasını çektikten sonra cennete girecektir. Cehennemde ebediyen kalmak yoktur. İnsanlar, nasıl ki hapiste ebediyen kalmıyorlarsa cehennemde de ebediyen kalmayacaklardır. Cennete giden kişi rahat bir yere ve huzura kavuşacaktır.” (Öngüdü, 1931).

“Kişi öldükten sonra ruhunun başka bir bedende bu dünyaya gelip gelmeyeceğini, şayet ölen kişinin ruhu bir bedende dünyaya gelecekse bunun insan bedeni mi hayvan bedeni mi olacağını ancak Tanrı bilebilir.” (Kartal, 1947).

2.1.6. Yaratılış İnançları

İlk insandan günümüze kadar insanoğlu, kendi yaratılışını ve kâinatın yaratılışını merak etmiştir. İnsanların inandığı birçok dinin kutsal kitap ve mitolojilerinde az veya çok insanların ve kâinatın yaratılışı hakkında bilgi bulunmaktadır.

2.1.6.1. Evrenin Yaratılışı

Bizler de Yezidiliğin yaratılış hakkındaki nazariyesini Yezidiliğin kutsal kitabı olan Mushaf-ı Reş'te geçtiği şekilde vermeye çalışacağız.

“Tanrı başlangıçta kendi kutsal sırrından beyaz bir inci yaratıp bu inciyi yarattığı Anfer (Enfer) adında bir kuşun sırtında kırk sene bekletmiştir.” (Mushaf-ı Reş 1. gavl). Tanrı, daha sonra Pazar gününden başlamak üzere haftanın yedi gününde her biri bir Yezidi şeyhinin adı ile anılan yedi melek yaratır.

Şöyle ki:

“Allah’ın yarattığı ilk gün Pazar günüdür. Bu günde Azrail adında bir melek yarattı. Bu her şeyin başkanı Melek Tavus’tur.” (Mushaf-ı Reş 2. gavl).

“Pazartesi günü Melek Derdail’i yarattı. Bu, Şeyh Hasan’dır.” (Mushaf-1 Reş 3. gavl).

“Salı günü Melek İsrail’i yarattı. Bu, Şeyh Şemseddin’dır.” (Mushaf-1 Reş 4. gavl).

“Çarşamba günü Melek Mikail’i yarattı. Bu, Şeyh Ebubekir’dır.” (Mushaf-1 Reş 5. gavl).

“Perşembe günü Melek Cebrail’i yarattı. Bu, Şeyh Secaduddin (Seccadin)’dır.” (Mushaf-1 Reş 6. gavl).

“Cuma günü Melek Semnail’i yarattı. Bu, Şeyh Nasıruddin’dır.” (Mushaf-1 Reş 7. gavl).

“Cumartesi günü Melek Nurail (Nevrail)’i yarattı. Bu, Şeyh Fahreddin’dır.” (Mushaf-1 Reş 8. gavl).

Tanrı, Yezidilerin yedi büyük meleğini yaratma işini bitirdikten sonra yeri, göğü, güneş ve ay’ı yaratıp (Mushaf-1 Reş 10. gavl) beyaz inciden çıkar. Tanrı’nın cumartesi yarattığı Şeyh Fahreddin, inciye yüksek sesle bağırır. Bunun üzerine inci dört parçaya ayrılır. Inciden çıkan sular deniz, dünya ise deliksiz ve yuvarlak olur (Mushaf-1 Reş 11. gavl).

Dünya oluştuktan sonra Tanrı, Cebrail’i kuş şeklinde yaratıp dünyanın dört köşesini yapması için gönderir. Tanrı kendisi için de bir gemi yapıp içinde otuz bin yıl kalır. Gemi Laleş’e (Musul Şehri’nin kuzeyinde Şeyh Adiy’nin türbesinin bulunduğu bir vadidir. Bu vadi Yezidilerce kutsal olup Yezidiler hac ibadetlerini burada yaparlar.) oturunca Tanrı dünyaya bağırır. Bunun üzerine deniz donar, dünya ise sallanmaya başlar. Sarsıntı dursun diye de iki inci parçasına emredip birini yerin altına diğerini de göğün kapısına koyar (Mushaf-1 Reş 12. gavl).

Tanrı daha sonra güneşi ve ayı semaya yerleştirir. Gökyüzünü süslemek için de incinin parçalarından yıldızlar yaratıp gökyüzüne asar (Mushaf-1 Reş 12.gavl). Yeryüzünü süslemek için de meyve veren ağaçları, bitkileri, (Mushaf-1 Reş 13. gavl) dağları ve ırmakları yaratır (Turan, 1986, s. 143).

Tanrı’nın dünyayı kendi özü ile toprak, hava, ateş ve sudan oluşan 4 elementten yarattığına inanan Batman Yezidileri (Çatuk, 1948; Akçura, 1962;) dünyanın yaratılma evresini ise şu şekilde açıklarlar: “Tanrı, Melek Tavus’u yarattıktan sonra dünya tümüyle sularla kaplıydı. Melek Tavus bu suya daldı ve dünya mayasını aldı, ardından

dünya yavaş yavaş oluşmaya başladı. Tıpkı sütün maya alıp yoğurt olması gibi dünya da böyle oluştu.” (Öngüdü, 1931).

2.1.6.2. İnsanın Yaratılışı

Tanrı kainatı ve Yezidilerin yedi büyük meleğini yarattıktan sonra meleklerle: “Ey melekler, ben Adem ve Havva’yı yaratacağım ve Adem’in vücudundan da Şehid b. Cerra’yı vücuda getireceğim. Ondan yeryüzünde bir millet türeyecek, o millet de Melek Azrail yani Melek Tavus’a hürmet edecektir. Bu millete Yezidi milleti denecektir.” der (Mushaf-ı Reş 14. gavl). Tanrı sonra Kara Dağa iner ve haykırır. Otuz bin melek yaratır. Bu melekler kırk bin sene kendisine ibadet ederler. Sonra onları Melek Tavus’a teslim edip göklere çıkar (Mushaf-ı Reş 16. gavl).

Daha sonra Tanrı, Kudüs topraklarına iner. Tanrı, Cebrail’e dört şey getirmesini emreder. Cebrail de toprak, su, hava ve ateş getirir. Bunların karışımından ilk insan olan Adem’i yaratır ve kudreti ile ona ruh verir. Cebrail’e Adem’i cennete götürmesini ve orada buğdaydan başka her nimetten yemesini emreder. Adem burada yüzyıl kalır (Mushaf-ı Reş 17. gavl).

Yüzyıl sonra Melek Tavus, Tanrı’ya: “Eğer Adem bu meyveden yemezse insan nesli nasıl çoğalır?” diye sorar. Tanrı da ona: “Bütün emir ve komutayı sana bıraktım.” der. Bunun üzerine Melek Tavus Adem’e gelerek: “Bu buğdaydan yedin mi?” diye sorar. Adem: “Hayır, Tanrı benim bundan yememi yasakladı.” der. Melek Tavus ona: “Buğdaydan ye. Senin için daha hayırlı olur.” der. Adem buğdaydan yedikten sonra karnı şişip ısırap çekmeye başlar. Melek Tavus da onu cennetten çıkarıp yeryüzüne bırakır. Kendisi göğe yükselir (Mushaf-ı Reş 18. gavl).

Adem pislik çıkaracak yeri olmadığı için sıkışır. Allah ona bir kuş gönderir. Kuş gagasıyla bir yer açar ve Adem de rahatlar (Mushaf-ı Reş 19. gavl). Cebrail Adem’e yüzyıl görünmez. Bunun üzerine Adem yüzyıl üzülür ve ağlar (Mushaf-ı Reş 20. gavl).

O zaman Tanrı, Cebrail’e Havva’yı yaratmasını emreder. Cebrail’de Adem’in sol koltuğunun altından Havva’yı yaratır. Bütün hayvanlar yaratıldıktan sonra Adem ile Havva arasında ‘evlat babadan mı, yoksa anneden mi meydana gelir’ diye bir çatışma olur. Çünkü bunların her biri gelecek neslin tek kaynağı olmak ister. Bu çekişmelerinin ortaya çıkışına Adem ve Havva’nın, hayvanların çiftleşmeleri sonucu kendilerine benzeyen yavrular meydana getirmelerini görmeleri sebep olur. Uzun münakaşadan

sonra bunlardan her biri tohumları bir testi içine akıtıp ağzını kapayarak kendi mühürleri ile mühürleyip ve dokuz ay sonucu beklerler. Bu müddet bittikten sonra testi açarlar. Adem'in testisinde bir kız, bir oğlan vardır. İşte Yezidiler bunların neslinden türemişlerdir. Havva'nın testisinde bir takım çürük haşarat olup etrafa pis koku salar. Cenabı Hak bu çocukları beslemesi için Adem'e iki meme verir. Erkeklerin göğüslerinde meme bulunmasının sebebi budur (Mushaf-ı Reş 21. gavl; Emiroğlu ve Aydın, 2003, s. 910)

Bundan sonra Adem ile Havva cinsel ilişkide bulunurlar. Havva bu ilişkiden bir erkek ve bir kız doğurur. Yahudiler, Hristiyanlar, Müslümanlar ve diğer milletler ve mezhepler hep bunların neslindendir. Bizim yüce soyumuz yalnız Adem'den türemiştir (Mushaf-ı Reş 21. gavl).

Batman Yezidilerine göre Melek Tavus, Tanrı'dan aldığı yetki ile doğanın elementleri olan toprak, hava, su ve ateşi bir araya getirmiş, daha sonra Tanrı'nın özünden oluşan ruhu Hz. Adem'in ağzına üfleyince Hz. Adem de canlanmıştır (Akçura, 1962; Çatuk, 1948).

2.1.7. Yasaklar ve Haramlar

2.1.7.1. Yenilmesi Haram ve Yasak Olan Yiyecekler

Yezidilerde yenilmesi haram ve yasak olan bazı yiyecekler bulunmaktadır. Bunlardan:

Balık: Yezidilerin peygamberlerinden birine iman etiklerinden dolayı haramdır (Mushaf-ı Reş 24. gavl).

Geyik: Yezidilerin peygamberlerinden birinin keçisi olduğu için haramdır (Mushaf-ı Reş 24. gavl).

Horoz: Melek Tavus'a benzediği için haramdır (Mushaf-ı Reş 24. gavl).

Tavşan: Rivayete göre, Şeyh Adiy zamanında Şeyh Zengin avlanmaya çıkar ve avda bir tavşan görür. Tavşanı vurmak için onu kovalar. Tavşan kaçça kaçça Şeyh Adiy'nin evine girer. Şeyh Zengin, Şeyh Adiy'den bu tavşanı ister, fakat Şeyh Adiy tavşanı vermek istemez. Bunun üzerine Şeyh Zengin tavşanı zorla almak isteyince, Şeyh Adiy bu olaya kızar ve tavşanı keserek Şeyh Zengin'in önüne atar. Ve "bu bana haram olsun" der. Bundan dolayı tavşan yemek Yezidi milletine haram olur (Turan, 1986, s. 170).

Koyun: Tanrı, melek Şeyh Sin'i koyun şekline koyup cennete götürür. Orada yününü kestirerek meleklere elbise (hırka) yaptırıp onlara giydirir. Bundan dolayı din adamları beyaz elbise giyerler ve bu dini bir elbisedir. Bu nedenle koyun eti yemek yalnız din adamlarına haramdır (Turan, 1986, s. 170).

Marul: Marul ismin Yezidilerin kadın peygamberi Hasiye'nin ismine benzediğinden yenilmez (Mushaf-ı Reş 24.gavl). Çünkü marulun Arapça adı 'hass'dır. Başka bir rivayete göre de Şeyh Adiy'nin yeğeni Şeyh Sahr'ı öldürdükleri zaman kanı marula akmış. Bundan dolayı marul haramdır (Turan, 1986, s. 169).

Fasulye, börülce, (Mushaf-ı Reş 24. gavl) bakla, kabak ve lahana yemek haramdır. Lahananın yasak olma sebebi; Şeytan'ın lahanaya girip saklanmak istemisi fakat lahananın, yapraklarını birbirine sararak buna izin vermemesidir (Turan, 1986, s. 169).

Genel olarak geviş getirmeyen hayvanları, yırtıcı (kedi, köpek, tilki, kartal) hayvanları, pis ve tiksindirici (domuz) hayvanları yemediklerini ifade eden Batman Yezidileri, yasak ve haram yiyecekler hakkındaki görüşlerini şu şekilde açıklamaktadırlar: “Balık, geyik, horoz, tavşan, koyun, marul, fasulye, kabak, lahana... Biz Yezidiler bunların tümünü yiyoruz; ama bazı rivayet, söylenti ve istisnalar var. Bunlardan bazılarını söyleyecek olursak: Horuz, sabahleyin ötüp ibadet saatini haber verdiği için Yezidilerden bir aile horoz eti yemiyor. Lahana ise bir zamanlar Musul'da bir şeyhimiz esir alınmış ve dışarıda bağlanmış, oraya yolu düşenler bahçelerden kopardıkları lahanaları şeyhimize atıp ona işkence yapmışlardır. Başka bir rivayete göre de Yezidiler saldırıya maruz kaldıklarında lahana ve marula sığınmış, onlarda Yezidileri saklayıp korumuş” (Öngüdü, 1931; Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

2.1.7.2. Söylenmesi ve Yapılması Yasak Olan Şeyler

Yezidilik inancına ait sırları ve bilgileri Yezidi olmayanlara anlatmak (Kitab-ı Cilve, Giriş 3. gavl.; Öz, 2007, s. 58).

Melek Tavus'a Şeytan denilmesi ve Şeytan kelimesini çağrıştıran kitan (ip), şad (nehir kıyısı), şer (kötülük), mel'un (naletli), nal (at nalı) ve buna benzer kelimeleri söylemek haramdır (Mushaf-ı Reş 24. gavl; Bulut, 2000a, s. 43).

Mavi renk elbise giymek, ayakta işlemek, oturarak elbise giymek, hamamda yıkanmak ve belirli yerlerde hela yapmak (Mushaf-ı Reş 24. gavl).

Bir kasaba veya şehirde yaşayan Yezidilerden sadece birinin dışındakilerin okuma-yazma öğrenmesi (Bilge, 2002, s. 57).

Bıyıkları yolmak ve tıraş etmek yasaktır. Bıyıklar sadece makasla biraz alınabilir. Din adamlarının sakal tıraşı yapması yasaktır (Turan, 1986, s. 171; Bilge, 2002, s. 57).

Söylenmesi ve yapılması yasak olan şeyler hakkında Batman Yezidileri inanç ve düşüncelerini şu şekilde açıklamaktadırlar: “Yezidilikte bir köy veya yerleşim yerinde bir kişinin dışındakilerin okuma-yazmayı öğrenmesinin yasak olduğu iddiası doğru değildir. İnancımızda böyle bir yasak yoktur. Herkesin okumaya hakkı vardır.” (Toprak, 1955; Öngüdü, 1931). “Eskiden bazı sıkıntı ve imkânsızlıklardan dolayı okuma imkânı pek yoktu; ama üniversite okuyan insanlarımız da vardı. Örneğin; bu köyün Yezidilerinden Cemil Hoca bunlardan biriydi. Müslüman çocuklara ders veriyordu, artık emekli olmuştur.” (Kartal, 1947).

“Eskiden mavi renk elbise giymek haramdır diye giyilmiyordu. Ama günümüzde giyiliyor. Şengal’dekiler (Irak’ın Musul Şehrine bağlı bir kasaba) hâlâgiymiyor.” (Öngüdü, 1931).

“Bizim inancımıza göre insan öldürmek ve küfretmek (sövmek, lanetlemek) yoktur. Çünkü Tanrı’nın yarattığı canı ancak Tanrı alabilir. Küfür edilmez. Kişi küfrettiği zaman Tanrı’nın yüzüne bakamaz. Bir küfür (lanetleme) sözü var, biz söylemeyiz. (Melek Tavus’a (Şeytan) lanet edilmesini kast ederek) Küfür sözünün söylendiği yerde durmamız mümkün değil; çünkü bu günaha ortak olamayız. En büyük suç küfretmektir.” (Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

“Dini inancımızdan dolayı sakal ve bıyık bırakırız. Fakirlerin (bir sınıf din adamı) sakal ve bıyık bırakması daha uygundur; fakat zorunlu değildir. Fakirlik 99 erkandır, sakal ve bıyık bırakmak da bu erkanelardan biridir.” (Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

2.2. İbadetler

Yezidilikte başlıca ibadetler; kelime-i şahadet, namaz, oruç, hac, zekât ve kurbandır (Öz, 2007, s. 45). Yezidiler ibadetlerini yerine getirirken bazı dualar okurlar. Yezidilerde okuma-yazma yasak olduğundan dolayı duaları şifahî olarak öğrenir ve

yaparlar. Bu yüzden dualar birçok kaynakta farklı olarak ele alınmıştır (Öz, 2007, s. 52).

2.2.1. Kelime-i Şahadet

Tek Tanrı inancına sahip olan Yezidilerin kelime-i şahadetleri şöyledir: “La İlahe İllallah, Emin Cebrail Habibullah” yani “Tanrıdan başka ilah yoktur, Emin Cebrail (Melek Tavus) Tanrı’nın sevgili bir meleğidir.” Bu her zaman ve her fırsatta söylemeğe mecbur oldukları şahadet kelimesidir (Turan, 1986, s. 150).

Ayrıca Yezidiler sabah kalkarken ve akşam yatmadan önce sıklıkla şunu tekrarlarlar:

- a) Şeyh Adiy’nin Tanrı’nın meleği ve Yezidilerin mürşidi olduğuna,
- b) Sultan Yezid’in Tanrı’nın meleği, yerin nuru ve insanın süruru olduğuna,
- c) Melek Tavus’(Emin Cebrail)un Tanrı’nın meleği ve elçisi olduğuna inanmak (Okçu, 1993, s. 22).

Şeyh Adiy, Sultan Yezid, Emin Cebrail; Melek Tavus’un değişik şekillerde tezahürüdür. Yani bu üç isim Melek Tavus’a işaret eder.

Batman Yezidileri Kelime-i Şahadet şu şekilde ifade edilir: “Tanrı’nın tek ve hak olduğuna, Melek Tavus’un Tanrı’nın emini olduğuna iman ederim.” (Öngüdü, 1931, Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

2.2.2. Namaz

Yezidiler namazı, sabah güneş doğarken ve akşam güneş batarken kılarlar. Namazdan önce eller ve yüz yıkanır. Güneşe dönülür ve eller çapraz olarak göğüste birleştirilir. Üç defa belden (rûku) eğilir ve ardından secdeye varılır. Rûku ve secdedeyken dualar okunur (Taşgın, 2005, s. 22).

Namaz tek başına kılındığı gibi din adamı olduğunda toplu ve tek sıra halinde de kılınır. Bu ibadet gizli yapılır. Başka dinden birisi kendilerini görecektse olursa, bu gizliliğin korunması için rûkuya gidilmez, sadece avuçlarının içini güneş ışığına tutarak ellerini ağızlarına götürür ve öperler (Özalp, 1994, C. 6, s. 404).

Yezidilerin güneş doğarken ve batarken ona doğru yönelerek dua okuma adetleri, güneşe taptıklarına dair yanlış bir telakkiye sebep olmuştur. Şunu önemle

belirtmeliyiz ki Yezidiler güneşe tapmaz, sadece ona saygı gösterirler (Başbuğ, 1987, s. 100; Bulut, 2000a, s. 32; Öz, 2007, s. 52).

2.2.2.1. Abdest Duası

Şeyhim, Şeyh Hasan, pirim Hesın Meman
 Ey dostlarım, yakınlarım ve akrabalarım!
 Dinim, Şeyh Şerefeddin.
 Ve mezhebim, Şeyh Şems'tir
 Derecem Melek Şemseddin.
 Ve feryadım Şeyh Şems'edir.
 Nesebim Yezid olup Şeyhim
 Mevlam, derdim ve dermanım yol göstericim,
 Ustam, tek Huda'dır taptığım.
 Melek Tavus'tur imanım.
 Sabah biter ve akşam gelir
 Ve iki cellât sureti bana gözüdür
 Cellâtlar ben miskin ve fakirden
 Dinimin şهادetini sorarlar.
 Dinimin şهادeti: Allah birdir
 Ve Melek Şeyh Hasan O'nun sevgilisidir.
 Laleş'deki büyüklere selam olsun,
 Selam size ey Laleş ehli!
 Selam olsun Kafe'ye, Mağaraya,
 Cirim'e, Birim'e ve Kubbelerin ilahına
 O Yezidhane ki, kible telakki edilir
 Başlar o yere secdeye gider.
 Şeyh Hadi'nin türbesi imanımızın evidir.
 Şeyh Nasreddin, imanımızın cellâdıdır.
 Şeyh Hadi gerçek Padişahımız.
 Ve Şeyh Hasan evimizin aydınlığı, çırasıdır.
 Melek Tavus adına ve
 Şeyh Adiy'nin hırkasına şهادetimiz vardır.

Aileme minnettarım.
 Ve o kimseler kördürler ki
 Bu isimleri her daim
 Hürmetle anmayı ihmal ederler.

Rahman kürsüsü tan yerindedir.
 Haccımız kaf ve mağaralı olup pencerelidir.
 İşte orasıdır Şeyh Adiy
 Vesair muhterem zevatın yeri.
 Rahman kürsüsünün yönü göğe doğru
 Ve beyaz çeşmelerle çevrilidir.
 Orası Sultan Yezid'in Kırmızı'nın yeridir.
 Ve sünnetleri tasdik merciidir.
 Ön cephesi siyah renklidir,
 Haccımız kafe, mağara ve beyaz çeşmedir.
 Orası Sultan Yezid'in mekânıdır,
 Hürmetle tavaf olunur.
 Sünniyim, sünniyim
 Ve kutsal bir incinin eseriyim.
 Beyaz Çeşme'nin nöbetçisiyim,
 Büyük şeyhin müridiyim.
 Sultan Yezid için kurbanlık koyunum,
 Elhamdülillah bu dinimden
 Ve erkanından razıyım.
 Laleş'i Nurani'ye gittim
 Ve çifte kubbe mevkiinde secde ettim.
 Melek Tavus'un ismine iman ettim
 Ya Şeyh Adiy! Biz bilmeyiz,
 Her şeyi bilen sensin... (Çubukçu, 1986, s. 25-26; Okçu, 1993, s. 38-40)

2.2.2.2. Sabah Duası

Ya Rabbi! Sen Huda'sın. Sen Ezda'sın.

Sen medh ve sena sahibisin.

Tertemiz ve günahsızsın,

Binbir isim sahibisin.

“Huda” ismin bu isimlerden

En şirini ve en güzelidir.

Ya Rabbi! Sen daimsın, Sen kadimsın.

Yeri ve göğü yaratansın.

Bütün dertlere Sen hekimsin.

Ya Rabbi! Sen şefkatsin şefkatlisin,

Yer ve göğün sahibisin.

Ya Rabbi! Şeyh Şems ve güneşin,

Melek Şeyh Hasan ve Ada'nın

Şeyh Ebubekir ve Kata'nın hatırı için bizleri bağışla

Ya Rabbi Amin! Amin! Amin!

Dinin mübarek ve huzur doludur.

Şeyh Hasan, Huda'nın sevgilisi ve kuludur.

Şemseddin, Nasreddin, Secadeddin,

İmadeddin, Babadin

Şeyh Hasan ve Melek Fahreddin

Onlardır kuvveti dinin.

Şeyh Adiy evvelden ahire kadar

Vardır ve rahmet saçar

Sultan Yezid hayır kapılarını açar

Ve şer kapılarını kapar.

Elhamdülillah Huda'ya

Ve alemin Rabbine olsun

Güneşin kızılığı zahir olmadan

Melek Emin orada olur.

Evlerden evlere kadar
 Şeyh Şems aydınlığı yayar.
 Şeyh Şems'imi aydınlıktan ayrı düşünemem.
 Derecelerden derecelere kadar
 Şeyh Şems aydınlığı yayar.

Şeyh Şems'imi hac yerine tavaf ederim.
 Sütundan sütuna kadar
 Hazine de vardır kırk anahtar
 Şeyh Şems hepsini bilir,
 Ölüye hürmet edene dağıtır.
 Şeyh Şems'im in mührü vardır,
 Gözlerden ayağa kadar dolaşır.
 Baştan ayaklara kadar
 Şeyh Şems'im in mührü dağılır.
 Şeyh Şems'im den asla
 Ümidimi kesmem.
 Ya Şeyh Şems! Bizler zaten
 Taltif edilmiş bir nese biz.
 Hareketlerimizde bir hayır
 Ve aydınlık kapısı isteriz.
 Sünniler ki takatsiz ve güçsüzdürler,
 Şeyh Şems'ten yardım ve aman dilerler.
 Şeyh Şems nurdur
 Ve Melek Hasan gafurdur.
 Din ve imanımızı bize açıkla ki
 Biz zaten senden kabulüz.
 Şeyh Şemsim güzeldir,
 Fakirlere kismet ve vazifelerini bildirmiş tir.
 Şeyh Şems'imi aydınlıktan ayrı düşünemem.²

²Şems, Arapça kökenli olup güneş anlamına gelmektedir. Sabah duasında en çok bu ismi taşıyan melekten yardım isterler ve nuru temsil eden bu kişiden Ehli Sünnet'in de yardım istediğini iddia ederler.

Şeyh Şems nurdandır, altın tahtta oturur

Ve kudret asası O'nun elindedir.

İyiliğin ve Cennetin anahtarı elindedir.

O kişiyi yetmiş bin kez kıskanırım

Ki gerçek Yezidi'dir

Huda ve Şeyh Şems o kişiye yardımcıdır... (Çubukçu, 1986, s. 26-27; Okçu, 1993, s. 40-43).

2.2.2.3. Akşam Duası

Ya Huda! Bizi güneş doğumu

Ve güneşin batımının keremi için

Bizi analık ve Beyza'daki

Kırk civanmerdin hatırı için bağışla³

Ya Rabbi! Beni ve bütün Yezidileri,

Kazadan ve beladan esirge

Ya Rabbi! Yer, gök, öküz ve balık

Ve Kürsü Ayetinin hatırı için bağışla.

Sen din ve dünyalık işlerimizden

Her zaman haberdarsın.

Ya Rabbi! bizi Felek ve Çark hatırına,

Huriler ve melekler hatırına,

Ondört tabakanın sırrının sahibi

Melek Tavus hatırına, bağışla bizi.

Sen dünya ve diyanetimizden,

Her zaman ahvalimizden haberdarsın.

Ya Rabbi! bizi Felek ve Çark hatırına

Huri ve melek hatırına,

On dört tabakanın sırrının sahibi

Melek-i Tavus hatırına, bağışla bizi.

³Aralarında Abdulkadir Geylani'nin de bulunduğu Şeyh Adiy'i imtihan etmeye gelen 40 büyük Şeyh kast edilir.

Ya Rabbi! Bize din ve diyanetimize,
 Bu akşam vakti bir çıkış kapısı göster
 Ya Rabbi! Bizi beyaz inci ve
 Perilerin padişahı ve
 Sultan Yezid hatırı için bağışla.
 Ya Rabbi! Din ve diyanetimize
 Bir ışık göster.
 Ya Rabbi! Bizi yer, gök
 Ve atmosfer hatırına,
 Su, toprak, hava ve ateş
 Hatırı için bağışla.
 Bizi ve bütün Yezidileri bağışla.
 Ya Rabbi! Bizi kubbeler ve türbeler
 Ve hatır sahiplerinin ve Melek Fahrettin ki
 Dört bir yandan bilinir hatırı için bağışla.
 Bu akşam vakti hatırı için
 Bütün Yezidilere din ve dünyalarında
 Bir kurtuluş yolu göster.
 Ya Rabbi! Marifet pazarının
 Genç delikanlıları marifeti için
 Gece ve gündüz ibadet eden dervişlerin,
 Beş hakiki farzın hatırı için
 Biz Yezidilere din, dünya
 Vesair işlerimizde muvaffakiyet nasip et.
 Ya Rabbi! Rahman ve cananlar hatırı için
 Mukaddes Kudüs ve Şeyhimiz
 Melek Fahreddin hatırı için
 Şeyh Adiy'nin Laleş'deki mezarı başında
 Bizi bağışladığını müjdele...

Ya Rabbi! Ondört kat yer ve gök hakkı için
 Tanrı kürsüsü hakkı için

Bütün Yezidileri af buyur.
 Hayır, sahipleri ve çocukların duaları,
 Melek Fahrettin ve ondört yardımcısı için
 Bize ve tüm Yezidilere
 Bir çıkış dergâhı göster.
 Ya Rabbi! Azrail, Cebrail, Derdail,
 Mikail, Şemnail, Azrafil Azrasil ki
 Yedi büyük melektirler,
 Eşsiz ve bedelsizdirler.
 Kilit ve anahtarlar ellerinde olup
 Huda'nın hazinesini beklerler.
 Ya Şeyh Şems! Sen büyüksün
 Sen gözlerimin nurusun,
 Sen feryat ve imdadımsın,
 Ya Şey Şems! Sen hem ruh
 Hem nefesimsin, müracaat merciimsin.
 Ya Rabbi! bizi imanlı kıl.
 İtaatkâr kıl ve vesveseden kurtar.
 Ya Rabbi! Şeyh Şems'in hatırı için bizi bağışla.
 Çünkü kilit ve anahtarlar Senin elindedir.
 Ondan hediyeler dağıtırsın.
 Sünniler dahi O'ndan ümit beklerler,
 O'na yalvarırlar.
 Ya Rabbi! Akşam vakti hatırı için
 Çeşme başındaki kırk civanmerdin hatırı için
 Pir ve şeyhler hatırı için
 Biz doğunun ve batının Yezidilerini
 Mahcup eyleme ve lütfunla aydınlat (Çubukçu, 1986, s. 27-29; Okçu, 1993, s. 43-46).

Namaz hakkında Batman Yezidileri inanç ve düşüncelerini şu şekilde ifade ettiler: “Bizler bu ibadetimize dua deriz, namaz demeyiz. Duamızı şu şekilde yaparız: Sabah güneş doğmadan kalkar, el ve yüzümüzü yıkar ve güneşe yönelir Sabah Duası'nı

okuruz. Akşam da güneş batmadan el ve yüzümüzü yıkar aynı şekilde güneşe yönelir Akşam Duası'nı okuruz.” (Kartal, 1947; Öngüdü, 1931; Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

2.2.3. Oruç

Yezidilerde oruç; genel ve özel oruç olmak üzere iki kısımda değerlendirilir.

2.2.3.1. Genel Oruç

Halkın tuttuğu oruca genel oruç denilmektedir. Aralık ayının ilk Salı, Çarşamba ve Perşembe günleri olmak üzere üç gün arka arkaya tutulur. Bu oruç ergenlik çağına giren bütün Yezidilere farzdır. Ayrıca Hızır İlyas için üç gün oruç tutmak Yezidi geleneklerindendir. Bugünlerde sabahtan akşama kadar yemekten, içmekten ve cinsi ilişkiden uzak durmak gerekir (Turan, 1986, s. 165; Öz, 2007, s. 49; Meşkur, 2011, s. 569).

Yezidi inancına göre kutsal kitaplarında Tanrı üç gün oruç tutmayı emretmiştir. Buna göre Kürtçe yazılan “se” yani üç kelimesini Müslümanlar yanlış olarak “si” yani otuz olarak anlamışlardır. Yezidiler tuttukları bu üç günlük orucun Tanrı katında otuz gün olarak kabul olacağına inanırlar (Turan, 1986, s. 165; Öz, 2007, s. 49; Meşkur, 2011, s. 569).

2.2.3.2. Özel Oruç

Yalnızca din adamlarına özgü olan özel oruç, Aralık ayında 20, Temmuz ayında 20 gün ve 15-20 Eylül tarihleri arasında Şeyh Adiy'nin türbesine yapılan ziyaretin ardından da 40 gün olmak üzere toplam 80 gün tutulur (Sırma, 2001, C. 13 s. 419; Özalp, 1994, C. 6 s. 404; Meşkur, 2011, s. 569).

Oruç hakkında Batman Yezidileri şunları ifade ettiler: “oruçlarımız iki kısma ayrılır. Bunlar:

a)Bütün Yezidilerin tuttuğu oruç: Son bayramımız Aralık ayının ortalarına gelecek şekilde üç hafta boyunca Salı, Çarşamba ve Perşembe günleri oruç tutar, Cuma günü bayram yaparız. Böylece toplam 9 gün oruç tutmuş oluruz.

b) Din adamlarının tuttuğu oruç: Bütün Yezidilerin tuttuğu 9 günlük oruç dışında din adamları 40 gün kışın, 40 gün de yazın olmak üzere ayrıca 80 gün daha oruç tutarlar.” (Kartal, 1947; Öngüdü, 1931; Akçura, 1962; Çatuk, 1948).

2.2.4. Hac

Hac, Yezidiler için yapılması şart olan dini ve milli bir vazifedir. Yezidiler hac görevlerini 15-20 Eylül tarihleri arasında Irak'ın Musul Şehrinin sınırları içinde bulunan Laleş Vadisi'ndeki Şeyh Adiy'nin türbesine yapılan ziyaretle yerine getirirler (Sırma, 2001, s. 419).

Şeyh Adiy'nin Laleş Vadisi'ndeki dağın eteğinde olan mabedine Sırat Köprüsü denilen bir köprüden geçerek giden Yezidiler, kaynağı mabette bulunan Zemzem adını verdikleri Kaniya Spi' (Beyaz Çeşme)de dualar eşliğinde vaftiz olurlar. Bu çeşmede dualar eşliğinde vaftiz olunduktan sonra Şeyh Adiy'nin türbesinin kapısından içeri geçilir. Sonra meydanda bulunan "Dilek Sütunu"nda bağlı bulunan bezlere düğüm atılmak sureti ile dilek tutulur. Ve yaklaşık on metre sol tarafta bulunan Şeyh Adiy'nin mozolesine gidilir. Mozolenin etrafında üç tur atıp mozole öpüldükten sonra pirlerin mezarları ve bazı kutsal mekânlar ziyaret edilir (Sırma, 2001, s. 419).

Hac merasiminin ikinci kısmında ise nehirlerde yıkanma, sancakların yıkanıp vaftiz edilmesi, rahiplerin dansları, mukaddes kabul edilen mezarlarda kandil yakılması, kurban edilen bir öküzün etinin dağıtılması, özel yapılmış yemeklerin yenmesiyle kutlanır. Çevreden tek ağaç dalı bile kesilmez. Kutsal vadinin hiçbir yerinde ayakkabıyla dolaşılmaz; kadınla cinsel ilişkide bulunulmaz ve içki içilmez (Sırma, 2001, s. 419).

Batman Yezidileri hac ibadetlerini yukarıda geçen 15-20 Eylül tarihlerinden farklı olarak 6-13 Ekim tarihleri arasında Cemai Bayramı'nda (Şeyh Adiy'nin Cemai'sinde) yerine getirirler. Hac ibadeti Irak'ın Musul Şehri'nin kuzeyinde bulunan ve Yezidilerce kutsal kabul edilen Laleş Vadisi'nde yerine getirilir. Batman Yezidilerinden hacca gidenler olduğu gibi gitmeyenler de vardır (Öngüdü, 1931; Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

2.2.5. Zekât

Yezidilikte görülen kast sistemi içerisinde en önemli sınıf, din adamları sınıfıdır. Yezidiler; din adamlarına bağış yapmayı, dini bir görev mantığı içerisinde yerine getirirler. Yezidilikte zekâta "rısım" denilmektedir (Akça, 2006, s. 75)

Yezidilerde zekât müritlerin gelirlerinin % 10'u Şeyhlere Şeyh yoksa gelirinin % 5 pire, % 2,5'ini fakire vermekten oluşur (Abca, 2006, s. 24). Günümüzde bu oranlar

Yezidi toplumunda fazla görüldüğünden sadece doğum, sünnet, evlilik ve hasat zamanı gibi vesilelerle din adamlarına bir miktar yardımda bulunulur (Taşğın, 2013, C. 43, s. 526). Şeyh ve pirlar kendilerine bağlı olan müritlerinden aldıkları zekâtla geçinirken son zamanlarda bu gelir yetersiz olmaktadır. Buna bağlı olarak da bu din adamları da tarım ve hayvancılıkla uğraşmaya başlamışlardır (Okçu, 1993, s. 47).

Dini kavramlarında zekâtın olmadığını belirten Batman Yezidileri zekâtla ilgili inanç ve uygulamalarını şu şekilde ifade ettiler: “Bizim dini kavramlarımızda zekât yoktur. Biz buna hayır diyoruz. Hayır, yapmanın iki şartı vardır: Biri zengin olmak, ikincisi gönülden vermek. Herkes elindeki imkân ve gönlünden geçene göre verir yani belirli bir oran yoktur. Eğer kişinin maddi durumu iyi değilse verme zorunluluğu da yoktur.

Hayırlarımızı daha çok hasat zamanında veya oruç ve hac dönemlerinde veririz. Din adamlarımıza, Yezidilerin veya başka din ve mezhepten fakir ve yardıma muhtaç olanlarına veririz.

Mürit olan Yezidiler din adamlarına sadaka ve hayırlarını verirler; fakat onlar da çalışır. Örneğin; Almanya’da Wosvagen otomobil fabrikasında çalışarak geçimini sağlayan din adamlarımız da vardır.” (Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

2.2.6. Kurban

Yezidi inancına göre kurban; kaza ve belanın defî olduğu kadar sıhhat ve afiyet için Huda’ya şükran sunmanın yoludur. Kurban kesmenin ilk defa Huda tarafından Hz. İbrahim Halil’e emredildiğini, onun da emre uymak için oğlu Hz. İsmail’i boğazlayacağı sırada Melek Tavus’un duruma müdahale ettiğini ve beraberinde bir koç getirdiğini, koçun Hz. İsmail’e bedel olarak kurban edilmesinin Huda’nın emri ile gerçekleştiğine inanırlar. Şayet Huda’nın katından koç gönderilmeseydi, bugün herkesin bir oğlunu kurban etmesi dini vecibelerden olacaktı. O tarihten bu yana salih kimseler bu tarihi bayram saymış ve kurban kesmişlerdir (Okçu, 1993, s. 64).

Kurban ibadeti konusunda Batman Yezidileri şunları ifade ettiler: “Kurbanlarımızı İbrahim Halil (Hz. İbrahim) münasebeti ile 6-13 Ekim tarihlerinde Laleş’te hac farızasını (Cemai Bayramı) yerine getirirken keseriz. Kurbanlarımızı büyük ve küçükbaş hayvanlardan keseriz. Herkes maddi imkânına göre keser. Kurban edilecek

hayvan ne kadar büyük olursa hayrı da o kadar fazla olur.” (Akçura, 1962; Çatuk, 1948).

2.3. Bayramlar

Yezidiler, kendi dini inanç ve milli kültürlerinden gelen bayramlarını kutladıkları gibi başta Müslüman ve Hristiyan halkların olmak üzere komşu oldukları diğer halkların bayramlarını da kutlarlar (Akça, 2006, s. 76). Yezidiler bayramlarda genelde din adamlarını ve kutsal mekânlarını ziyaret edip aile içinde kutlamalar yaparak bayramlarını geçirirler (Lescot, 2001, s. 64).

2.3.1. Yeni Yıl (Sere Sale) Bayramı

Yılbaşı anlamına gelen Sere Sale Bayramı her yıl Nisan ayının ilk çarşamba günü kutlanır. Bu bayramda kurban (koyun, keçi, tavuk) kesilir, evler tarlalardan getirilen çiçeklerle süslenir, gece sevinç ateşleri yakılır (Lescot, 2001, s. 65). Mezarlıklar ziyaret edilip mezarlığın yanından geçenlerin yemesi için mezarları çevreleyen taşların üzerine kuru üzüm, kuru incir ve çeşitli çörekler bırakılır (Bulut, 2000b, s. 52; Sever, 2006, s. 76).

2.3.2.Yaz Bayramı (Cejna Havine)

Yaz Bayramı (Cejna Havine) 18-21 Temmuz’da kutlanır. Bu bayram Yezidi din adamlarının yaz mevsiminde tuttıkları kırk günlük orucun bitiminin ertesi gününde başlar. Yaz Bayramı (Cejna Havine)’nda Şeyh Adiy’nin Laleş’teki türbesi ziyaret edildiği için bu bayrama Şeyh Adiy Bayramı diyenler olduğu gibi bayram, Yezidi din adamlarının yaz mevsiminde tuttuğu kırk gün orucun ardından kutlandığı için buna Kırk Gün Bayramı diyenler de vardır (Emiroğlu ve Aydın, 2003, s. 913; Guest, 2007, s. 77).

2.3.3.Cemaat (Cemai) Bayramı

Şeyh Adiy’nin müritleri ile yaptığı ilk toplantı anısına her yıl 6-13 Ekim tarihlerinde Şeyh Adiy’nin Laleş’teki türbesi ziyaret edilerek kutlanılan bir bayramdır. Yezidi inancına göre bu bayrama iştirak edip Şeyh Adiy’nin Laleş’teki türbesini ziyaret eden her Yezidi farz olan hac ibadetini yerine getirmiş olur (Guest, 2007, s. 78).

2.3.4. Güneş Bayramı (İda Roje)

Yezidiler her yıl genel oruç tutarken 1 Aralık gelmeden üç gün önce oruç tutar, 1 Aralık gününü Güneş Bayramı (İda Roje) olarak kutlarlar (Lescot, 2001, s. 64; Çakar, 2007, s. 155).

2.3.5. Batizmi Bayramı (Kadir Gecesi)

Yezidi inancına göre Tanrı bu gece yeri ve gökleri yaratmıştır. Her yıl 3 Mart'ta başlayan bu bayram özellikle Midyat ve Nusaybin Yezidileri tarafından kutlanır. Yezidiler 3 Mart günü uyumazlar. Gece uyumamayı Azrail'e, gündüz uyumamayı da güneş meleği Şemseddin'e hürmet için gerçekleştirirler (Turan, 1993, s. 88).

2.3.6. Davar Nebi Bayramı

Bu bayram bir nevi yağmur duasıdır. Mart ve Nisan ayları boyunca her Cuma günü kuşluk vakti yağmur duasına çıkıp eğlenilir. Aslında yağmur yağsa da yağmasa da her yıl kutlandığından adet haline gelmiştir. Bu bayramların Yezidi dini ile ilgili olduğu söylenemez. Daha çok yöresel bir özellik taşımaktadır (Öz, 2007, s. 56).

2.3.7. Hıdır İlyas (İda Hidrellez) Bayramı

Her yıl 18 Şubat'ta kutlanır ve bu bayram öncesi üç gün oruç tutulur (Lescot, 2001, s. 65; Çakar, 2007, s. 155)

2.3.8. İsa Bayramı (İda İsa)

Yezidilerin Bülende Bayram'ı olarak da adlandırdıkları bu bayram Hristiyanların Paskalya Bayramı ile aynı tarihte (25 Aralık) kutlanır (Lescot, 2001, s. 65; Çakar, 2007, s. 155).

2.3.9. Ramazan Bayramı (İda Remezane)

Yezidiler, Müslümanların kutladıkları Ramazan Bayramı'ndan iki gün önce kutlar (Lescot, 2001, s. 65; Çakar, 2007, s. 155).

2.3.10. Hacılar (İda Heciya) Bayramı

Yezidiler, Müslümanların kutladıkları Hac Bayramı'ndan iki gün önce kutlar (Lescot, 2001, s. 65; Çakar, 2007, s. 155).

2.3.11. Nevruz Bayramı

Yezidiler dünyanın yaratılış günü olarak inandıkları 21 Mart anısına Nevruz Bayramı'nı kutlar (Öz, 2007, s. 56).

Bayramlar Hakkında Batman Yezidilerinin Görüşleri şöyledir:

“Bizim kutsal gün ve bayramlarımız oldukça fazladır. Tümünü söylemek oldukça zaman alır. Ama size bazılarını söyleyeyim:

a) Güneş Bayramı: Genel orucumuzun ilk bayramıdır.

b) Huda (Xweda) Bayramı: Genel orucumuzun ikinci bayramıdır.

c) Yezid Bayramı: Genel orucumuzun üçüncü ve son bayramıdır.

(Genel oruç, son bayram Aralık Ayı'nın ortalarına Cuma gününe gelecek şekilde üç hafta üst üste Salı, Çarşamba ve Perşembe günleri oruç tutulur, Cuma günü bayram yapılır.)

d) Yaz Bayramı: Din adamlarının yazın tuttıkları 40 gün oruçtan sonra kutlanır.

e) Kış Bayramı: Din adamlarının kışın tuttıkları 40 gün oruçtan sonra kutlanır.

f) Kızıl (kırmızı) Çarşamba Bayramı: Bu bayram Nisan ayının ilk Çarşamba gününde olur. Melek Tavus bugünde çalışmamızı yasaklayıp bayram yapmamızı istemiştir.

g) Nevruz Bayramı: Baharın başlangıcı olarak 21 Mart'ta kutlanır.

Daha birçok bayramımız vardır.” (Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

“Bayram kutlamalarında Müslümanlardan bir farkımız yoktur. Bayramdan önce bayram hazırlıklarımızı yaparız. Evlerimizi temizler, banyomuzu yaparız. Bayramda çocuklara dağıtmak için şeker alırız. Bayram için özel yemekler yapar; pasta, kek, baklava, çerez, hoşaf... hazırlarız. Bayram günü yeni ve temiz elbiseler giyer; komşu, dost ve akrabaları ziyaret edip bayramlarını kutlarız. Ziyarete gelenlere ikramda bulunur, çocuklara şeker dağıtırız. Eskiden biz Yezidiler çoktuk, bayram günü akşama kadar halay çeker oynardık. Şimdi kimseler kalmadı.” (Özel, 1944).

2.4. Kast Sistemi

Bir kast sisteminin bulunduğu Yezidilikte sosyal tabakalaşma temel olarak iki sınıfa ayrılır: Müritler ve din adamları. Müritler tek sınıftan din adamları kendi içinde farklı sınıflara ayrılmaktadır. Bu ayrım, kişinin bulunduğu ailenin sınıfına göre olmaktadır. Böylece her din adamı içinde bulunduğu sınıfa göre görev almakta ve isimlendirilmektedir.

Kastlar arası geçişlerin yasak olduğu Yezidilikte müritler sınıfı ile din adamları sınıfı arasında evlenme yasağı olduğu gibi din adamları sınıfları arasında da evlenme yasağı vardır (Taşgın, 2005, s. 24; Allison, 2007, s. 68-69, Çakar, 2007, s.177;).

2.4.1. Müritler

Müritler Yezidi toplumunun en kalabalık sınıfını oluştururlar. Her Yezidi mürit, bir pir veya şeyhe bağlı olmak zorundadır. Mürit sık sık bağlı bulunduğu pir veya şeyhini ziyaret eder, elini öper ve saygıda kusur etmez. Yezidi toplumunun en alt tabakasını oluşturan müritler, genel olarak köy ve mezralarda tarım ve hayvancılıkla geçinirler. Müritler kazandıklarının bir kısmını zekât adı altında kendi din adamlarına verir ve onların hizmetinde bulunurlar (Okçu, 1993, s. 74, Öz, 2007, s. 40; www.dunyadinleri.com, *Yezidilik*,19.06.2012; www.dinlertarihi.net, *Dunya-dinleri/Yezidilik*, 02.07.2012).

2.4.2. Din Adamları

Yezidi din adamları sınıfına ruhaniler denir. Yezidi müritlerin büyük saygı duydukları din adamlığı babadan oğula geçmektedir (Bilge, 2002, s. 46; Taşgın, 2005, s. 25).

Yezidi din adamlarını yedi sınıfa ayırabiliriz. Bunlar:

- 1) Mir (Emir)
- 2) Şeyh
- 3) Pir
- 4) Fakir
- 5) Peşimam
- 6) Kavval
- 7) Köçek

Batman Yezidileri ise dört sınıf din adamı olduğunu ifade etmektedirler ki bunlar: 1-Şeyh, 2-Pir, 3-Peşimam, 4-Fakir'dir (Turan, 1990, s. 126).

2.4.2.1. Mirler (Emirler)

Mirler Şeyh Adiy'nin bu dünyadaki vekilleri olarak kabul edilirler. Bunlar Yezidilerin hem dini hem dünyevi liderleridir. Bütün Yezidilerin itaat ettiği mirler; hükümler koyar, davalara bakar, düşmanlıkları yatıştırır (Bilge 2002, s. 46).

Şeyh Adiy'den miras kalan sancak (Melek Tavus Heykeli), def, şıbab gibi malzemeleri itina ile korurlar. Kendilerine has kıyafetleri olan mirlerin makamlarından indirilmeleri söz konusu olamaz. Ancak ölürse aileden biri yerine seçilir (Okçu, 1993, s. 71).

2.4.2.2. Şeyhler

Şeyh Adiy'nin müritlerinden veya kardeşlerinin soyundan olmaları gerekir. Beyaz bir elbise giyip, siyah bir sarık sararlar; evleri Yezidiler için mabet olarak kabul edilir. Okuma-yazma işleriyle uğraşırlar, cenaze törenlerini yönetirler. Oruçta, bayramlarda, evlenmelerde ve sünnet merasimlerinde de görev yaparlar (Öz, 2007, s. 42).

2.4.2.3. Pirlar

Pir kelimesi yol gösterici, ihtiyar anlamına gelir. Elbiseleri siyah olup başlarına siyah veya kırmızı tüylü sarık takarlar. Hacca gelenlerin yiyecek, içecek ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması bunların görevi olup dini törenlerin düzenlenmesinde şeyhlere yardım ederler. Vazifeleri, müritlerini ve cemaatlerini kötülükten uzak tutmaktır. Bayram günlerinde, oruçlarda, evlenme ve ölümlerde, vaftiz, sünnet ve hastalıkların tedavisindeki dini görevleri yerine getirirler (Okçu, 1993, s. 74).

2.4.2.4. Fakirler

Sadaka ve dünyevi hazzardan kaçınan fakir dünyada din yolunu tutan kişi demektir. Bunların Ahdani sülalesinden Şeyh Hasan Basri'nin neslinden geldiklerine inanılır. Sakal ve bıyıklarını kesmezler. Devamlı Yezidiler arasında gezerler. Yezidilere vaaz, telkin ve nasihatlerde bulunur; aileler arasındaki uyuşmazlıkları çözmeye

çalışırlar. Bu görevler ağır ve yorucu olduklarından dolayı bu kişilerin cennetle müjdelendikleri söylenir (Turan, 1990, s. 127; Okçu, 1993, s. 71-72; Ergun, 2008, s. 35).

2.4.2.5. Peşimamlar

Peşimam baş imam anlamına gelir. Bu din adamları Fakirlerle aynı sülaleden gelmekte olup aynı haklara sahiptirler. Bunlar da fakirler gibi, sakal ve bıyıklarını kesmezler. Yezidilerin nikâhlarını kıyarlar. Şeyhler arasında en yaşlı, en uygun kişiler bu makama seçilmektedirler. Seçilen peşimamın sır ve kerem sahibi olması gerekir. Yasak olan bir davranış veya yolsuzluk yaptığında mirler toplanarak onu görevden alabilirler (Turan, 1990, s. 128; Öz, 2007, s. 42).

2.4.2.6. Kavvallar

Kavvallar, Şeyh Adiy'nin türbesi civarında oturan görevlilerdir. Dini bayramlarda ve dinsel törenlerde ilahiler söyleyip çalgı çalarak ruhanilere hizmet ederler. Kavvallar, yılın belirli zamanlarında Yezidiler arasında birliği sağlamak, imanı kuvvetlendirmek amacıyla sancakları (Melek Tavus'un heykeli) Yezidi köylerine götürürler. Köy evlerinde dini vecibeler yerine getirildikten sonra köylülerden sadaka ve zekât toplanılır. Bu zekâtın bir bölümü Şeyh Adiy türbesine, bir bölümü mirlere ve bir bölümü de kendilerine ayrılır (Okçu, 1993, s. 73).

2.4.2.7. Köçekler

Köçekler belirli bir aileden gelmeyip müritler arasından seçilirler. Bunlar Şeyh Adiy türbesinin hizmetinde bulunup buraya gelen hacıların ihtiyaçlarını karşılarlar. Ayrıca kavvalların yaptıkları köy ziyaretlerinde kavvallara yardımcı olup sancakları (Melek Tavus heykeli) taşırlar (Turan, 1990, s. 129; Öz, 2007, s. 43).

Yezidi kast sistemi hakkında Batman Yezidileri şunları ifade etmektedirler:

“Müritler: her mürit Yezidi bir pir veya şeyhe bağlıdır. Müritler fırsat buldukça özellikle de kutsal gün ve bayramlarda pir veya şeyhini ziyaret eder.

Din Adamları: Dört sınıf din adamız vardır. Bunlar: Peşimam, şeyh, pir ve fakir'dir.

1. Peşimam: Şeyhler arasından seçilip şeyhlerin önde geleni, şeyhlerin başı anlamlarına gelir. Şeyhin yaptığı bütün görevleri yapabilir.
2. Şeyh: Şeyh Adiy'nin kardeşinin veya müritlerinin soyundan geldiğine inanılan şeyhler, cenaze yıkar, cenaze merasimini yönetir, nikâh kıyar, kutsal gün ve bayramlarda görev alır.
3. Pir: Usta, yaşlı anlamına gelir. Kutsal günlerde, bayramlarda, cenazenin yıkanması ve gömülmesi esnasında şeyhe yardımcı olur.
4. Fakir: Din yolunu tutan anlamına gelir. Pir veya şeyh sınıfından ortaya çıkar. Yezidi halkına vaaz verir, kişi defnedildikten sonra üç gün sabah güneş doğmadan mezarın başına gidip dua ve gaviller okur” (Öngüdü, 1931, Akçura, 1962, Çatuk, 1948)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YEZİDİLERDE SOSYO-KÜLTÜREL HAYAT

Yezidi toplumunu tanımada Yezidilerin dini inancı ile birlikte gelenek ve göreneklerini de bilmek oldukça önemlidir. Yezidi toplum yapısı bir bütün olarak ele alındığında Yezidilerin kendilerine özgü gelenek ve değerlerinin yanı sıra komşu din ve topluluklardan da aldıkları gelenek ve değerler vardır.

Yezidi kast sisteminde katı kuralların olması, Yezidilerde toplumsal bir bütünlüğün olmasını sağlayan temel unsurdur. Bu da her türlü dış etkiye karşı topluluğu korumaktadır. Dolayısıyla pek dağınık yaşayan bu topluluğu ayakta tutan ve birbirine bağlayan ruhban sınıfı, toplumsal gücü de elinde bulundurmaktadır (Çakar, 2007, s. 161).

3.1. Aile

3.1.1. Aile Yapısı

Bir Yezidi köyünde köy örf ve adetleri yönünden geleneksel aile (geniş aile) yapısı yaygındır. Bir Yezidi ailesi genel olarak anne, baba, çocuklar, büyükanne, büyükbaba, bazen kız yada erkek kardeşler, bazen de kız yada erkek yeğenlerden oluşmaktadır. Köyde çekirdek aile bulunursa da bunun sebebi muhtemelen bu ailelerde yaşayan büyükanne, büyükbaba kuşağının olmayışındır (Çakar, 2007, s. 161).

Batman'daki Yezidi aileler Beşiri İlçe merkezinde ve ilçeye bağlı köylerde yaşamaktadırlar. Çoğu ailenin çocukları yıllar önce Avrupa ülkelerine göç etmiş, geriye doğup büyüdüğü köyünü, tarlasını bırakmak istemeyen yaşlı anne-babalar kalmıştır. Geriye kalan ailelerin bir bölümü çekirdek aile iken bir bölümünü ise anne-baba, çocuklar ve evlenen erkek çocuğu ile eşinin birlikte yaşadığı geniş aileler oluşturmaktadır.

3.1.2. Aile Bireylerinin Statü ve Görevleri

3.1.2.1. Erkek ve Kadının Toplumdaki Statü ve Görevleri

Ortadoğu'daki toplumlarda olduğu gibi Yezidi toplumunda da ataerkil bir aile yapısı vardır (Çakar, 2007, s. 163). Ailede hâkimiyet baba ve erkektedir. Baba aile

bireyleri üzerinde mutlak bir otoriteye sahiptir. Akrabalıklar anneye ve babaya nispet edilirse de nesep babadan oğula geçer ve baba ismini yaşatan oğuldur. Aile reisi normal şartlarda babadır. Büyükbaba yaşamıyorsa aile reisi babadır. Oğullar evlenseler de aile reisi vefat etmeden baba ocağından ayrılıp kendi başlarına ev kurmaları hoş karşılanmaz (Turan, 1991, s. 68; Lescot, 2001, s. 143).

Yezidi toplumunda kadının yeri daima erkekten sonra gelir. Bu değer yargısı çeşitli davranışlara yansımıştır. Yolda erkek önde, kadın arkada yürür. Ayakta bir erkek varsa kadın kalkar erkeğe yerini verir. Bir toplulukta erkeklerin yanında kadınlar oturmaz, ayakta durup hizmet ederler. Toplulukta önce erkeğin eli öpülür. Bu kadın-erkek arasındaki ayrılık daha doğum ile birlikte hatta doğumdan önce belirlenmeye başlar. Anne ve babalar büyük bir oranla erkek evlat sahibi olmak isterler. Çünkü erkek evlat annenin yerini sağlamlaştırır ve anne-babanın ihtiyarlık döneminde onlara destek olur (Turan, 1991, s. 67).

Erkek ve kadının ailedeki statü ve görevlerini sorduğumuz Batman Yezidilerinin tamamına yakını, söze “eskiden ve günümüzde” diye başlaması dikkati çekmektedir. Bu da Yezidi toplumunda erkek ve kadının statü ve görev anlayışında zamanla birlikte önemli bir farklılığın yaşandığını göstermektedir.

Kadın ve erkeğin toplumdaki statü ve görevleri hakkında Batman Yezidileri şunları ifade etmişlerdir: “Eskiden ailede karar almadaki bütün yetkiler erkeklerdeydi. Kadın ve çocukların karar almada hiçbir etkileri yoktu. Kadın kocasından izin almadan babasının evine bile gidemezdi. Koca isteseydi eşinin dikip giyeceği kumaşı almaya karısını götürmeyip kendisi alırdı. Eskiden olsa buraya gelip sizinle konuşmak imkânsızdı; ama şimdi çok rahatım.” (Koçaş, 1944).

“Eskiden erkekler tarlada, bağda, bahçede çalışır; kadınlar ise hamur yoğurur, ekmek pişirir, yemek yapar, evi süpürür, koyun ve inekleri sağardı. Ama günümüzde kadınlar da erkekler gibi işe gidiyor.” (Koçaş, 1944).

3.1.2.2. Kız ve Erkek Çocukların Statü ve Görevleri

Yezidi toplumunda kız ve erkek çocukları daha küçük yaştan itibaren hayatta alacakları rolleri öğrenmeye başlarlar. Kız çocukları diğer topluluklardaki hem cinslerine göre evi daha erken çevirmeyi öğrenirler. Görevleri arasında öncelikle kendinden küçük diğer kardeşlerine bakmak, çeşmeden eve su taşımak (Yezidilerin

ekseriyeti köylerde yaşadığından ve Türkiye ve Irak'ta birçok köyün su şebekesinin olmamasından dolayı), kışlık yakacak için tezek karmak, evi temizlemek ve hayvanları sağmak gelir. Bu kızların çocukluk evreleri en geç 4-5 yaşlarında son bulur. Ve bu küçük kızlar ardından birer küçük kadın olur. Bu da kısa sürer çünkü çoğu daha 15'i çıkmadan anne olur (Çakar, 2007, s. 162).

Erkek çocukları neslin varisleri sayıldıkları için kız çocuklarına göre daha şanslıdırlar. Onlar da küçük yaştan itibaren hayvanları güder, bostan bekler, ziraatla uğraşan babalarına destek olur ve en önemlisi de evdeki kardeşlerine ağabeylik ederler. Genç erkek böylelikle hayatın ileriki aşamasında ailede alacağı rolü baba ocağında öğrenmiş olur (Turan 1991, s. 68; Çakar, 2007, s. 162).

Türkiye'de son yıllarda devlet politikası gereği olarak hemen hemen bütün köy ve mezraların yolları yapılmış, buralara elektrik, su, sağlık ocağı ve okul gibi kamu hizmetleri götürülmüştür. Ayrıca Yezidilerin Avrupa ülkelerine göç edip Avrupa ülkelerindeki gelişmişlikten etkilenmeleri sonucu, Yezidilerin diğer köy, kasaba ve şehirlere gidiş-gelişleri yoğunlaşmış, teknolojik araçları (televizyon, radyo, telefon, bilgisayar...) kullanmaları sayesinde diğer insanlarla iletişimleri artmıştır. Yaşadıkları ülkelerde Yezidi çocuklarının okula gitmesi ile beraber anadilleri yanı sıra devletin resmi dilini de öğrenmişlerdir. Bütün bu gelişmelere bağlı olarak Yezidilerin kültür, eğitim ve refah seviyeleri yükselmiştir. Yezidiler de modern topluma ayak uydurmaya başlamışlardır.

Kız ve erkek çocukların ailedeki statü ve görevleri hakkında Batman Yezidileri şunları ifade ettiler: “Geçmiş ile günümüzü karşılaştırdığınızda kızların toplumdaki statü ve görevleri arasında oldukça büyük bir fark vardır. Eskiden kız çocukları evleninceye kadar baba evinde kalır evlenince de mirastan bir pay almazdı. Erkek çocuğu ailenin devamını sağlar miras onlara kalırdı. Fakat günümüzde kız ve erkek çocukları eşittirler. Eskiden bizler de çevre köylerdeki Sünni Kürtler de bazı kaygı ve geleneklerden dolayı kız çocuklarını okula göndermezdik. Fakat günümüzde özellikle de Avrupa'da kız olsun erkek olsun bütün çocuklarımızı okula gönderip onlara destek oluruz. Avrupa'da avukat, doktor hatta pilot olan Yezidi kızlar vardır.” (Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

3.2. Evlilik

Yezidi toplumunda evlilik son derece önemli bir kurum olup kendine has bir takım özellikler arz etmektedir. Yezidiler evlilik dışı cinsel münasebetleri önlemek için çocuklarını ellerinden geldiği kadar erken evlendirmeye çalışırlar. Babalar çocuklarını biran önce evlendirip torun sahibi olmak isterler (Turan, 1991, s. 71).

Kız çocukları genelde erkek çocuklarından önce “Baş göz” edilir. Çünkü kız, evin namusudur ve evleninceye kadar her türlü davranışlarından aile sorumludur. Aile bu sorumluluğu ne kadar erken erkeğin ailesine transfer ederse o kadar çabuk rahata kavuşacaktır. “Kız, gözü açılmadan kocaya gitmelidir.” diye düşünülür (Turan, 1991, s. 71).

Erkek çocukları erken evliliğe iten bir başka faktör de evliliğin toplumda yüksek bir statü sağlayan bir etken oluşudur. Yezidi köylerinde erkeğin toplumda söz sahibi ve hatta erkekler tarafından adam yerine konulması için atılacak ilk adım evlenmektir. Evliliğin ekonomik yönü ise ne genci ne de babayı fazla düşündürmez; “Hele bir evlensin hep beraber nasıl olsa geçiniriz.” düşüncesi ailede hâkimdir. Esasen çocuklar ekonomik faaliyete küçük yaşta katıldıklarından evliliğin sorumluluğu altına girebilir kanısı da köylerde yaygındır (Turan, 1991, s. 72; Öz, 2007, s. 65).

Yezidilikteki kast sistemi, en katı şekilde evlilikte uygulanır. Evlilik konusunda, kast sisteminde zaman zaman bazı düzenleme ve yumuşamalar yapılmasına rağmen kast sisteminin yapısı korunmaya devam edilmiştir. Yezidi olan birinin Yezidi olmayan biri ile evlenmesi yasak olduğu gibi Yezidi kast sistemindeki tabakalar arası evlilik de yasaktır. Evlenme her tabakanın kendi bireyleri içerisinde gerçekleşir. Din adamları ancak kendi tabakaları ve kendi aşiretlerinden biri ile evlenebilir. Örneğin; aynı tabakada olmalarına rağmen farklı aşiretlere mensup şeyh aileleri birbirlerine kız alıp veremez. Müritler sadece kendi tabakalarında olanlarla evlenebilir (Sırma, 2001, s. 420; Bilge, 2002, s. 55; Abca, 2006, s. 33; Evrenk, 2007, s. 14). Kavvalların sayıları azalmaya başladığı için son yıllarda bu tabakadan olanların en alt tabakayı oluşturan müritlerden kız almalarına izin verilmiştir (Sever, 2006, s. 74; Ergun, 2008, s. 42)

Yezidilerde genellikle tek eşlilik yaygın olmakla birlikte bir Yezidi erkeği beş (dört diyen de var) kadınla evlenebilmektedir. Çok eşliler de genellikle iki kadınla evlidir (Lescot, 2001, s. 145). Emir veya Mirler için sınırlama yoktur. İstedikleri kadar

kadın ile evlenebilirler. Zira şeriatları bu hükme cevaz vermektedir. Fakat bunun yanında emirlerin eşlerini boşaması yasaklanmıştır (Sırma, 2001, s. 420).

Yezidilerde de başlık parası, berdel ve kız kaçırma anlayışı yaygındır. Başlık parası, erkek ailesinin kız ailesine vermek zorunda olduğu para veya maddi değeri olan herhangi bir şeydir. Yezidiler, başlık parasını “naht” olarak adlandırırlar. Berdel ise ailelerin başlık parasından kurtulmak için değiş-tokuş (keçik bi keçik, kıza karşılık kız) yaparak çocuklarını evlendirmeleridir (Turan, 1993, s. 105-108).

Erkek ve kız birbirlerine âşık olup evlenmek istemelerine rağmen aileler değişik sebeplerden dolayı anlaşılmıyorsa son çare olarak erkek, kızın rızası dâhilinde onu kaçırr. Kaçırma olayından sonra köyün veya yörenin ileri gelenleri arabulucu olup aileleri barıştırır (Bilge, 2002, s. 54). Böyle bir durumda genellikle kız tarafı erkek tarafından yüklü miktarda başlık parası almaya çalışır (Öz, 2007, s. 93).

3.2.1. Eş seçimi

Yezidilerde eş seçimi konusunda geçmişte de günümüzde de geçerli olan iki kıstas vardır. İlki eş adayının Yezidi olması, ikincisi ise aynı kasttan olmasıdır. Çünkü bir Yezidi, başka dinden veya başka kasttan bir Yezidi ile evlenirse dinden çıkar ve Yezidi toplumu tarafından kabul edilmez.

Eskiden iletişim ve ulaşım olanaklarının yetersiz olmasından dolayı çoğunlukla aynı köy veya çevre köylerden eş seçimi yapılırdı. Eş adayının seçimi genelde ebeveynlerin tercihi doğrultusunda görücü usulü ile olurdu. Günümüzde genelde gençler buluşup görüşmekte ve kararlarını kendileri vermektedirler; ama bu görücü usulünün tamamen bittiği anlamına da gelmez.

Batman Yezidileri eş seçimi konusunda şunları ifade etmişlerdir: “Aileden aileye değişmekle birlikte eskiden anne-babanın eş seçimi konusunda gençler üzerinde bariz bir etkisi vardı. Fakat bu, ebeveynlerin gençlerin tercih ve düşüncelerini hiç dikkate almadığı anlamına da gelmezdi. Günümüzde gençler birbirlerini görüp beğeniyor, kararlarını verdikten sonra ailelerini durumdan haberdar ediyorlar.” (Özel, 1944; Koçaş, 1944; Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

3.2.2. Nişan

Yezidiler evlilik öncesi en büyük engel olarak gördükleri “başlık parası”nı çözüme kavuşturduktan sonra aileler arasında söz kesilir, ardından da nişan hazırlıkları başlar. Belirlenen bir günde damat tarafı gelin adayının ailesine giderek “Allah, Resullullah ve Şeyh Adiy’nin kavline göre filanca kızınızı falanca oğlumıza istiyoruz.” diyerek teklifte bulunurlar (Okçu, 1993, s. 62). Teklifin kabul edilmesinden sonra din adamları, gençlere nişan yüzüklerini takar. Din adamları hazır bulunmadıkları zaman oğlanın babası veya ailede saygınlığı olan biri yüzükleri takar. Nişandan bir gün sonra kız evi tarafından damada bir bohça gönderilir. Bohça da damat için hazırlanmış giyecekler bulunur. Bohçayı getirene erkek tarafı bahşiş verir. Bir müddet sonra erkeğin ailesi ve akrabaları gelini görmeye giderler (Öz, 2007, s. 71).

Batman Yezidileri nişan hakkında şunları ifade etmektedirler: “Gençler birbirlerini beğenip anlaşmışlarsa erkek ailesine haber verir, erkeğin ailesi olumlu bakarsa kız tarafının niyetini öğrenmek için kız tarafına aracılar gönderir. Eğer kız tarafı uygun görürse “ere kırın” yani “onaylama”ya gidilir. Bunun için de 500-1000 Euro aralığında para (damat tarafının durumuna ve gelin tarafının talebine göre) gelin tarafına verilir ve ardından erkek tarafının yanında getirdiği yüzükler takılır. Böylece nişan yapılmış olur. Nişandan bir hafta on gün sonra başlık parası belirlenir ve aileler arasında gidip gelmeler devam eder.” (Özel, 1944).

“Başlık parası konusunda aileler anlaşmazlarsa toplumun ileri gelenleri araya girer, başlık parası fazla ise indirirler, tarafları anlaşmaya ikna ederler. Eğer kız kaçmış veya kaçırılmışsa başlık parası çok yüksek olur. Bazıları başlık parası almaya karşı olduklarını söyleseler de masa altından onlara da almaktadırlar.” (Özel, 1944).

Başlık parası konusunda farklı düşünen Şeyh Osman AKÇURA bu konuda şunları dile getirmektedir: “Eskiden erkek tarafı mutlaka başlık parası verirdi; fakat günümüzde bu geleneği kaldırmaya uğraşıyoruz. Örneğin; ben kızımı evlendirdim, başlık parası da almadım.”

3.2.3. Nikâh

Düğün yapılmadan önce damat ve gelin adayı bir araya getirilir ve nikâhı kıyacak din adamı her iki taraftan da bu evliliğe razı olup olmadıklarını üçer defa sorar.

Tarafların rızası alındıktan sonra nikâh duası okunur. Bu işlemin tamamlanması ile birlikte evlilik akdi neticelenmiş olur (Okçu, 1993, s. 62).

Aslı Kürtçe olan nikâh duasında kıssa ve İslami ibareler çoğunluktadır. Nikâh duasının tercümesi şu şekildedir:

3.2.3.1. Nikâh Duası

Güneş, Ay, Ezda, Yezit ve Bismillah
 Billah ve Tillah hakkı için
 Selam ve salat olsun Resullullah'a
 Allah'ın yolu baki bir yoldur
 Tek'tir ve sizler de şahit olun.
 Ya Şeyh Adiy ve Ya Şeyh Hasan
 Ve ey mesut olanlar!
 Ebeveynler rıza gösterdi
 Uzun ömürlü ve doğurgan olsun
 Kutlu hayırlı ve mübarek olsun
 Âmin... (Okçu, 1993, s. 63).

Batman Yezidileri nikâh hakkında şunları belirtmişlerdir: Nikâhı şeyh veya peşimam kıyar. Kız ve erkek ikiye şahitle şeyh veya peşimamın huzuruna çıkarlar. Şeyh veya peşimam, önce erkeğe sonra da kıza üçer defa: “Falancanın kızını veya falancanın oğlunu Tanrı, Resul ve Şeyh Adiy'nin kavli ile kendine kabul eder misin?” diye sorar. Onaylarını aldıktan sonra nikâhla ilgili kavil ve duaları okur. Böylece nikâhlarını kıymış olur (Koçaş, 1944; Öngüdü, 1931).

3.2.4. Düğün

Bölgede düğünler gelenekselleşmiş usullere göre yapılır. Maksat, hayırlı bir hizmetten dolayı dostların eğlenmesidir. Gelin geleneksel kıyafetleri ile ata bindirilir. Gelinin bir yakını tarafından atın yuları tutularak bu şekilde damadın evine doğru gidilir. Damat evin kapısına geldiğinde içinde şeker, para vesaire olan bir testi gelinin eline verilir. Gelinde bu testiye yere vurarak kırar. Etrafta toplanan çocuklar gelin tarafından kırılan testideki hediyeleri almak için kapışırlar. Bu sırada evin damında beklemekte olan damadın yanında bulunan ve dallarına çeşitli hediyeler asılmış olan

ağaç çocukların arasına yuvarlanır. Böylece çocukların sevinci bir kat daha artar. Bazen de damat tarafı davetlilere ve köylülere bir yemek ziyafeti verir (Okçu, 1993, s. 63).

Türkiye’de yaşayan Yezidilerin son çeyrek yüzyıldaki toplumsal gelişmenin ışığında Yezidi erkek ve kızlarının evlenme yaşları çeşitli nedenlerden dolayı yükseldiği gözlenmektedir. Ama yine de genç kızların evlenme yaşları erkeklerinkine göre hâlâ çok düşüktür. Yezidi köylerinde aile reisleri genelde 15-20 yaşlarında evlenmiş olmalarına rağmen artık erkek çocuklarını kendileri gibi genç yaşta evlendirmemektedirler. Medya aygıtları, eğitim, askerlik ve ekonomi bunun nedenleri arasında yer almaktadır (Çakar, 2007, s. 166).

Medya aygıtları ve özellikle de televizyon sayesinde erkekler modern dünya ile tanıştılar. Böylece yeni tip hayat biçimlerini tanıyıp bunları gerçekleştirerek benimsediler. Bu yeni biçimlerden biri de eğitimidir. Artık Yezidi aile reisleri erkek çocuklarını olabildiğince okutmayı düşünüyorlar. Bu da evlenme yaşını yükselten başka bir sebeptir. Türkiye’de yaşayan Yezidiler askere gittiklerinden dolayı askere gidenin gözü arkada kalmasın diye erkek çocukları genelde askerlik dönüşünde evlendirilir. Ekonomik nedenlerden dolayı birçok Yezidi Türkiye’den Avrupa’daki ülkelere işçi olarak gitti. Bu arada yaz tatillerini köylerinde geçiren gurbetçi Yezidiler, köylerindeki gençleri oldukça etkiliyorlar. Bu da daha çok gencin köy dışına çıkmasına neden oluyor (Çakar, 2007, s. 167).

Düğün hakkında Batman Yezidileri şu açıklamalarda bulunmuşlardır: “Eskiden eş, dost, akraba, köylüler davet edilir, köy meydanında davullu-zurnalı üç gün üç gece düğün yapılırdı. Oyunlar oynanır, halay çekilir, davetlilere ziyafet verilirdi. Günümüzde ise düğün salonu tutulmaktadır.” (Koçaş, 1944).

“Düğüne davul-zurna ve kemençe getirilir. Müzik eşliğinde yöresel oyunlar oynanır. Düğüne gelenler takı veya para takarlar. Davetlilerin getirdiği takılara “Xelat” (helat) denilir. Xelat (helat), geline aittir. Davetlilerin taktığı paralara ise “Subhi” denilir. Subhi’yi ise damat tarafı, düğün masraflarının bir kısmını karşılamak için alır.” (Özel, 1944).

3.2.5.Boşanma

Yezidi toplumunda boşanmak yasak değildir. Zina yapan kadın iki şahidin önünde veya suçüstü yakalandığında eşler arasında boşanma hakkı doğar. Nikâh bir

peşimam veya şeyhin huzurunda olduğu gibi boşanma da onların huzurunda olur. Bunun için üç kişinin şahitliği gerekir. Karısını boşamak isteyen Yezidi üç defa karısına “Sen benim şeyhim ve pirimsin.” ve “Yolundan çıktım, serbestsin.” demek suretiyle karısını boşamış olur. Aynı şekilde kadının da kocasını boşama hakkı vardır (Sırma, 2001, s. 420; Akça, 2006 s. 109).

Boşanma hakkında şunları belirttiler: “Eskiden kadının boşanma hakkı yoktu. Günümüzde Yezidiler yaşadıkları devletlerin kanunlarına göre boşanıyorlar. Boşanma sebeplerine gelince eskiden zina suçu dışında eşler arasında boşanma olmazdı. (Koçaş, 1944). Arada dargınlık, küskünlük olsaydı da daha sonra barışılırdı. (Özel, 1944). Günümüzde ise eşler anlaşamıyorsa, ortak karar alamıyorsa ve evde huzursuzluk varsa çocuklar olsa bile boşanma olur.” (Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

3.3. Yezidilerin Önemli İnanç ve Adetleri

Her millet, kendisine has bazı inanç ve adetlere sahip olduğu gibi Yezidiler de kendilerine has bazı inanç ve adetlere sahipler. Yezidi toplumunda yaygın olarak görülen vaftiz (mor kırın), sünnet-kirvelik, ahret kardeşliği, berat (beratta), dinden çıkarma (aforoz), misafirperverlik, saç-sakal-bıyık bırakma, ölüm, defin ve taziye anlayışı Yezidilere özgü önemli inanç ve adetlerdendir.

3.3.1.Vaftiz (Mor Kırın)

Yezidi inancına göre çocuk doğduktan sonra vaftiz edilmesi gerekir. Yezidiler yaptıkları bu vaftize “Mor Kırın” adını verirler. Çocuk doğduktan sonra ailesi tarafından Laleş’e getirilir. Burada Yezidilerin Zemzem (Kaniya Spi) olarak adlandırdıkları kutsal suda vaftiz edilir. Çocuk bir şeyh veya pir tarafından Zemzem (Kaniya Spi) Suyu’na üç defa batırılıp çıkarılır; ama günümüzde çocuğun üzerine bu sudan serpmek yeterli görülmektedir. Daha sonra din görevlisi Vaftiz (Mor Kırın) Duası’nı okuduktan sonra dini görev yerine getirilmiş sayılır (Taşgın, 2005, s. 27).

Göçler nedeni ile dünyanın değişik ülkelerinde yaşayıp Laleş’e gitme imkânı olmayan Yezidiler için kolaylık sağlanmıştır. Çocuk Laleş’ten getirilen Zemzem suyu veya Şeyh Adiy’nin türbesinden getirilen tozların karıştırıldığı yerel kaynaklardan alınan su ile şeyh veya pir tarafından vaftiz edilir (Sever, 2006, s. 73; Guest, 2007, s. 75).

Vaftiz hakkında Batman Yezidileri şunları ifade ettilerdir: “Laleş’e çocuklarını götürme imkânı olanlar çocuklarını Irak’ın Musul Şehri’nin kuzeyinde bulunan Laleş Vadisi’ndeki Zemzem Suyu (Ava Kaniya Spi) ile vaftiz yaparlar. Çocuklarını götürme imkânı olmayanlar hacıların getirdiği Zemzem Suyu veya berat (beratin içine konulduğu bir kap su) ile çocuklarını vaftiz yaparlar. Zemzem Suyu ve berat bulamayanlar ise çocuklarını vaftiz yapmazlar. Nitekim vaftiz olmayanlar da vardır.” (Öngüdü, 1931; Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

3.3.2. Sünnet ve Kirvelik

Yezidiler erkek çocuklarının sünnet edilmesini farz olarak görürler. Öyle ki çocuk doğduktan hemen sonra ölse de ölü de doğsa çocuk sünnet edilmeden mezara gömülmez (Okçu, 1993, s. 63). Sünnet olmanın kesin bir zamanı olmamasına rağmen çocuk ne kadar erken sünnet edilirse o kadar iyi olduğuna inanılır (Taşgın, 2005, s. 27).

Yezidiler sünneti, sünnet düğünü şeklinde yapar ve etkinliğe oldukça önem verirler. Düğün sahibi komşu ve akrabaları sünnet düğününe davet eder, imkânları çerçevesinde onlara yemek ziyafeti verirler. Düğünde davul-zurna ve müzik eşliğinde halay çekilip eğlenilir (ÖZ, 2007, s. 74).

Sünnet merasiminde oldukça önemli bir husus da kirveliktir. Kirve, sünnet düğününde çocuğu kucağına alan kişiye denir. Yezidi inancına göre kirve çocukları arasında evlenme yasağı vardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Yezidiler kendi sınıfından ve dininden olmayan biri ile evlenemez. Bundan dolayı Yezidiler genelde kirvelerini kendi din adamlarından veya Müslümanlardan seçerler. Yezidilerin kirvelerini özellikle Müslümanlardan seçmelerinin başka bir sebebi de kendileri ile Müslümanlar arasında bir dostluk ve arkadaşlık bağı kurarak Müslüman komşulardan gelebilecek baskılardan kurtulmaktır (Bulut, 2000a, s. 49; Sever, 2006, s. 73; Ergun, 2008, s. 46).

Sünnet ve kirveliğe oldukça önem veren Batman Yezidileri sünnet ve kirvelik hakkında şunları ifade etmişlerdir: “Erkek çocuğumuzu sünnet edeceğimiz zaman kirve olacak kişi, çocuğumuzu kucağına alır, böylece kirve oluruz. Kirveler arasında evlenme yasağı olduğundan kirvelerimizi Müslümanlardan veya başka bir Yezidi sınıfından seçeriz. Çünkü bir Yezidi, Yezidi olmayanlar ve başka bir Yezidi sınıfından olanlarla evlenemez.” (Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

“Kirvelik bizde oldukça önemlidir. Çocuk kirvenin kucağında sünnet edilirken kan akar. Bundan dolayı kirveler birbirlerinin kan kardeşidirler. Kirveler birbirine kardeş gibi sahip çıkmalı, birbirine destek olmalıdır. Kirvenin çocuğun sünnet parasını vermesi ve çocuğa hediyeler alması adettendir.” (Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

Bazı Müslümanlar kirvemiz olmadığı halde bile bize kirve derler. Bizim onlardan farklı olduğumuzu ima etmek için böyle söylerler. Bu da bizi rahatsız edip üzüyor. Zira bu şahsa “çocuğumu ne zaman kucağına alıp da sünnet ettirdin?” desem, verecek cevabının olmadığını biliyorum.” (Özel, 1944).

3.3.3. Ahret Kardeşliği

Mürit olan her Yezidi'nin din adamları sınıfından biri erkek biri kadın iki ahret kardeşine sahip olması gerekir. Bu, mürit olan her Yezidi için dini bir zorunluluktur. Birbirlerine ahret kardeşi olanlar arasında bazı sorumluluklar oluşur. Şöyle ki: Mürit kişi ahret kardeşi ile karşılaştığında elini öper. Doğuda giyilen ve diğer gömleklerden farklı olarak arkadan düğümlenen gömleğin yakası ahret bacısı tarafından açılmalıdır. Kişi vefat etmeden önce yani son nefesini vermeden ahret kardeşleri din adamı ile birlikte başucunda bulunup ona manevi destek verirler (Sırma, 2001, s.420). Kişi öldüğünde de söz konusu ahret kardeşleri din adamları gözetiminde defin işlemlerini yürütür (Bulut, 2003, s. 225; Öz, 2007, s. 77).

Bu konuda Erol SEVER şöyle bir tespitte bulunuyor: Bu, pratikte adoptif kardeş anlamına gelmiyor, yalnız yüzeysel bir kardeşlik söz konusu. Çünkü Yezidilikte bir tabakadan öbürüne; bir alt veya bir üst tabakaya geçiş, kesinlikle yasaktır. Bu adetle belki de en alt tabaka olan müritlerin gönlü alınmak isteniyor (Sever, 2006, s. 73).

Batman Yezidileri, yukarıdaki bilgilerden farklı olarak ahret bacısı edinmezler. İki ahret kardeşi değil, bir tane ahret erkek kardeşi edinirler. Ayrıca sadece müritler değil, din adamları da ahret kardeşi edinir.

“Mürit olsun, din adamı olsun herkesin bir ahret kardeşi olması gerekir. Ahret kardeşi şeyhlerden ve pirlere seçilir. Kadınlardan ahret kardeşi olmaz. Kadın olsun erkek olsun herkes şeyh veya pir ailesinden bir erkeği kendine ahret kardeşi seçer.”(Öngüdü, 1931; Özel, 1944).

“Ahret kardeşlerinin birbirlerine karşı bazı sorumlulukları vardır. Kişi defnedilirken ahret kardeşi kefenin baş tarafındaki düğümü açar ve ona dua eder. Ahret

kardeşi (şeyh-pir) kıyamette kardeşinin (mürit) avukatı gibidir, onu savunur.” (Çatuk,1948; Akçura, 1962).

3.3.4. Berat (Beratta)

Şeyh Adiy'nin Laleş'teki türbesinden alınan toprağın Yezidilerce kutsal sayılan Zemzem Suyu ile karıştırılıp oluşturulan nohut büyüklüğündeki kutsal lokmalara berat denir. Kutsal olduğuna inanılan bu beratlar zaman zaman hastalara, ölmek üzere olanlara, yeni evlenecek olanlara “şifa, bereket, manevi bir koruma olması” niyeti ile yedirilir (Bozan, 2012, s. 110-111). Yezidilerin hac mekânı olan Laleş'te hazırlanan beratlar çoğu zaman Irak dışındaki Yezidilere hediye olarak götürülür.

Batman Yezidileri berat hakkında şunları belirtmişlerdir: “Laleş'e giden hacılar dönüşte eş, dost ve akrabaya dağıtmak üzere berat, helat (xelat; hediye anlamına gelir) ve Zemzem Suyu (Ava Kaniya Spi) getirirler.

Berat: Laleş'te Şeyh Adiy'nin türbesinde bulunan görevlilerin kutsal Laleş toprağı ve sağır koyunun sütü karıştırılarak misket şeklinde oluşturdukları karışımdır.

Xelat (Helat): Hacıların hacdan dönerken Laleş'te satın aldıkları hırka, küllık (din adamlarının başlarına taktıkları bir çeşit külah) gibi eşyalara denir” (Çatuk,1948; Akçura, 1962).

3.3.5. Dinden Çıkarılma (Aforoz)

Yezidilerde şu dört büyük günahı işleyen kişi veya kişiler din adamları (emir, mir veya peşimam) tarafından dinden çıkarılır:

1. Yezidilerin en büyük dini ve dünyevi liderleri olan ve Şeyhan'da oturan Emir'in buyruklarına karşı çıkmak. (Bu Emir'in yanılması ve hata etmesi düşünülemez.)
2. Müridin din adamları sınıfından biri ile zina yapması.
3. Yezidi olmayan biri ile zina yapılması.
4. Kişinin kendi isteğı ile başka bir dini benimsemesi (Akça, 2006, s. 115).

Bir Yezidi için en korkunç ceza mensup olduğu toplumdan atılmaktır; çünkü ruhunun kaderi de bu akıbete bağlıdır. Dinden çıkarılan bir Yezidi bütün haklarını kaybeder ve Yezidi toplumu tarafından dışlanır. Öyle ki eşi ve çocukları bile kendisini reddeder. Eğer dinden çıkarılan kişi bir din adamı ise bütün malına el konulur, sakalı

kesilerek “menfur” yani nefret edilen kimse ilan edilir. Ve Şeyh Adiy’nin türbesine götürülerek hırkası alınır (Sırma, 2001, s. 418).

Dinden çıkarılma konusunda görüştüğümüz hemen hemen bütün Batman Yezidileri; bir Yezidi, din değiştirirse, başka dinden veya kendi sınıfından olmayan bir Yezidi ile evlenirse kişi Yezidilik dininden çıkar. Başka biri onu dinden çıkarmaz, kişi bu fiilleri işlerse kendi kendini dinden çıkarır. Ceza olarak dinden çıkan kişi Yezidi toplumundan dışlanır, ölünce Yezidi mezarlığına gömülmez, şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Fakir Kalo ÇATUK ve Şeyh Osman AKÇURA ise dinden çıkma konusunda farklı bir görüş dile getirmişlerdir. Şöyle ki: “İnancımızda dinden çıkma yoktur. Ancak kişi başka bir dini kabul ederse dinini dondurmuş olur, dininden çıkmaz. Çünkü ağaç kesilse bile kökü yerinde durur. Bir kişi zina yapar veya kendi sınıfından olmayan bir Yezidi ile evlenirse günahkâr olur, dinden çıkmaz. İsteddiği zaman da Yezidi toplumuna dönebilir. Nitekim bunun örnekleri de vardır.”

3.3.6. Misafirperverlik

Bütün Yezidiler misafirlerine saygı, ilgi ve ikram konusunda şöhret bulmuşlardır. Misafir kim, hangi din ve mezhepten olursa olsun, misafirin gönlünü hoşnut etmek için ellerinden gelen her türlü çabayı sarf ederler ve özellikle de yemek konusunda ısrar ederler (Öz, 2007, s. 76).

Yezidiler gece yatıya kalan konukları için, şallara sarılmış misafir yatakları çıkarır ve mutlaka kurban keserler. Bu kurban genelde bir koç olur ve konuklar sofradan kalkmadan çocuklar odaya sokulmaz. Konuklara yemek ikram edilirken konuklar için kesilmiş kurbanın başı, pişirilmiş olarak ayrı bir tepsi içinde odaya getirilir ve sofrada oturan en yaşlı kişinin önüne bırakılır. Sofrada oturanlardan en yaşlı olan kişi konukları yemeğe davet etmeden önce hiç kimse yemeğe başlamaz. Yemek yenildikten sonra misafirlerin ellerini ve yüzlerini yıkamaları için sıcak su ve havlu hazırlatılır. Genç bir kız veya genç bir erkek sıcak suyu misafirin eline döker, yıkama işi bittikten sonra misafirin ellerini ve yüzünü kurutması için omzunda asılı olan havluyu misafire uzatır. (Öztemir, 1988, s. 8). Müslüman misafirleri için evlerinde seccade bulundurur ve nezaketen kurbanı Müslüman misafirin kesmesini söylerler. Böylece Müslüman inancına olan saygılarını gösterirler (Gökçen, 2004, s. 47; Öz, 2007, s. 77).

Günümüzde Batman’da Yezidiler misafirperverlikleri ile tanınırlar. Tez çalışmam süresince Beşiri İlçe merkezinde, Yakup ÖZEL ve Orhan GÜZEL ailesi, Oğuz Köyü’nde Fakir Kalo ÇATUK ve Şeyh Osman AKÇURA, Üçkuyular Köyü’den Pir Osman ÖNGÜDÜ, Oğuz Köyü’ne bağlı Onbaşılar Mezrası’nda Ali KARTAL gibi birçok Yezidi aileye misafir olup mülâkatta bulunduk. Bu Yezidi aileler bizi daha önce tanımamalarına rağmen bizlere ikramda bulunduklarına ve oldukça misafirperver davrandıklarına şahit olduk.

3.3.7. Saç, Sakal ve Bıyık Uzatma Anlayışı

Saç, sakal ve bıyık uzatmak Yezidilere has olan özelliklerden biridir. Bu özellik Yezidilerin hem dini inançlarından hem de geleneklerinden kaynaklanmaktadır (ÖZ, 2007, s. 81).

Osmanlı Devleti’nin 17. Yüzyıl seyyahlarından olan Evliya Çelebi, Irak’a yaptığı bir seyahat esnasında Yezidilerin yoğun olarak yaşadığı Musul Şehri’ne bağlı Sincar Dağı dolaylarındaki Yezidi Kürtlerle görüştüğünü ve erkeklerde dahil bütün bu halkın kadınlar gibi fitil fitil saçlara sahip olduğunu, bundan dolayı da Sincar Dağı’na Saçlı Dağı denildiğini söyler (Evliya Çelebi, 1986, C.3-4 s. 468; Evliya Çelebi, 2004, s. 388).

Bizler tez çalışmamız boyunca uzun bıyıklı birkaç yaşlı ile sakal-bıyık bırakan Fakir Kalo ÇATUK dışında bütün Yezidi erkeklerin günlük sakal tıraşı olduğunu, saç ve bıyıklarının ise çevre köy ve ilçelerdeki Sünni Kürtler gibi kısa bırakıldığını gözlemledik.

3.3.8. Ölüm, Defin ve Taziye Anlayışı

Hayatın son durağı olan ölüm, insana acı ve keder veren bir son olmaktan çok insanı korkutan, çaresiz kılan ve sırrına erişilmesi güç bir olaydır. Ölüm eninde sonunda bir gün gelecektir. Zaman zaman bu korkunun baskısı altında tedirgin olan Yezidi, çoğu kez çevresinde olup biten olayları, düşündeki bir görüntüyü ölüm için birer önbelirti sayarak uykuya da “Küçük Ölüm” demektedir. Yezidi inancına göre kişi hayata gözlerini yummadan önce yanında şeyh, pir ve ahret kardeşinin olması gerekir. Bunlar kişinin fazla acı çekmeden ruhunu teslim etmesi için dualar okur. Eğer varsa Zemzem

Suyu veya berat bir tas suyun içine konulur, bu sular kişinin ağzına ve vücuduna damlatılır (Turan, 1993, s. 111).

Kişi öldüğünde elleri göğsünün üzerine çapraz olarak birleştirilir ve yönü doğruya çevrilir (Sırma, 2001, s. 420). Ölüyü yıkama işlemi bir tören şeklinde olur. Şeyh, pir ve ahret kardeşinin hazır bulunduğu bu törende pir, su döker şeyh de ölüyü yıkar. Ölünün gözlerine kulaklarına ve ağzına Laleş'teki Şeyh Adiy'nin türbesinden getirilen toprak serpilir (Sever, 2006, s. 74; Guest, 2007, s. 76). Kişi kefenlendikten sonra ahret kardeşi kefenin baş tarafına bir düğüm atar. Şayet ölen kişi şimdiye kadar kendine ahret kardeşi seçememiş yada ahret kardeşi daha önce ölmüşse ölüyü yıkayan şeyh kendini onun ahret kardeşi ilan edebilir (Yalkut, 2002, s. 82).

Yezidilerde mezar 1 veya 1,5 metre derinliğinde kazılır. Ölünün başı batıya doğru ve yüzü de doğruya bakar vaziyette ölü mezara yerleştirilir. Ölünün üzerine hemen toprak konmaz; bir sıra düz taşlar ve çakıl taşları yığıldıktan sonra ıslak toprakla üstü kapatılır. Mezarın çevresi 20-30 cm yüksekliğinde dik konulmuş taşlarla belirlenir. Mezarın başına ve ayakucuna iki uzun mezar taşı konur (Lescot, 2001, s. 149). Defin işlemi bittikten sonra Telkin Duası okunur.

Tören bittikten sonra herkes ölünün evine taziye için döner. Taziyeye gelenlere evde kesilmiş olan bir büyükbaş hayvanın etinden dağıtılır. Ölümün üçüncü gününde tekrar bir büyükbaş hayvan kesilir ve bundan yapılan etli yemek bütün komşu ve akrabalara dağıtılır. Aynı şekilde ölümün 7. ve 40. gününde tekrar mezara gidilip dua okutulur ve bir büyükbaş hayvan kesilerek ondan yapılan yemek yine komşu ve akrabalara dağıtılır. Bugünlerde mezarlara yapılan ziyaretlerde çocuklara lokum, şeker ve bisküvi dağıtılır (Turan, 1993, s. 112; Çakar, 2007, s. 172).

3.3.8.1. Telkin Duası

Yezidilerin Telkin Duası konusunda birbirinden farklı iki ayrı Telkin Duası'na ulaştık. Bunlardan ilki Davut OKÇU'nun *Yezidilik ve Yezidiler* adlı eserinde aktardığı duadır. Bu dua yaklaşık on sayfa olup oldukça uzundur. Konumuzun bu bölümünde söz konusu duanın sadece ilk sayfasına yer verdik. Telkin Duası'nın ikincisini ise Yusuf ÖZ'ün "*Mardin Yezidileri, İnanç, Sosyal Hayat ve Coğrafi Dağılım*" adlı eserinden aldık. Bu iki duanın aslı Kürtçedir.

Telkin Duası

Bir gün arif ve bilici halktan
 Bir grup çağırıp ölümden sorun.
 Ölüm hakkında açıklamalarını dinleyip
 Ve onun hakkında düşünün.
 Bir zamanlar henüz ben yok iken
 Şimdi onun bir mahlûku oldum.
 El, ayak ve komple kalbimi
 Bütün sırlarıyla yaratan odur.
 Bunlar sır deryasından bize
 Tezahür eden ufak bir temsildir.
 Ya Rabbi! Bize verdiklerinden
 İyi ve kötüyü kabul ederiz.
 İsmin uğrunda her zaman
 Fedakârlıklar yapmaya
 Her an için hazır bulunuruz.
 Annemin hamline beni sen duhul ettin.
 Dokuz ay bekledikten sonra
 O'nun yardımıyla mükemmelleştim.
 Bu ne bulanık bir âlemdir ki
 İçinde esaretle bu anı bekledim
 Ya Rabbi! Bizi arifler
 Ve bilicilerin yoldaşı yap.
 ... (Çubukçu, 1986, s. 29-34; Okçu, 1993, s. 50-60).

Telkin duası

Mürit kişi! Altın ağaç, üstün ağaç
 Gelecektir üzerine Melek Azrail ve Cebrail
 Sana soru soracak ve cevap alacak.
 Sakın tasalanma mürit kişi! Telkin güçtür.
 Gelecektir üzerine Münker ve Nekir melekleri!
 Hangi dinden olduğun sorulacak
 Sen Yezidi olduğunu söyle.

Musa Peygamber ile Tur-i Sina dağına çıktım,
 İsa Peygamber ile Kudüs ve Halil'e gittim.
 Muhammed Peygamber ile Mekke ve Medine'ye gittim.
 Mürit kişi! Altın taş, üstün taştır.
 Gelecektir üzerine Azrail ve Cebrail,
 Önlerine Mushaf-ı Reş, ekmek ve peynir koy.
 Eğer bunlarla yetinmezlerse onları Fakir'in bastonu ile kovala.
 Mürit kişi! Önce konuşuyordun sonra da konuş.
 Mehdi kalkacak, ezanları ve çanları kaldıracak,
 Cami, kilise ve (gadi)leri yıkacak;
 Kimse İsa, Musa ve Muhammed adına and içmeyecek.
 Herkes Sultan Yezid ve Sultan Hadi (Adiy) adına and içecek.
 Âmin! Amin! Tanrı dinin yardımcısıdır (Öz, 2007, s. 99).

Ölüm, defin ve taziye gelenekleri hakkında Batman Yezidileri řu açıklamalarda bulunmuşlardır: “Kişi vefat edince ölen kişinin akrabaları, şeyhi, piri toplanır. şeyh ve pir onu yıkar. Defin esnasında ölü mezara sırtüstü yatırılıp yüzü güneşe çevrilir. Mezarı toprakla doldurulduktan sonra mezarın üst kısmı betonla kapatılır. Bir fakir defin gününden itibaren üç gün her sabah güneş doğmadan önce mezarın başına gider, 35-40 dakika kavil okur, ölünün bağışlanması için dua eder.” (Öngüdü, 1931; Çatuk, 1948; Akçura, 1962;).

“Köylerimizde genelde taziye evleri vardır. Biri öldüğünde dost, akraba ve çevre köylerden taziyeye gelirler. Taziyeye gelenler: ‘Başınız sağ olsun, Tanrı günahlarını affetsin, mekânı cennet olsun...’ dileklerinde bulunur. Normal taziye süremiz 3 gündür. Üçüncü günün sonunda ölünün sadakası için birkaç koyun kesilip yemekler hazırlanır konu komşuya dağıtılır. Üçüncü günden sonra da çevreden taziyeye gelenler olur. Taziye süresince gelen misafirlere yemek, meyve ve çay ikramı yapılır.” (Öngüdü, 1931; Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

3.4. Eğitim

Yezidi toplumunda çocuklar daha küçük yaşlardan itibaren eğitilir. Kız ve erkek çocukları ileride aile içinde alacakları görev ve sorumluluklara göre yetiştirilir. Kız çocukları beş yaşından sonra kardeşlerine bakmaya başlarlar. 6-7 yaşlarından itibaren

ise annelerinin yardımcılarıdır ve kadınların yapmaları gereken bütün işleri anneleri ile birlikte yaparak öğrenirler. Çeşmeden eve su taşır, tezek ve kerpiç karar, getir-götür işlerini yaparlar. Kızlar 15 yaşlarına geldiklerinde bir köy evini döndürebilecek bilgiye sahiptirler. Ev temizler, süt sağıar, yoğurt mayalar, peynir yapar, yemek pişirir, hamur yoğurur, tandırda ekmek pişirir ve çamaşır yıkarlar (Turan, 1991, s. 68).

Erkek çocukları ise babalarının yardımcısıdır. Daha 5 yaşında davar çobanlığı yapmaya başlar. 7-8 yaşında düven sürüp sap çeker, bostan bekler (Turan, 1991, s. 68).

Yezidi olmayan araştırmacıların iddialarına göre eğitimin temelini oluşturan okuma-yazma hakkı Irak'ın Sincar bölgesinde oturan ve Hasan el Basri'nin soyundan gelen Yezidi din adamları ile bir köy veya yerleşim yerindeki en yüksek mertebedeki din adamına aittir. Diğer Yezidilerin okuma-yazma öğrenmesi ise yasaktır. Çünkü Yezidi halkı okuma-yazmayı öğrenirse başka din ve mezhepleri öğrenecek buna bağlı olarak da din değiştirenler olacak ve farklı Yezidi mezhepleri ortaya çıkacaktır. Bunların önüne geçebilmek için ayrıcalıklı bir grup din adamı dışındakilerin okuma-yazma öğrenmesi yasaktır (Turan, 1991, s. 68; Bilge, 2002, s. 58).

Yezidi toplumunda ibadetlerin yapıldığı bir mabet olmadığı gibi günümüze kadar Yezidiliğin öğretildiği bir eğitim kurumuna da rastlanmamıştır. Bunda Yezidilikte toplu ibadetin olmayışı ve dini bilgilerin kavli (sözlü) olarak öğretilmesinin etkisi olduğu inkâr edilemez.

Günümüzde Türkiye'de eğitim-öğretimin köy ve mezralara kadar yayılması, iletişim ve ulaşım imkânlarının artması sonucu Yezidi toplumun eğitim algısında önemli bir değişim yaşanmıştır.

Yezidiler artık çocuklarını okullara göndermektedirler. Ancak kız çocuklarının zorunlu olan ilköğretimden sonra eğitime devam etmesi konusunda hâlâ tereddütlüdürler. Çünkü az da olsa yöredeki diğer din mensupları tarafından inançları nedeniyle rencide edildiklerini iddia etmektedirler.

Yezidilerin geneli maddi açıdan iyi durumda oldukları için çocuklarının eğitimleri konusunda da harcama yapmaktan çekinmemektedirler. Yezidi çocuklarının çoğunun evlerinde bilgisayar ve internet vardır. Ayrıca bu teknolojik imkân onların yurtdışındaki akrabaları ile görüşmeleri için de önemli bir fırsattır (Ergun, 2008, s. 47).

Yezidilerin eğitim anlayışındaki değişikliği en bariz bir şekilde göstermesi sebebiyle şu örneği verebiliriz: Türkiye'deki Yezidi cemaati arasında öğretmenlik yapan

tek kişi olan Hikmet Yüksel (2004 tarihinde): “Yaşıtlarımın çoğu okuldan ayrıldı. Bu yüzden okumayan Yezidi gençlerine yazık oldu.” O günlerde okumayan Yezidiler bugün ne olursa olsun çocuklarını okula göndermekten yanadırlar. Çünkü ekonomik olarak eskisinden daha güçlüler. Köy okulunun eksiklerinin köy bütçesinden karşılanması bunu gösteriyor (Gökçen, 2002, s. 49).

Yezidilerin eğitimle ilgili durumları üzerinde durulması gereken bir husus da din eğitimidir. Yezidiler, Türkiye’de ilköğretim ve ortaöğretimde zorunlu olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinden muaftırlar. Öğrenciler bu derse girmek zorunda değil, girip girmemek kendi isteklerine bırakılmıştır. Fakat Yezidilerden bazıları kendi çocuklarına zorla din eğitimi verildiğini iddia etmekteyseler de bunu delillendirmekten yoksundurlar. Ancak çocuklarının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine kendi istekleri ile girmelerini bu şekilde değerlendiriyor da olabilirler (Ergun, 2008, s. 47).

Günümüzde Batman Yezidileri çocuklarını kız-erkek ayırt etmeksizin okula gönderiyor ve eğitimlerine destek oluyorlar. Bunu Yezidi anne-babalar, Yezidi öğrenciler ve Beşiri Lisesi okul yönetici ve öğretmenleri ile yaptığımız görüşmelerden öğrendik. Hatta köyleri Beşiri İlçe merkezinden uzak olduğu için Beşiri Lisesi Yatılı Yurdu’nda kalan Yezidi öğrenciler vardır.

Yezidi inancında bir köy veya yerleşim yerinde bulunan bir din adamı dışındakilerin okuma-yazmayı öğrenmesi yasak mı? diye sorduğumuzda řu cevapları aldık: “Dinimizde böyle bir yasak yoktur. Bu bizi sevmeyenlerin bizlere isnat ettikleri bir şeydir. Bu doğru değildir.” (Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

Batman Yezidileri geçmiş ve günümüzdeki eğitim durum ve anlayışlarını ise şöyle değerlendiriyorlar: “Eskiden çocuklarımızı köydeki ilkokula gönderiyorduk. İlkokul bittikten sonra dini baskılardan dolayı çocuklarımızı şehir, ilçe ve kasabalardaki ortaokul ve liselere gönderemiyorduk. Kız çocukları konusunda ise bizler de çevre köylerdeki Müslümanlar da bazı kaygı ve geleneklerden dolayı ilkokuldan sonra şehir, ilçe ve kasabalardaki ortaokul ve liselere gönderemiyorduk. Yani kız çocukları konusunda durum biraz daha hassastı. Fakat günümüzde Türkiye’de ve özellikle de Avrupa’da kız olsun erkek olsun bütün çocuklarımızı okula gönderip onlara destek oluruz. Avrupa’da üniversite okuyup avukat, doktor hatta pilot olan Yezidi kızlar var.” (Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

Beşiri İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü yetkililerine Yezidi öğrencilerin okullardaki zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'nden muaf tutulup tutulmadığını sorduğumuzda Yezidi öğrencilerin din hanelerinde İslam yazılmadığı için zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'nden kanunen muaf olduklarını ifade ettiler.

Yezidi öğrencilerin öğretmenleri ve diğer öğrencilerle ilişkileri ve başarı durumlarını konusunda ise okul idarecilerinden şu bilgileri aldık:

Beşiri Lisesi Müdürü: “Yezidi öğrenciler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'nden muaflar; fakat derse girip girmeme konusunda kendilerini özgür bırakıyoruz.

Genelde Yezidi öğrencilerin okul derslerine ilgileri az olduğu için pek başarılı değiller. Veliler de okula gelip çocuklarının başarı durumunu öğrenme ve takip etme konusunda çok da duyarlı değiller. Fakat Yezidi öğrencilerin öğretmen ve diğer öğrencilerle iletişimleri iyidir. Gördüğüm kadarı ile diğer öğrencilerle dini inançları konusunda sorun yaşamıyorlar.” (Akın, 1976).

Beşiri Lisesi Müdür Yardımcısı: “Yezidi öğrenciler eskiden zamam zaman diğer öğrencilerden baskı görüyorlardı. Fakat şimdi böyle bir sorun yok. Öğretmen ve öğrencilerle ilişkileri iyidir. Yezidi öğrenciler kendi bayramlarında bizlere ve kendi arkadaş gruplarına şeker getirip bayramlarını kutlarlar. Bizler de bundan memnun olup bayramlarını kutlarız.

Yezidi öğrenciler dini kimliklerini ön plana çıkartmadıkları için çoğu öğretmen ve öğrenci okulda Yezidi öğrencilerin olup olmadığını bile bilmiyor. Bunu okul idarecileri, bazı öğretmenler ve Yezidi öğrencilerin kendi grup arkadaşları biliyor.

Yatılı yurttan belletmen olarak görev yaptığımda bazı Yezidi öğrenciler inançlarına göre oruç tutmak istediklerini söylediler. Ben de bunu memnuniyetle karşılayıp sahur ve iftarlarının hazırlanmasında bizzat ilgilendim.” (Üneşi, 1979).

Beşiri Lisesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni: “Yezidi öğrenciler Yezidi kimliklerini ön plana çıkartmıyorlar. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisine girip girmemeleri konusunda olumlu veya olumsuz yönde herhangi bir telkinde bulunmuyorum. Yezidi öğrenciler kendi iradelerine göre hareket ediyor ve çoğunlukla da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine giriyorlar. Ben de onları sure ve dua ezberlerinde muaf tutuyorum. Genelde derse katılmıyorlar, sadece dersi geçeyim düşüncesi var.” (Cengiz, 1973).

Avrupa’da yaşayan Yezidilerin ise eğitim anlayışında daha köklü ve büyük bir değişim yaşanmış. Avrupa’da yaşayıp Batman’da görüşme imkânı bulduğumuz bazı Yezidi kanaat önderleri Avrupa’da yaşayan Yezidilerin eğitim durum ve anlayışlarında önemli değişikliklerin olduğunu belirtmişlerdir. Bu değişikliği de şu sebeplere bağlamaktadırlar:

- Avrupa’daki Yezidilerin refah seviyelerinin yükselmesi.
- Avrupa’daki eğitim anlayışının Yezidileri etkilemesi. Bunun etkisi ile Yezidilerin, çocuklarının eğitim-öğretimlerine bütün imkânları ile destek olması.
- Avrupa’daki diğer din mensuplarının Yezidileri inançlarından dolayı rencide etmemesi.
- Avrupa’da hatırı sayılır bir cemaatin olması.
- Avrupa’daki Yezidi cemaatinin arasındaki yardımlaşma ve dayanışmanın artması.

Bunların neticesinde Avrupa ülkelerinin birçok şehrinde “Mala Ezidiya” (Yezidilerin Evi) adında Yezidi dernekleri açılmıştır. Bu derneklerde sosyal ve kültürel faaliyetlerin yanı sıra Yezidi çocuklarına dini eğitim de verilmektedir. Yezidi çocuklarının okuması sonucu birçok genç kız ve delikanlı; öğretmen, mühendis, avukat ve doktor olmuştur (Çatuk, 1948; Toprak, 1955; Akçura, 1962).

Batman Yezidiler ile yaptığımız görüşmelerin kısa bir bölümünü Yezidilerin eğitim durumu ve anlayışına ayırmıştık. Bu görüşmelerin, Batman Yezidilerinin eğitim durumu ve anlayışı konusunda daha objektif ve anlaşılır bilgiler vereceği kanaatiyle kayıt altına aldığımız birkaç örneği burada paylaşmak istiyoruz.

Görüşmeler

Görüşme 1:

Mürit Ali KARTAL (1947-Beşiri) (21.10.2012-Beşiri/Oğuz Köyü)

1. Dini bir eğitim aldınız mı?

Okula gidip kitaplardan öğrenmedim. Bizim dinimiz kitabı değil kavli (söze dayalı)dir. Kavli olarak öğrendim.

2. Günümüzde çocuklarınıza Yezidiliği öğretmek için bir çalışma var mı?

Çocuklarımıza özel dini bir eğitim vermedik; fakat aile içinde görerek, yaşayarak öğreniyorlar.

3. Çocuklarınızı okutuyor musunuz?

Evet.

4. Yezidilikte bir köy veya yerleşim yerinde bir kişinin dışındakilerin okuma-yazmayı öğrenmesinin yasak olduğunu biliyor musunuz? Bu yasağı nasıl değerlendiriyorsunuz?

İnancımızda böyle bir yasak yoktur. Herkesin okumaya hakkı var. Eskiden bazı sıkıntı ve imkânsızlıklardan dolayı okuma imkânımız pek yoktu; ama üniversite okuyan insanlarımız da vardı. Örneğin; Bu köyün Yezidilerinden olan Cemil Hoca vardı, Müslüman çocuklara ders veriyordu, şimdi emekli olmuş.

5. Çocukları okutma konusunda kız ve erkek çocukları arasında bir eşitlik var mı?

İşin doğrusu eskiden bizler de çevredeki Müslüman köyler de kız çocuklarını okula pek göndermezdik. Aileler erkek çocuklarına daha öncelik tanıyordu. Bizim için sıkıntı daha büyüktü, dinsel baskılardan dolayı bırakın kız çocuklarını erkek çocuklarını bile köy dışına okumaya gönderemiyorduk. Genelde çocuklar köydeki ilkokulu bitiriyordu.

6. Eğitim sisteminde çocuklarınızın karşılaştığı problemler var mı? Varsa hangileridir?

Şu anda iyidir.

7. Çocukları Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'ne giriyor mu?

Tam olarak bilmiyorum; ama duyduğum kadarı ile bazen giriyorlar bazen girmiyorlar. Fakat muaf olmalarını isterdim.

8. Okullarda Yezidiliğin çocuklarınıza öğretildiği dersler ister misiniz?

Çok isterdik; fakat böyle bir şey hayaldir, gerçekleşmez.

9. Çocuklarınızın Müslüman öğrencilerle ilişkileri nasıldır?

Pek bir sıkıntı yok. Çocukların tutum ve davranışları, ebeveynlerinin onlara ne aktardıkları ile orantılıdır. Bir kelime (lanet) var, onun söylenmesinden hoşlanmıyoruz. O kelime söylenmezse bir sorun yok.

10. Üniversite okuyan veya üniversite mezunu Yezidi gençler var mı?

4-5 tane var.

11. Dininizi çocuklarınıza öğretmek için bir çalışmanız olacak mı?

İnsanlarımızın çoğu Avrupa'ya göç ettiği için Türkiye'de böyle bir çalışmanın olması çok zor.

12. Yurt dışındaki özellikle de Avrupa'daki Yezidiler çocuklara yönelik dini bir eğitim veriyor mu?

Duyduğum kadarı ile var.

Görüşme 2:

PİR OSMAN ÖNGÜDÜ (14.10.2012-Beşiri/Üçkuyular Köyü)

1. Yezidilerde dini bir eğitim var mı?

Evet. Eskiden dini bilgileri öğrenmek isteyenler, şeyh, pir, fakir ve peşimamların yanına gider “gaviller” öğrenirdi.

2. Dini bilgilerinizi nasıl öğrendiniz?

Anne-babam ve din adamlarından öğrendim.

3. Günümüzde çocuklarınıza Yezidiliği öğretmek için bir çalışma var mı?

Buralarda pek kimse kalmadığı için yoktur; fakat Almanya'da var.

4. Çocuklarınızı okutuyor musunuz?

Evet. Yenipınar Köyü'ne (taşımali) gidiyorlar.

5. Yezidilikte bir köy veya yerleşim yerinde bir kişinin dışındakilerin okuma-yazmayı öğrenmesinin yasak olduğunu biliyor musunuz? Bu yasağı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Böyle bir yasak yok.

6. Çocukları okutma konusunda kız ve erkek çocukları arasında bir eşitlik var mı?

Evet. Kızları da erkekleri de okutuyoruz.

7. Eğitim sisteminde çocuklarınızın karşılaştığı problemler var mı? Varsa hangileridir?

Eskiden vardı. Biz okula giderken bizlerle alay edilir, bizlere hakaret edilirdi; fakat şimdi yok. İki çocuğumuz Yenipınar Köyü'nde okuyor kimsenin onları rahatsız ettiği yok.

8. Okullarda Yezidiliğin çocuklarınıza öğretildiği dersler ister misiniz?

İsteriz; ama vermezler. Irak'ta okullarda Yezidi öğretmenler tarafından Yezidi çocuklara dini eğitim veriliyor.

9. Üniversite okuyan veya üniversite mezunu Yezidi gençler var mı?

Birkaç tane olduğunu biliyorum; fakat nerde okuduklarını bilmiyorum.

10. Dininizi çocuklarınıza öğretmek için bir çalışmanız olacak mı?

Burada olmaz; fakat Avrupa'da var.

11. Avrupa'da sizler mi çocuklarınıza dini eğitim veriyorsunuz?

Evet. Yezidi öğretmenler dini eğitim veriyor.

Görüşme 3:

Pir Selim TOPRAK (Beşiri–1955) (14.10.2012-Beşiri/Üçkuyular Köyü)

1. Dini bir eğitim aldınız mı?

Hayır almadım. Çünkü dini bir eğitim almak için uygun ortam oluşturmamıza fırsat verilmedi.

2. Dini bilgilerinizi nasıl öğrendiniz?

Anne-babamdan ve Yezidi toplumu ortamından öğrendim. Bu şartlarda insan dinini yüzde kaç öğrenebilir ki.

3. Günümüzde çocuklarınıza Yezidiliği öğretmek için bir çalışma var mı?

Burada yok; fakat Avrupa ve Irak'ta var. Okullarda çocuklarımıza dini eğitim veriyoruz.

4. Çocuklarınızı okutuyor musunuz?

Burada da Avrupa'da da kız olsun erkek olsun bütün imkânlarımızla çocuklarımızı okutmaya çalışıyoruz.

5. Yezidilikte bir köy veya yerleşim yerinde bir kişinin dışındakilerin okuma-yazmayı öğrenmesinin yasak olduğunu biliyor musunuz? Bu yasağı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Dinimizde böyle bir şey yok. Birileri tarafından bize isnat edilmiş. Bütün insanların okuma-yazma öğrenmeye hakkı vardır. Eğitim almamız için uygun bir ortam oluşturmamıza fırsat verilmemiş.

6. Çocukları okutma konusunda kız ve erkek çocukları arasında bir eşitlik var mı?

Tabi ki.

7. Eğitim sisteminde çocuklarınızın karşılaştığı problemler var mı? Varsa hangileridir?

Avrupa’da dini eğitim ve dini baskı anlamında hiçbir sıkıntımız yoktur. Herkes durumundan memnundur.

8. Türkiye’de okullarda Yezidiliğin çocuklarınıza öğretildiği dersler ister misiniz?

İsteriz, niye istemeyelim ki?

9. Üniversite okuyan veya üniversite mezunu Yezidi gençler var mı?

Tabi ki var. Öğretmen, avukat, doktor, mühendis... herkes emek ve gayretine göre kazanıyor.

10. Dininizi çocuklarınıza öğretmek için bir çalışmanız olacak mı?

Avrupa’da derneklerimiz zaten var. Buralarda çocuklarımıza dini eğitim veriyoruz. Bu çalışmalarımızı ileride daha da geliştirebiliriz.

3.5. Göç

Yezidi topluluğu eskiden oldukça dağınık olarak, bugün Irak, Suriye, İran, Ermenistan, Gürcistan ve Türkiye arasında bölünmüş bulunan bir bölgede yaşıyordu. Bu bölgenin Ermenistan, Gürcistan ve İran dışında kalan kısımları Osmanlı İmparatorluğu’nun yönetimi altındaydı (Sırma, 2001, s. 415; Yalkut, 2002, s. 11-12).

Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanması ile kurulan yeni devletler ve yeni sınırlar Ortadoğu’daki Yezidileri birbirinden iyice ayırmış oldu. Türkiye’deki başlıca Yezidi yerleşimleri Şanlıurfa, Mardin ve Batman illerinde bulunuyordu. Hem dinsel hem de gündelik yaşamda çok önemli rol oynayan dini merkez Laleş ise Irak’ta kalmış, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile birlikte gidilmesi zor bir yer haline gelmişti. Ayrıca kimi Yezidi köyleri de Suriye sınırları içinde kalmıştı (Yalkut, 2002, s. 12; Turan, 1993, s. 25).

Türkiye’deki Yezidilerin göçü özellikle 1960’lı yıllardan başlayarak günümüze kadar devam etmiştir. Yapılan bu göçler genelde Avrupa’nın Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda gibi ülkelerine olmuştur. 1960’lı yıllardan 1980’li yıllara kadar yapılan göçlerde ekonomik sebepler etkiliyken 1980’li ve 1990’lı yıllarda diğer etkenlerle birlikte güvenlik etkeni ön plana çıkmıştır.

3.5.1. Göçün Sebepleri

Ülkemizdeki Yezidilerin göç nedenini sadece bir sebebe bağlamak doğru olmaz. Bu göçün birçok sebebi vardır. Yezidi göçlerinin temel sebeplerini söylemek gerekirse bunu şu üç ana başlıkta ele alabiliriz:

1-Dini sebepler

2-Ekonomik sebepler

3-Güvenlik sebepleri

Bu sebepler çoğu zaman birlikte göçlere etki ederken dönem dönem bu sebeplerden biri veya birkaçı ön plana çıkabilmiştir.

3.5.1.1. Dini sebepler

Yezidiler inançlarından dolayı zaman zaman diğer halklar tarafından inançsal baskı ve dışlanmalara maruz kaldıklarını (Lescot, 2001, s. 208) buna bağlı olarak da kendilerini yurtlarında rahat hissetmediklerini iddia etmektedirler (Ergun, 2008, s. 49).

Türkiye’de Yezidilik, resmi makamlarca bağımsız bir din olarak görülmeyp İslam’dan uzaklaşmış fırka (Haricilerin İbadiye Fırkası’nın bir kolu) olarak görülmüştür (Turan, 1991, s. 82).

Ülkemizdeki Yezidilerin nüfus cüzdanlarına baktığımız zaman “din” hanesinin ilçeden ilçeye veya şehirden şehre farklı bir şekilde doldurulduğunu görebiliriz. Örneğin; Nusaybin’in Çilesiz köyünde yaşayan Yezidilerin nüfus cüzdanlarına baktığımızda “din” hanesinde “Dinsiz” yazıldığını, Midyat’taki Yezidilerin “din” hanesine baktığımızda “X” işareti, “.” (nokta), ya da boş bırakıldığını görebiliriz. Batman’daki Yezidilerin ise nüfus cüzdanlarında “Yezidi”, “Müslüman” veya yukarıdaki işaretlerden herhangi birinin konduğunu görmek mümkündür (Öz, 2007, s. 101).

3.5.1.2. Ekonomik Sebepler

Ülkemizdeki Yezidilerin 1960’lı yıllardan 1980’li yıllara kadar Avrupa ülkelerine yaptıkları göçte diğer sebeplerin yanı sıra ekonomik sebebin ön planda olduğunu söyleyebiliriz. Ülkemizdeki Yezidilerin Avrupa ülkelerine göç etmesinin ekonomiye bağlı nedenlerini şöyle sıralayabiliriz.

1-Ülkemizdeki iş imkânlarının kısıtlı olması.

2-Avrupa ülkelerinde iş imkânlarının olması.

3-Ülkemizde yaşayan Yezidiler genelde köyde yaşayıp geleneksel tarımla uğraşırlardı. Geleneksel tarımda emeğin çok olmasına rağmen gelirin az olması.

4-Kardeş sayısının fazla olması ve buna bağlı olarak toprağın kardeşler arasında bölünmesi.

5-Avrupa ülkelerinin, Yezidi göçmenleri kabul etmede kolaylık sağlaması. Çünkü Yezidilerin nüfus cüzdanlarının din hanesinde genellikle “dinsiz” yazılmış, “x”, “.” (nokta) işareti konulmuş veya din hanesi boş bırakılmıştır.

3.5.1.3. Güvenlik Sebepleri

Yezidilerin Avrupa ülkeleri’ne olan göçlerinde 1980’li ve 1990’lı yıllarda dini ve ekonomik sebeplerin yanı sıra güvenlik sebebi daha da ön plana çıkmıştır. Çünkü 12 Eylül 1980’de yapılan askeri darbe sonrasında başlayan sıkıyönetim bütün ülkeyi olduğu gibi Yezidileri de olumsuz etkilemiştir (Yalkut, 2002, s. 28). Ardından 1984’te Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde silahlı çatışmalar başlamış (Söylemez, 2006) ve bu çatışmalar 1990’lı yıllarda daha da şiddetlenmiş ayrıca ABD ile Irak arasında Körfez Savaşı ortaya çıkmıştır. Bütün bu olumsuzluklardan dolayı bölgede can ve mal güvenliği oldukça azalmıştır. Kendilerini güvende hissetmeyen bölgedeki Yezidilerin çoğu Avrupa’daki akrabalarının desteği ile de başta Almanya, Belçika, Fransa ve Hollanda gibi Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir.

Türkiye’de Yezidilerin yerleşik oldukları yerler ve nüfusları 1985 ve 2005 yılları verilerine göre şöyledir:

Yıllar	:	1985	2005
Batman	:	5726	72
Diyarbakır	:	1356	9
Gaziantep	:	421	419
Mardin	:	9243	84
Siirt	:	348	-
Şanlıurfa	:	6307	255
Toplam	:	23401	839 (Taşgın, 2005, s. 30).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan Yezidilerden 22.562 kişi göç ederek bölgeyi terk etmiştir. Bu sonuca göre Türkiye'de yaşayan Yezidi nüfusunun neredeyse tamamının ülkeyi terk ettiğini söyleyebiliriz. Adı geçen illerde dağınık olarak yaşayan Yezidiler göz önüne alındığında, ülkemizde yaşayan Yezidilerden bahsetmek neredeyse mümkün değildir. Göç etmeyerek Türkiye'de kalan Yezidilerin ise yaş ortalamaları 50 civarındadır. Yaşlıların geride kalmalarının sebebi ise arazilerine sahip çıkmak ve göç etmiş olanların uygun şartların oluşması durumunda geri dönme ihtimali ve umududur. Ayrıca bu yaşlılar doğup büyüdükları yerlerden göç etmek istememektedirler (Taşgın, 2005, s. 30).

Göç ve Göçün Sebepleri Hakkında Batman Yezidilerini şunları ifade etmişlerdir: Dini sebep: “Eskiden inancımızdan dolayı şehirlere gidip çalışamıyorduk. Batman bize yakın olmasına rağmen Batman’a çalışmak için gittiğimizde Müslümanlar bizi dışlıyordu. Karakolluk bir olay olunca Müslümanlar topluca bizim aleyhimize şahitlik yapardı. Tabi bizden bir kişi olsa onlardan kırk kişi olurdu. Hali ile karakoldaki yetkililer onlara inanırdı. Avrupa’da çalışma imkânı doğunca bizler de oraya yöneldik.” (Toprak, 1955).

Ekonomik sebep: “Şehirlere gidip çalışamadığımız için adeta köylerimize hapsolmuştuk. Her insan çalışıp zengin olmak ister. Avrupa kapısı açılınca da çalışmak için oraya yöneldik. Buralarda çalışma imkânımız olsaydı Avrupa’ya gitmezdik.” (Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

Güvenlik sebebi: “Eskiden baskılar yüzünden bir köyden başka köye, bir dağdan başka bir dağa giderdik yani güvende değildik. Son yıllarda bölgede yaşanan şiddet olaylarının da etkisi oldu.” (Çatuk, 1948; Akçura, 1962).

“Göç edenler maddi durumlarından memnunlar; fakat oranın havası buralar kadar iyi olmuyor. Memleket gibisi yok; ama zaman zaman biz Yezidilere haksızlık yapıldığını düşünüyorum. Maksat ise bizleri buralardan gönderip mallarımıza el koymaktır. Eskiden baskılar daha fazlaydı, şimdi durum daha iyi; ama hâlâ az da olsa haksızlık yapıldığı kanaatindeyim.” (Özel, 1944).

“Memlekete geri gelip yerleşenler çok nadir, gidip gelenler oluyor; fakat günümüzde temelli değil. İşleri Almanya’da olanlar tatillerinin bir kısmını gelip köylerinde geçirip geri dönüyorlar.” (Özel, 1944).

SONUÇ

Ortadoğu’da doğup dünyanın değişik ülkelerine yayılan inançlardan biri Yezidiliktir. Yezidilik kimi iddialara göre bir fırka, kimi iddialara göre ise bağımsız bir dindir.

Günümüzde başta Irak, Suriye, İran, Türkiye, Ermenistan, Rusya, Almanya olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde yaşayan ve kendilerini Yezidi olarak gören ve tanıtan dini bir topluluk vardır. Yezidiler hakkında araştırma yapan bazı araştırmacıların görüşüne göre Yezidilik, m. 12.-13. Yüzyılda İslam’dan ayrılan bir dini akımkken, Yezidilerin kendi iddialarına göre ise kökeni insanlığın atası olan Hz. Adem’e dayanan en köklü ve eski bir dindir.

Yezidiler kendilerine has bir Tanrı, melek, önder (peygamber) ve kutsal kitap inancına sahiptirler. Xweda (Huda) adını verdikleri zaman ve mekânla sınırlı olmayan sonsuz bir tek Tanrı’ya inanırlar. Bu Tanrı yetkilerini meleklerin başı olan Melek Tavus ve diğer altı büyük meleğe devretmiştir. Melek Tavus ve Şeyh Adiy’i kendilerine önder, yol gösterici kabul eden Yezidiler, peygamberliği ise başka inançlara ait bir kavram olarak görürler. Ayrıca tam olarak ne zaman, kim veya kimler tarafından yazıldığı belli olmayan Kitab-ı Cilve ve Mushaf-ı Reş adında iki kutsal kitapları vardır.

Yezidi toplumunda önemli bir yere sahip olan kast sisteminde Yezidiler iki temel sınıfa ayrılır. Bunlar: müritler ve din adamlarıdır. Müritler Yezidi toplumunun en alt tabakasını oluştururlar. Her mürit, din adamları sınıfından bir şeyh veya pire bağlı olması gerekir. Din adamları ise kendi içlerinde sınıflara ayrılırlar. Din adamlarının temel görevleri; kutsal gün, bayram ve taziyelerde dini törenleri yönetmektir. Dini törenleri yöneten din adamları yaptıkları bu hizmetin karşılığı olarak müritlerinden hediye, sadaka veya hayır adı altında ücret alırlar.

Yezidi kast sisteminin en önemli özelliği sınıflar arası geçiş ve evlilik yasağının olmasıdır. Her Yezidi kendi sınıfından biri ile evlenmek zorundadır. Kişi kendi sınıfından olmayan bir Yezidi veya başka dinden biri ile evlenirse dinden çıkar.

Yezidi inancında başlıca ibadetler: Namaz, oruç, hac, kurban ve zekâttır. Yezidiler bu ibadetlerden namaza, dua derler. Dualarını sabah güneş doğarken ve akşam güneş batarken güneşe yönelip yaparlar. Oruç ibadeti bütün Yezidilerin tuttuğu genel oruç ve sadece din adamlarının tuttuğu özel oruç olmak üzere ikiye ayrılır. Yezidiler hac

ibadetlerini Irak'ın Musul Kenti yakınlarındaki Laleş Vadisi'nde bulunan Şeyh Adiy'nin türbesini ziyaret ederek yerine getirirler. Kişi hac esnasında maddi imkânına göre bir hayvan kurban eder. Kurban ne kadar büyük olursa sevabının da çok olacağına inanırlar. Zekât ibadetine “hayır” diyen Yezidiler, hayırlarını fakirlere ve din adamlarına verirler.

Yezidiler kendi bayramlarının yanı sıra komşu oldukları başka inanca sahip halkların bayramlarını da kutlarlar. Bundan dolayı Yezidiler yıl içerisinde birçok bayram kutlar. Bayramlarda güzel elbiseler giyilir, lezzetli yiyecek ve içecekler hazırlanır. Din adamları, akrabalar ve konu-komşu ziyaret edilir.

Vaftiz, sünnet, kirve, ahret kardeşliği, aforoz; saç, sakal, bıyık uzatma anlayışı Yezidilerin önemli inanç ve adetleri arasında yer alır. Kimi iddialara göre Yezidiler bu inanç ve adetleri diğer dinlerden almışlardır. Örneğin; vaftiz ve aforozu Hristiyanlıktan, sünneti Müslümanlardan almışlardır. Yezidilerin kendi iddialarına göre ise bu inanç ve adetler Yezidilere has olup başka inançtan olan insanlar onlardan almıştır.

Yaptığımız alan araştırmasında Batman Yezidilerinin dini inanç olarak Müslüman komşularından farklı olmalarına rağmen giyim-kuşam, aile yapısı, konut mimarisi, kız isteme, nişan, düğün gibi sosyo-kültürel hayat alanında pek farklı değildirler. Yezidilerle yaptığımız görüşmelerde sosyo-kültürel sorularımıza Yezidilerin sık sık “sizlerde olduğu gibi, biz de sizler gibi yaparız, sizler de öyle yaparsınız” şeklinde verdikleri cevaplar bunun en açık kanıtlarından biridir.

Yezidi inancında okuma-yazma hakkının bir grup din adamına ait olup diğer Yezidilere yasak olduğu bazı araştırmacılar tarafından iddia edilse de görüştüğümüz bütün Batman Yezidileri, inançlarında böyle bir yasağın olmadığını, eskiden dini baskılardan dolayı okuyamadıklarını ifade etmişlerdir. Günümüzde ise Yezidilerin çocuklarını kız-erkek ayırt etmeksizin devlet okullarına gönderdiklerini bizzat yerinde tespit ettiğimizi söyleyebiliriz.

Nüfus olarak 30 yıl öncesine kadar Türkiye’de yaklaşık 24 bin Yezidinin yaşadığı; ancak dini, ekonomik ve güvenlik sorunlarından dolayı Yezidileri tamamına yakını Avrupa’nın değişik ülkelerine göç etmişlerdir. Günümüzde ise Türkiye’de yaklaşık 300-400 Yezidi kalmıştır. Bu durum Batman İli için de pek farksızdır. 30 yıl öncesine kadar 6-7 bin Yezidi Batman’da yaşarken, günümüzde yaklaşık 150 kişi yaşamaktadır. Geriye kalanların çoğu ise Avrupa’daki kent yaşamına alışamayıp doğup

büyüdüğü köyünü, evini terk etmek istemeyen yaşlı insanlardan oluşmaktadır. Her ne kadar zaman zaman Avrupa'daki Yezidilerin köylerine dönüp yerleşecekleri iddia edilse de böyle örnekler çok nadirdir. Dolayısıyla da bir nesil sonra Batman ve Türkiye'deki Yezidi nüfusu günümüzdeki sayının bile altına inmesi muhtemeldir.

KAYNAKÇA

- ABCA, Y. (2006). *Yezidilik ve Osmanlı Yönetiminde Yezidiler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 24-33
- Ahmet Teymûr Paşa, (2008). *Arap Kaynaklarına Göre Yezidiler ve Yezidiliğin Doğuşu*, (Çev. E. TANRIVERDİ,). İstanbul, Ataç Yayınları, 7-8
- AKÇA, M. (2006). *Yezidiler, İnanç Esasları, İbadetleri ve Ritüelleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 5-119
- Aktürk, E., Bayrak, M., Sarı, A., Daştan, H., Yılmaz, Ö. ve Özer, H. (2011). *Batman İli Sosyo-Ekonomik Profili (BATSO,)* Batman, Kayagrafik Yayınları, 38-40
- ALLISON, C. (2007). *Yezidi Sözlü Kültürü*, (Çev. F. ADSAY,.) İstanbul, Avesta Yayınları, 68-69
- AYDIN, M. (2004). *Dinler Tarihine Giriş*, Konya, Din Bilimleri Yayınları, 76
- AYDIN, M. (1978). *Şeytana Tapma Yezidilerin İnanç Esasları*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, Sy. 23, 359-366.
- BARIŞ, A. (2007). *Son 377 Yezidi Kaldı*, Hürriyet Gazetesi, (Güliden AYDIN ile yapılan röportaj 15 Temmuz 2007)
- BAŞBUĞ, H. (1987). *Yezidilik İnancı*, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 31-100
- BİLGE, M. (2002). *Yezidiler*, (Yayına hazırlayan: A. TAŞĞIN), Ankara, Kalan Yayınları, 46-58
- BOZAN, M. (2012). *Şeyh Adi Bin Müsafır Hayatı, Menkıbevi Kişiliği ve Yezidi İnancındaki Yeri*, İstanbul, Nûbihar Yayınları, 53-111
- BULUT, F. (2003). *Ortadoğu'nun Solan Renkleri, Bedeviler, Çerkezler, Nusayriler, Dürziler, Yezidiler*, (2.baskı). İstanbul, Berfin Yayınları, 177-255
- BULUT, F. (2000a). *Güneşe Yakaranlar: Yezidiler*, *Atlas Dergisi (Aylık Coğrafya ve Keşif Dergisi)*, Sy. 89, 32-52
- BULUT, F. (2000b). *Yezidilerin Kutsal Vadisi: Laleş*, *Atlas Dergisi (Aylık Coğrafya ve Keşif Dergisi)*, Sy. 93, 32-56

- BULUT, F. (2000b). *Meleklerle Tapanlar*, Atlas Dergisi (Aylık Coğrafya ve Keşif Dergisi), Sy. 93, 58
- Büyük Ansiklopedi, (t.y.). *Yezidilik*, İstanbul, Milliyet Yayınları, C.15, 5872
- Büyük Larousse, (1986). *Sözlük ve Ansiklopedisi, Yezidilik*, İstanbul, Milliyet Gazetesi Yayınları, C. 24, 12548
- Büyük Larousse, (1986). *Sözlük ve Ansiklopedisi, Yezidilik*, İstanbul, Gelişim Yayınları, C. 20, 12548
- Cevad MEŞKÛR, (2011). *Yezidiyye, Mezhepler Tarihi Sözlüğü*, (Çev. M. M. SÖYLEMEZ, M. ÜMİT ve C. HAKYEMEZ) Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 564-570
- ÇAĞATAY, N. (1972). *Yüz Soruda İslam Tarihi*, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 428-429
- ÇAKAR, M. S. (2007). *Yezidilik, Tarih ve Metinler, Kürtçe ve Arapça Nüshalar*, Ankara, Vadi Yayınları, 5-263
- ÇUBUKÇU, İ. A. (1986). Yaşayan Yezidilik, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, C. 28, 23-36
- DANACIOĞLU TAMUR, E. (2004). Toplu Bellek, *National Geographic Türkiye Dergisi*, İstanbul, Sy. 44, 52
- EKİNCİ, N. (2010). *Petrol Kenti Batman*, İstanbul, Gün Matbaacılık, 11-55
- EMİROĞLU, K. ve AYDIN, S. (2003). *Antropoloji Sözlüğü, Yezidiler*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 910-913
- ERGUN, H. K. (2008). *Sosyo-Kültürel Hayat ve Din-Viranşehir Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 25-49
- Evliya ÇELEBİ, (1986). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul, Üçdal Yayınevi, C. 3-4, 468
- Evliya ÇELEBİ, (2004). *Seyahatname (Gördüklerim)* Seçen ve Açıklama Yapan: Mustafa Nihat ÖZÜN, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 388
- EVRENK, E. (2007). *Yezidilikte Kadın Şkesti Örneği* (Basılmamış Lisans Tezi), Diyarbakır, 14
- GUEST, J. S. (2007). *Yezidilerin Tarihi - Melekê Tavus ve Mushafa Reş'in İzinde*, (Çev.:İ. BİNGÖL), (2.baskı) İstanbul, Avesta Yayınları, 41-78

- GÖKÇEN, A. (2004). Güneşin İnsanları: Yezidiler, *National Geographic Türkiye*, İstanbul, Sy.44, 44-51
- Görsel Büyük Kültür Ansiklopedisi, (t.y.). *Yezidilik*, Görsel Yayınları, C.15, 9178
- HASAN İBRAHİM HASAN. (1996). *İslam Tarihi*, (Çev.: İ.YİĞİT, S.GÜMÜŞ) (4.baskı), İstanbul, Kayıhan Yayınevi, 364
- HİTTİ, P. K. (1989). *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, (Çev.: S.TUĞ) İstanbul, Boğaziçi Yayınları, C.1 302-304
- IŞIK, Z. (2008). *Yezidilik Teolojisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 22-52
- KALKAN, Ş. (2010). *Batman İli Şehir Planları Kitabı*, Batman, Acar Basım ve Cilt, 6-142
- KAŞGARLI, M. A. (1984). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu Uygarlığına Giriş*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara, Ayyıldız Yayınevi, 40-44
- KILIÇ, S. (2011). *Yezidilik ve Yezidilikte Harrani İzleri*, *Turkish Studies*, Volume 6/3 Summer 201, 289
- LESCOT, R. (2001). *Yezidiler, Din Tarih ve Toplumsal Hayat Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, (Çev. A. MERAL,.) İstanbul, Avesta Yayınları, 22-208
- Muhammed EBU ZEHRİ, (2004). *İslam'da İtikadi, Siyasi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*, (Çev. S. KAYA,.) Ankara, Anka Yayıncılık, 82
- OKÇU, D. (1993). *İslam'dan Ayrılan Cereyanlar: Yezidilik ve Yezidiler*, Van, Birleşik Yayınları, 22-74
- ÖZ, Y. (2007). *Mardin Yezidileri, İnanç, Sosyal Hayat ve Coğrafi Dağılım*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 12-99
- ÖZALP, A. (1994). *Şamil İslam Ansiklopedisi, Yezidiyye*, İstanbul, Şamil Yayınevi, C.6, 403-405
- ÖZTEMİR, B.M. (1988). *Yezidiler ve Süryaniler*, İstanbul, Ekin Yayınları, 4-8
- SARIKAYA, M. S. (2012) *Ebu Firas (774/1372'in Eseri Işığında Yezidiler Hakkında Bir Değerlendirme*, www.msaffets.com, 02.07.2012
- SEVER, E. (2006), *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, (4.baskı) İstanbul, Berfin Yayınları, 9-119

- SIRMA, İ. S. (2001). *Yezidiler*, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış İslam Ansiklopedisi, Eskişehir, Etam Yayıncılık, C.13, 415-421
- SÖYLEMEZ, H. (2006). *Yezidiler Geri Dönüyor*, Aksiyon Dergisi, Sy.594
- TAŞĞIN, A. (2005). *Yezidiler*, Ankara, Aziz Andaç Yayınları, 20-30
- TAŞĞIN, A. (2013). *Yezidiyye*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 43, 525,256
- TURAN, A. (1993). *Yezidiler, Tarihçeleri Coğrafi Dağılımları, İnanç Örf ve Adetleri*, Samsun, Esmer Yayınları, 3-112
- TURAN, A. (1986). *Yezidi İnanç ve İbadetleri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Sy. 1, 137-171
- TURAN, A. (1989). *Yezidiliğin Aslı, Kurucusu ve Tarihçesi*, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sy. 3, 42-77
- TURAN, A. (1990). *Yezidi Din Adamları*, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sy. 4, 125-133
- TURAN, A. (1991). *Yezidilerde Toplumsal Yaşayış*, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sy. 5, 67-86
- ULUDAĞ, S. (1988). *Adi b. Müsafir, İslam Ansiklopedisi*, C.1 İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 381
- ÜNLÜ, H. (2006). *Geçmişten Günümüze Değişik Din ve Mezheplere İnanan Kürtler ve Yaşadıkları Yönetim Düzenleri*, Ankara, Kalan Yayınları, 101
- YALKUT, S.B. (2002). *Melek Tavus'un Halkı Yezidiler*, (2.baskı). İstanbul, Metis Yayınları, 11-83
- YILDIZ, H. D. (2001). *Yezid b. Muaviye*, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış İslam Ansiklopedisi, Eskişehir, Etam Yayıncılık, C.13, 412-413

İnternet Kaynakları

- <http://www.dunyadinleri.com/yezidilik.html>, 19 Haziran 2012 tarihinde erişilmiştir.
- <http://www.dinlertarihi.net/dunya-dinleri/yezidi-inanclari.html>, 02 Temmuz 2012 tarihinde erişilmiştir.
- http://www.batman.gov.tr/default_b0.aspx?content=210, 14 Eylül 2012 tarihinde erişilmiştir.

<http://www.batman.bel.tr/Content.aspx?Page=Tarihce>, 14 Eylül 2012 tarihinde erişilmiştir.

http://www.besiri.gov.tr/default_B0.aspx?content=186, 20 Eylül 2012 tarihinde erişilmiştir.

<http://www.besiri.bel.tr>, *Beşiri Tarihi ve Coğrafi Özellikleri*, 20 Eylül 2012 tarihinde erişilmiştir.

Kaynak Kişiler

Pir Osman ÖNGÜDÜ, Çiftçi, Beşiri/Üçkuyular Köyü 1931

Fakir Kalo ÇATUK, İşçi, Beşiri/Kurukavak Köyü 1948

(Almanya’da Wosvagen Otomobil fabrikasında işçi olarak çalışıyor.)

Şeyh Osman AKÇURA, Tüccar, Oğuz Köyü 1962

(Almanya’da ticaretle uğraşıyor)

Pir Selim TOPRAK, İşçi, Beşiri/Üçkuyular Köyü 1955

(Almanya’da inşaat işi ile uğraşıyor.)

Mürit Güli ÖZEL, Evhanımı, Beşiri Merkez 1944

Mürit Avaş KOÇAŞ, Evhanımı, Beşiri/ Üçkuyular Köyü 1944

Nurullah CENGİZ, Beşiri Lisesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni, Aydın 1973

Bülent ÜNEŞİ, Beşiri Lisesi Müdür Yardımcısı, Batman 1979

Hüsamettin AKIN, Beşiri Lisesi Müdürü, Batman 1976

EKLER

EK: (MÜLÂKATLAR)

PİR OSMAN ÖNGÜDÜ (Beşiri–1931)

Cuma günü Beşiri ilçe merkezinde Güli Özel ile görüşme yaptıktan sonra Pazar günü meslektaşım M. Said GÜNDÜZ ile Beşiri İlçesi'ne bağlı Oğuz Köyü'nün Onbaşılar Mezrasında ikamet eden Ali KARTAL ile mülakat yapmaya gittik. Oraya vardığımızda kısa bir sohbetin ardından bize öğle yemeği getirdiler, yemeğimizi yiyip çaylarımızı içtik. Mülakat başlamak üzereyken Ali KARTAL'a telefon geldi. Ali KARTAL telefon görüşmesini bitirdikten sonra Almanya'dan bir cenazenin yola çıktığını bu gece veya yarın buraya ulaşacağını kendisinin de mezar işi ile uğraşacağı için bu gün yardımcı olamayacağını ifade etti. Fakat Üçkuyular Köyü'nden Pir Osman ÖNGÜDÜ ile görüşebileceğimizi söyledi.

Bizler de biraz hayal kırıklığı biraz da umutsuzlukla Üçkuyular Köyüne doğru yola çıktık. Köye vardığımızda Pir Osman ÖNGÜDÜ'nün evini sorduk. Zaten köyde 3-4 ev vardı. Pir Osman ÖNGÜDÜ'nün iki katlı evine vardığımızda Pir Osman ÖNGÜDÜ ve yaşları ellinin üzerinde 7-8 kişi balkonda oturmuş sohbet ediyorlardı. Bizler kendimizi tanıtır tanışmaya ve bir çay içmeye geldiğimizi söyledik. Sohbetleri oldukça koyu olup yaklaşık bir saat sohbete müdahil olmadan onları dinledik. Birkaç misafir ayrılınca Osman ÖNGÜDÜ, mülakat başlayabileceğimizi söyledi.

Pir Osman ÖNGÜDÜ (Beşiri/1931) bu köyde doğmuş, büyümüş. Çiftçilik ve hayvancılıkla geçimini sağlıyor. (14.10.2012-Beşiri/Üçkuyular Köyü)

Görüşme

1. Yezidi ismi ne anlama geliyor?

Ezidi ismi şu anlama geliyor. Ezi (özel isim)–di (gördü), yani “Ezi'yi gördü.” anlamına gelir.

2. Ezi kimdir?

Tanrı'nın veli bir kuludur. Peygamberdir.

3. Yezidi tarihi hakkında bize bilgi verebilir misiniz?

Yezidiler İran'ın Tebriz kentinden gelmişlerdir.

4. Tanrı tasavvurunuz hakkında bilgi verebilir misiniz?

Tanrı tektir ve ortağı yoktur. Hiç bir şey yokken Tanrı vardı. Tanrı, Melek Tavusu yarattı. İnsanlar yaratılmadan önce deniz ve buhar vardı. Kartallar ve Herher

Ağacı vardı. Herher Ağacı'nın gökleri göğe asılıydı, dalları ise yeryüzüne doğru sarkıyordu. Kartallar ağaca konmuşlardı.

Tanrı yeri ve göğü yarattıktan sonra Melek Tavus'tan insanı yaratmasını istedi. Melek Tavus dünyanın dört bir yanından toprak getirdikten sonra getirdiği topraktan Adem'i yarattı. Daha sonra Havva'yı yarattı.

5. Melek Tavus nedir?

Melek Tavus, Tanrı'nın vekilidir.

6. Melek Tavus'un görevleri nelerdir?

Melek Tavus, Meleklerin başıdır. İnsanların canını alır, yağmur yağdırır, rüzgârı estirir... her şey yapar.

7. Melek Tavus dışında başka melekler var mıdır? Varsa isim ve görevleri nelerdir?

Yedi büyük melek vardır. Ve bu meleklerin ayrı görevleri vardır.

Örneğin: bunlardan Melek Fahreddin, Ay'ı yönetiyor.

Şeyh Şıms Güneşi yönetiyor... Her birinin ayrı vazifesi vardır.

8. Kutsal kitaplarınız var mı? Hiç okudunuz mu?

Bizler bir zamanlar devlettik. Mushaf-ı Reş ve Kitab-ı Cilve adında iki kitabımız vardı. Abbasiler devletimizi ele geçirdi ve kutsal kitaplarımızı yok etti. Yaktılar mı, gizlediler mi bilmiyorum. Ama şimdi yok.

Kutsal kitaplarımız yok edildikten sonra keramet sahibi Şeyh Adiy geldi. Örf, adet ve kitaplarımızı “kavl”e (sözlü olarak) çevirip din adamlarımıza öğretti, bizlere sahip çıktı. Daha sonra gitti. Şimdi sen diyeceksin ki “hikâye gibi anlatıyorsun”, ama bize böyle öğretildi. Tabi bize öğretilenler sözlü olduğu için zamanla eklenenler ve unutulunanlar da oldu.

9. Sizde ahiret, cennet ve cehennem inancı var mı?

Tabi ki inanıyoruz. Cennet var, cehennem var, ahiret var. Kim günah işlemişse cehennemde cezasını çektikten sonra cennete girecektir.

10. Cehennemde ebediyen kalacak olanlar olacak mı?

Hayır. Kişinin günahı neyse cehennemde cezasını çektikten sonra cennete girecektir. İnsanlar, nasıl ki hapiste ebediyen kalmıyorlarsa cehennemde de ebediyen kalmayacaklardır.

11. Önderiniz veya peygamberiniz kimdir? Hakkında bilgi verebilir misiniz?

Melek Tavus peygamber bedeninden dünyaya gelmiştir. Şeyh Adiy bizim önderimiz ve peygamberimizdir. Önceden de Ahura ve Mazda adında peygamberlerimiz vardı.

12. Yenilmesi haram olan yiyecekler ve içecekler nelerdir? Ve neden haramdır? Örneğin: Horoz, koyun, balık, ceylan, tavşan, marul, lahana...

Bu saydıklarınızın tümünü yiyoruz, marul hariç. Marul yemememizin sebebi ise; Ezid'in askerleri savaşırken marula sığınmışlar, marulda onları içine alıp yapraklarını sarmış. Böylece onları korumuş.

Bizler; köpek, tilki, kartal... yemiyoruz.

13. Mavi renk elbise haram mı? Günümüz Yezidileri mavi renk elbise giyiyor mu?

Doğrusu önceden haram diyorduk, giymiyorduk. Ama günümüzde giyiliyor. Şengal'dakiler hâlâ giymiyor.

14. Dünya nasıl yaratıldı?

Dünya tümünden sularla kaplıydı. Melek Tavus yaratıldıktan sonra suya dalıp çıktı. Bu şekilde dünya mayasını aldı (sütün maya alıp yoğurt olması gibi) ve yavaş yavaş oluşmaya başladı.

15. Kelime-i şهادetiniz nasıldır?

Tek Huda (Tanrı), Melek Tavus Allah'ın habibi.

16. Siz Yezidi kastında hangi sınıfa dâhilsiniz? Görevleriniz nelerdir?

Ben pir sınıfındanım. Pir, usta anlamına geliyor. Şeyh ölüyü yıkadığında ona yardımcı olur, ölüye su dökerim.

17. Her köyün bir şeyh ve piri var mıdır?

Doğrusu vardı; ama göçlerle birlikte bazı köylerde kalmadı.

18. Yezidi din adamları kaç gruba ayrılır?

Yezidi din adamları; Fakir, pir, şeyh ve peşimam'dan oluşur.

Fakir: Herhangi bir Yezidi sınıfından çıkabilir. Sakal ve bıyık bırakır ve Şeyh Adiy'e atfedilen bir cübbe giyer.

Peşimam: Şeyhler arasından seçilir. Şeyh sınıfı ile evlenebilir.

19. Başlıca ibadetleriniz hangileridir?

Dua, oruç, hac, kurbandır.

20. Namaz ne zaman ve nasıl kılınır?

Namaz Arapçadır, biz bu ibadetimize dua deriz. Sabah ve akşam duası: Sabah Güneş doğarken ve akşam batarken Güneş'e yönelip duamızı yaparız.

21. Oruç ne zaman ve kaç gün tutulur?

Üç hafta boyunca Salı, Çarşamba ve Perşembe günleri oruç tutar, Cuma günü bayram yaparız. Böylece 9 gün oruç tutmuş oluruz. Bizim son bayramımızın Aralık ayının ortalarına gelmesi gerekir.

22. Hacca gittiniz mi? Gittiyseniz ne zaman gittiniz?

Üç defa gittim. Üç yıl üst üste gittim. (2009, 2010, 2011)

23. Zekât veriyor musunuz? Veriyorsanız kimlere ve ne oranda veriyorsunuz?

Şeyh Adiy zamanında sizin gibi onda bir oranında Şeyh ve Peşimamlara veriliyordu. Şeyh ve peşimamlar da aldıkları bu zekâtlarla Yezidilerin fakir ve engellilerin iâşelerini sağlıyorlardı.

24. Şimdi ne oranda ve kimlere veriyorsunuz?

Günümüzde bir orana göre vermiyoruz. Kimin gönlünden ne koparsa o kadar verir. Hristiyan, Müslüman veya Yezidi kim fakirse ve istiyorsa ona veriyoruz. Fakirin kim olduğu fark etmez; hayır, hayırdır.

25. Din adamları geçimlerini nasıl sağlıyor?

Kimisi aldığı yardımlarla kimisi çalışarak (çiftçilik...); ama şeyhlerimize her sene hasat zamanı bir miktar para veririz. Bu para öldüğümüzde bizleri yıkadıkları içindir.

26. Pirlere zekât veriyor musunuz?

Pir ve fakirlere sadaka veriyoruz; fakat onlar da geçimlerini sağlamak için çalışıyorlar.

27. Kurban keser misiniz? Kurban edilecek hayvanlar hangileridir?

Evet keseriz. Küçükbaş ve büyükbaş hayvanları kurban ederiz.

28. Bir yılda kaç kutsal gün ve bayramınız var?

Üç bayram genel oruç sonrasında kutlanır. 40 gün yaz orucundan, 40 gün kış orucundan sonra da bayram yapılır. Çarşema Sor (Kızıl veya Kırmızı Çarşamba), Hacca gidip kurban keserken ve Hıdır Elyas Bayramı vardır. Toplam 7 tane etti. (Saydığımız da 8 tane olduğu görülecek.)

29. Yezidi toplumunda ailede kararları kim alır?

Evin reisi olan erkek karar verir.

30. Diğer aile bireylerinin karar almadaki etkileri nelerdir?

Tabi ki konuya göre değişir. Eğer aile içinde istişareye ihtiyaç duyulan bir karar olursa aile üyeleri danışır. Ama son söz erkeğindir.

31. Kadının toplumdaki görevleri nelerdir?

Kadın, kocasına yardımcı olur, ev işlerini yapar. Örneğin: yemek pişirir, elbise yıkar, evi süpürür...

32. Çocukların ailedeki görevleri nelerdir?

Çocuk 7-8 yaşından sonra okula gider, anne babaya yardımcı olur, kuzuları otlatır...

33. Kız ve erkek çocuklarının ailedeki statüleri nasıldır?

Eskiden erkek çocukları daha önemliydi bizim için. Çünkü kız büyüyünce evlenir başka bir aileye gider, erkek çocuğu ise kalırdı. Ama şimdi kız çocuklarına erkek çocuklarından daha fazla değer veriyoruz. Çünkü kızlar anne-babalarına daha çok sahip çıkıyor.

34. Eş seçimine gençler mi yoksa aileler mi karar verir?

Eskiden anne-baba, oğluna uygun olduğunu düşündüğü biri olursa oğlunun da rızasını aldıktan sonra kız tarafına niyetlerini açıklar, onlar da uygun görür ve kızlarının rızasını aldıktan sonra evlilik gerçekleştirdi.

Ama günümüzde gençler birbirlerini görüp beğeniyor, kararlarını verdikten sonra ailelerini durumdan haberdar ediyorlar.

35. Nişan nasıl yapılır?

Erkek tarafı bir kızı oğullarına uygun görmüşlerse kızın babasına niyetlerini açıklar. Kızın babası da eşine kızın fikrini sorar. Eğer olumlu olursa karşı taraf bazı takı ve elbiseler alıp nişanını yapar.

36. Nikâh nasıl yapılır? Nikâhı kim kıyar?

Nikâhı peşimam kıyar. Kız ve erkek ikişer şahitle peşimamın huzuruna çıkarlar. Peşimam önce erkeğe sonra da kıza üçer defa sorar: “Falancanın kızını veya falancanın oğlunu Tanrı, Resul ve Şeyh Adiy’nin kavli ile kendine kabul eder misin?” Ardından dualar okuyup onların nikâhlarını kıymış olur.

37. Kadınlar da nikâh şahidi olabilir mi?

Çoğunlukla erkeklerden seçilir; fakat kadınlar da nikâh şahidi olabilir.

38. Sayınız azaldığı için eş seçiminde sıkıntı yaşıyor musunuz?

Evet, sıkıntı yaşıyoruz. Eşim vefat etti, Irak'tan eş almak zorunda kaldım.

39. Düğünlerinizi nasıl yaparsınız?

Sizinkiler gibi. Kişilerin tercihinine göre kimi davul-zurna, kimi kemençe ile üç gün üç gece düğün yapardı. Düğünde davetlilere ziyafet verilir, oyunlar oynanır, eğlenilirdi.

40. Boşanmanın sebepleri nelerdir? Kadının da boşama hakkı var mıdır?

Eşler anlaşamıyorsa, ortak karar alamıyorlarsa boşanırlar. Eskiden kadınların boşanma hakkı yoktu; ama günümüzde devletin kanunlarına göre onlar da boşanma davası açıyorlar. Bizde boşanan eşler tekrar evlenemez.

41. Çocuklarınızı nasıl vaftiz (Mor Kırın) yaparsınız?

Vaftiz Laleş'te yapılır; fakat gitme imkânı olmayanlar, Laleş'ten getirilen Berat'ı bir kap suyun içine koyup çocuklarını bu su ile vaftiz ederler.

42. Kirvelerinizi kimlerden seçersiniz? Niçin?

Kimi seviyorsanız, kimden hoşlanıyorsanız onu kendinize kirve yaparsınız. Fakat kirveler aralarında evlilik olmayanlardan seçeriz. Mesela benim Müslüman kirvem var.

43. Ahret kardeşlerinin birbirine karşı görevleri nelerdir? Ahret kardeşinizi kimlerden seçersiniz?

Herkesin bir ahret kardeşi olması gerekir. Kişi öldüğünde ahret kardeşi kefenin başındaki düğümü açar. Ahret kardeşimizi şeyhlerimizden seçeriz.

44. Kadınlardan ahret kardeşi olur mu?

Hayır olmaz. Kadın olsun erkek olsun şeyh ailesinden bir erkeği kendilerine ahret kardeşi olarak seçerler.

45. Size Laleş'ten Berat (Beratta) getiren var mı?

Gidenler kendileri ile getiriyor.

46. Bir Yezidi hangi suçları işlerse dinden çıkarılır?

Zina yaparsa, başka dinden olan biri ile evlenirse veya farklı kasttan biri ile evlenirse dinden çıkar.

47. Kim onu dinden çıkarır?

Kimsenin onu dinden çıkarmasına gerek yoktur. Kişi bunları yaptığında kendini dinden çıkarır.

48. Dinden çıkan birinin cezası nedir?

Toplumdan dışlanır. Öldüğünde de mezarlığımıza defnetmeyiz.

49. Defin işlemlerinizi nasıl yaparsınız?

Mezarı kazarız, mezarın içine duvar ördükten sonra ölüyü sırt üstü koyar yüzünü güneşe çeviririz. Daha sonra üstünü kapatırız. Mezarın üstünü betonla kapatmak zorunludur

50. Taziyelerinizi nasıl yaparsınız?

Şu karşıda gördüğünüz köyümüzün taziye evidir. Biri öldüğünde çevre köylerden taziye gelirler. Taziye gelenler: Başınız sağ olsun, Tanrı günahlarını affetsin, mekânı cennet olsun... dileklerinde bulunur. Bizler de çay ikram ederiz. Yemek vakti ise yemek veririz.

51. Avrupa'ya göç etme sebepleriniz nelerdir? (Dini, ekonomik, güvenlik)

Hem dışlanmaktan hem de fakirlikten dolayı Avrupa'ya göç oldu. Batman bize yakın olmasına rağmen Batman'a çalışmak için gittiğimizde Müslümanlar bizi dışlıyordu. Karakolluk bir olay olunca Müslümanlar bizim aleyhimizde şahitlik yapardı. Tabi bizden bir kişi olsa onlardan kırk kişi olurdu. Hali ile karakoldaki yetkililer onlara inanırdı. Avrupa'da çalışma imkânı doğunca bizler de oraya yöneldik.

52. Geri dönüp yerleşenler var mı?

Gidip gelenler oluyor; fakat günümüzde temelli değil. İşleri Almanya'da olanlar tatillerinin bir kısmını gelip köylerinde geçirip geri dönüyorlar.

53. Geçiminizi ne ile sağlarsınız?

Çiftçilik ve hayvancılıkla.

54. Bu köyde toplam kaç Yezidi yaşıyor?

Dört aile var. Toplam 20 kişiyiz.

55. Batman'da toplam ne kadar Yezidi yaşıyor?

Tahminen 150 kişi.

56. Müslüman komşularınızla ilişkileriniz nasıl?

Şimdi aramızda bir sıkıntı yok; fakat eskiden bize karşı iyi değillerdi.

57. Batman Yezidilerinin genel durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Pek kimsenin kaldığı yok; fakat kalanların durumu iyidir.

EĞİTİMLE İLGİ SORULAR

58. Yezidilerde dini bir eğitim var mı?

Evet. Eskiden dini bilgileri öğrenmek isteyenler, şeyh, pir, fakir ve peşimamların yanına gider “kavil”ler öğrenirdi.

59. Dini bilgilerinizi nasıl öğrendiniz?

Anne-babam ve din adamlarından öğrendim.

60. Günümüzde çocuklarınıza Yezidiliği öğretmek için bir çalışma var mı?

Buralarda pek kimse kalmadığı için yoktur; fakat Almanya’da var.

61. Çocuklarınızı okutuyor musunuz?

Evet. Yenipınar Köyü’ne (taşımali) gidiyorlar.

62. Yezidilikte bir köy veya yerleşim yerinde bir kişinin dışındakilerin okuma-yazmayı öğrenmesinin yasak olduğunu biliyor musunuz? Bu yasağı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Böyle bir yasak yok.

63. Çocukları okutma konusunda kız ve erkek çocukları arasında bir eşitlik var mı?

Evet. Kızları da erkekleri de okutuyoruz.

64. Eğitim sisteminde çocuklarınızın karşılaştığı problemler var mı? Varsa hangileridir?

Eskiden vardı. Biz okula giderken bizlerle alay edilir, bizlere hakaret edilirdi; fakat şimdi yok. İki çocuğumuz Yenipınar Köyü’nde okuyor kimsenin onları rahatsız ettiği yok.

65. Okullarda Yezidiliğin çocuklarınıza öğretildiği dersler ister misiniz?

İsteriz; ama vermezler. Irak’ta okullarda Yezidi öğretmenler tarafından Yezidi çocuklara dini eğitim veriliyor.

66. Üniversite okuyan veya üniversite mezunu Yezidi gençler var mı?

Birkaç tane olduğunu biliyorum; fakat nerede okuduklarını bilmiyorum.

67. Dininizi çocuklarınıza öğretmek için bir çalışmanız olacak mı?

Burada olmaz; fakat Avrupa’da var.

68. Avrupa’da sizler mi çocuklarınıza dini eğitim veriyorsunuz?

Evet. Yezidi öğretmenler dini eğitim veriyor.

Fakir Kalo ÇATUK (Beşiri–1948) ve Şeyh Osman AKÇURA (Beşiri–1962)

14.10.2012 tarihinde Oğuz Köyü'ne bağlı Onbaşılar Mezrasında Ali KARTAL ile görüşmeye gittiğimizde Almanya'dan cenaze geleceği için buna imkân bulamamıştık. Ali KARTAL daha müsait bir zamanda görüşebileceğimizi söyleyip bizi Üçkuyular Köyü'ne Pir Osman ÖNGÜDÜ'ye yönlendirmişti. Bizler de Pir Osman ÖNGÜDÜ ile röportaj yaptıktan sonra Ali KARTAL'ı aramış, uygun bir güne randevu istemiştik. ALİ KARTAL Avrupa'dan defin işlemleri için bir grup Yezidinin geldiğini ve grupta din adamlarının da olduğunu, mülakatın onlarla olmasının daha isabetli olacağını söylemişti. Bizler de Almanya'dan gelen din adamları ile görüşmek için perşembe günü (18.10.2012) Oğuz Köyü'ne gittik. Köydeki taziye yerine vardığımızda Ali KARTAL, Almanya'dan gelen din adamlarından olan Fakir Kalo ÇATUK ile Şeyh Osman AKÇURA ve vefat edenin yakınları taziye kabul ediyorlardı. Bizler de başsağlığı dileklerinde bulunup uygun bir yere oturduk. Taziye yoğunluğundan mülakat yapmaya fırsat bulamadık; fakat bir Yezidi taziyesine şahit olmuştuk. Taziyeye Yezidilerin yanı sıra çevre köylerden Müslümanlar da başsağlığına geliyordu.

Perşembe günü mülakat yapamadığımız için daha uygun bir güne randevu istemiştik. Ali KARTAL ile yaptığımız telefon görüşmeleri sonunda Pazar gününün (21.10.2012) uygun olduğunu bize söyledi. Pazar günü mülakat için gittiğimizde ise taziye hâlâ devam ediyordu. Taziyedekilerle selamlaşıp kendimizi tanıttıktan sonra mülakatın cenaze ile birlikte Almanya'dan gelen Fakir Kalo ÇATUK ve Şeyh Osman AKÇURA ile olmasının daha uygun olacağına karar verdik. Fakir Kalo ÇATUK Almanya'da Wosvagen Şirketinde çalışıyor. Osman AKÇURA ise ticaretle uğraşıyor.

Mülakattan önce Şeyh Osman AKÇURA, buralarda çalışma imkânı bulamadıkları için Almanya'ya çalışmak için göç etmek zorunda kalmış ikinci nesil olduklarını ve ikinci neslin ise gurbette sıkıntılara en çok maruz kalan nesil olduğunu ifade etti.

Fakir Kalo ÇATUK önceden hazırlamış olduğumuz sorularımıza, kavillerden örnekler okur daha sonra bunları açıklayarak cevap verirken, Şeyh Osman AKÇURA ise sorulara sebep sonuç ilişkisi içinde açıklama yaparak cevap vermeyi tercih ediyordu. (Beşiri/Oğuz Köyü-21.10.2012)

Mülakat:

1. Yezidi ismi ne anlama geliyor?

Başta şunu belirtmek isterim: Siz sorularda , “Yezidi” diye yazmışsınız, sizden rica ediyorum bunu değiştirin. Hangi dilde yazılırsa yazılsın Türkçe, Almanca, İngilizce veya başka bir dilde yazılırken “Ezidi” yazılmalı. Çünkü ismimiz “E” ile başlar, yazılır ve okunur.

Biz “Ezidi” yani “Ezdai” halkıyız. Ezdai, şu anlama gelir: Ez (beni)-dai (yarattı) yani “Tanrı beni yarattı” anlamına gelir. Halkı kim yaratır? Tabi ki “Xweda” (Huda) yaratır. Xweda’ya (Tanrı) rakib, denk başka bir varlık yoktur.

Tanrı’ya ilk inanan halk biziz. Bizim Tanrı’mızın adı “Xweda” (Huda)’dır. Birçok millet (Araplar, Türkler...) Tanrı’ya daha isim bulmadan önce biz Tanrı’nın adını biliyorduk.

Bizim inancımıza göre insan öldürmek ve küfretmek (sövmek, lanetlemek) yoktur. Çünkü Tanrı’nın yarattığı canı ancak Tanrı alabilir. Küfür edilmez. Kişi küfrettiği zaman Tanrı’nın yüzüne bakamaz. Bir küfür (lanetleme) sözü var, biz söylemeyiz. (Melek Tavus’a lanet edilmesini kast ederek) Küfür sözünün söylendiği yerde durmamız mümkün değil; çünkü bu günaha ortak olamayız. En büyük suç küfretmektir.

2. Yezidi tarihi hakkında bize bilgi verebilir misiniz?

Yezidiler yaklaşık 5 000 senedir Ortadoğu’da ve özellikle Mezopotamya’da yaşamışlardır. Yezidiler başka yerlerden buralara göç etmemişler. Yezidilerin yurdu buralar olup dilimiz de Kürtçe’dir. Hatta tufandan sonra Cudi Dağı’na gemisi oturan Nebi Nuh’un anadilinin Yezidilerin anadili olduğunu söyleyebiliriz.

3. Hz. Hüseyin’i şehit eden Yezid bin Muaviye ile bir ilişkiniz var mı?

Hayır. Onun adı: Yezid’dir. Biz ise Ezidi’yiz yani Ezdai (Tanrı beni yarattı) halkıyız.

4. Yezid bin Muaviye Müslümanlar arasında özellikle de Şii’lerce oldukça olumsuz görülen bir şahsiyettir. İsim benzerliğinden dolayı bir sıkıntı yaşıyor musunuz?

Evet. İsim benzerliğinden dolayı oldukça sıkıntı yaşıyoruz. Bizi onunla ilişkilendiriyorlar. Bu doğru değildir. Yezid bin Muaviye ile bir ilişkimiz olmadığını onlara anlatana kadar bize önyargı ile yaklaşıyorlar.

5. Tanrı tasavvurunuz hakkında bilgi verebilir misiniz?

İnancımıza göre Tanrı tektir ve ortağı yoktur. Tanrı tasavvurumuz hakkında birçok bilgi kavillerimizde geçmektedir. İnancımıza göre Tanrı'nın 1001 ismi vardır. Ezda, Yezdan bu isimlerdendir. Ama Tanrı'nın en güzel ve şirin ismi Xweda (Huda)'dır. Tanrı; her yerdedir, her şeyi yaratmıştır, ezeli ve ebedidir ve her şeyin sahibidir. Xweda (kendini yarattı) isminden de anlaşılacağı üzere varlığı kendisindendir.

6. İnancınıza göre Melek Tavus neyi ifade eder? Melek Tavus'un görevi nelerdir?

İnancımıza göre Melek Tavus'un başka bir adı da Emin Cebrail'dir. Tanrı'nın yardımcısı, habibi ve 7 büyük meleğin başıdır.

7. 7 büyük meleğin adları ve görevleri nelerdir?

Melek Tavus 7 büyük meleğin başıdır. Size görevlerini söyleyemem; ama adlarını söyleyeyim.

1. Azrail

2. Cebrail

3. Mikail

4. Şımkail

5. Derdail

6. İsrail

7. Azazil

8. Kutsal kitaplarınız var mı? Hiç okudunuz mu?

Kutsal kitaplarımız: Mushaf-ı Reş ve Kitab-ı Cilve'dir. Bu kitaplar elimizde mevcut değildir. Çünkü saldırı ve talanlara maruz kaldığımızda bu kitaplar da talan edilmiş. Bu kitapları kimlerin talan ettiğini ve kimlerin elinde olduğunu bilmiyoruz.

9. Sizce bu saldırı ve talanları kim veya kimler yapmış olabilir?

Abbasilerin yaptığını tahmin ediyorum. Çünkü saldırıların çoğunu Araplar yapmış. Sadece Abbasiler değil, Osmanlı, Büyük İskender, İngilizler de yapmış. İngilizler Irak'ı işgal ettiklerinde dini değerlerimize ait birçok belge ve eser götürmüşlerdir.

10. Sizde ahiret, cennet ve cehennem inancı var mı?

İnancımıza göre cennet, cehennem ve ahret vardır. Bu bizim ilmimizde geçmektedir ve tespiti de vardır. Size okuyabilirim. (Fakir Kalo ÇATUK ilgili kavileri

okudu.) İncamıza göre yeryüzüne gelen insanlar ahiret, cennet, cehennem ve güneşe inanmalı.

11. Güneş size neyi ifade etmektedir?

Güneş aydınlıktır ve kıblemizdir. Güneş hangi yönde ise ona yönelir ibadetlerimizi yaparız.⁴

12. Bir insan neye göre cennet veya cehenneme gider?

Kişi yaptığı iyi veya kötü ameline göre cennet veya cehenneme gider.

13. Cennet ve cehennemde ebedi kalmak var mıdır?

Bunu Tanrı bilir, biz bilemeyiz. Tanrı ne dilerse o olur.

14. Ölümden sonra kişiyi bekleyen akıbet nedir?

İnsan ruh ve kalıptan (bedeni kast ederek) oluşur. Tanrı ruhu bedenden aldıktan sonra ruh sır olur, kalıbı ise toprak olur. Kalıp geldiği yere geri döner.

15. Önderiniz veya peygamberiniz kimdir? Hakkında bilgi verebilir misiniz?

İncamızda peygamber kavramı yoktur. Fakat önderimiz, yol göstericimiz Melek Tavus'tur.

16. Şeyh Adiy size ne ifade ediyor?

Şeyh Adiy dinimiz için büyük emek vermiş ve değerli bir peşimamımızdır.

17. Melek Tavus Şeyh Adiy'nin bedeninde mi dünyaya gelmiş?

Hayır. Melek Tavus'un yeryüzüne inmesi ile Şeyh Adiy'nin dünyaya gelmesi arasında binlerce sene var.

18. Yenilmesi haram olan yiyecekler ve içecekler nelerdir? Ve neden haramdır?

Örneğin: Horoz, koyunu, balık, ceylan, tavşan, marul, lahana...

Biz Yezidiler bu saydıklarınızın tümünü yiyiyoruz; ama horuz sabahleyin ötüp ibadet saatini haber verdiği için Yezidilerden bir aile yemiyor. Lahana ise bir zamanlar Musul'da bir şeyhimiz esir alınmış ve dışarıda bağlanmış, oraya yolu düşenler bahçelerden kopardıkları lahanaları şeyhimize atıp ona işkence yapmışlardır. Başka bir rivayete göre de Yezidiler saldırıya maruz kaldıklarında lahana ve marula sığınmış onlar da Yezidileri saklamış. Ama horoz, marul ve lahananın haram olduğunu söyleyemeyiz. Zaten Yezidilerin büyük çoğunluğu bunları yemektedir.

Bizde domuz eti haramdır; çünkü domuz geviş getirmiyor ve çok pis bir hayvandır. Her şeyi yer.

⁴ Görüşmelerimizden edindiğimiz izlenime göre ibadetler Tanrı ve Melek Tavus'a yapılır, güneşe değil. Güneş kıbleleri ve saygı duydukları bir semboldür

19. Mavi renk elbise haram mıdır? Günümüz Yezidileri mavi renk elbise giyiyor mu?

Giyiyoruz.

20. Dünya ve kâinat nasıl ve neden yaratılmıştır?

Tanrı dünyayı kendi özünden ve 4 elementten oluşturmuş. Bu elementler: Toprak, hava, ateş ve sudur.

21. İnsan nasıl ve neden yaratılmıştır?

Melek Tavus, Tanrı'dan aldığı yetki ile doğanın elementleri olan toprak, hava, su ve ateşi bir araya getirmiş. Daha sonra Tanrı'nın özünü ruh olarak Hz. Adem'in ağzına üflemiş. Hz. Adem de canlanmış.

22. Kelime-i şehadetiniz nasıldır?

Tanrı'nın tek ve hak olduğuna, Melek Tavus'un Tanrı'nın yardımcısı (Emini) olduğuna iman ederiz.

23. Siz Yezidi kastında hangi sınıfa dâhilsiniz? Görevleriniz nelerdir?

Fakir'im. Görevim imamlıktır.

24. Biraz açıklayabilir misiniz?

Fakir, Yezidilerin pir veya şeyh sınıfından ortaya çıkabilir. Fakir olabilmek için yıllarca ilim peşinden koşup birçok fakirden ders alıp bir cenazeyi kaldırabilecek ve halka dini konuda vaaz verebilecek derecede ilim sahibi olmak gerekir.

Bir cenaze defnedildikten sonra fakir üç gün sabah güneş doğmadan önce ölen kişinin mezarına gider ve güneş doğana kadar mezarın başında ilim okur. Her gün ayrı kaviller okur. Güneş doğunca okumayı bitirip eve döner.

1.Gün sabahleyin "Talkin", "Nasin" ve "Seremerg" kavillerini okur.

2.Gün sabahleyin güneşin kavillerini okur.

3.Gün sabahleyin din ve iman kavillerini okur.

25. Sakal ve bıyık bırakmak, dini inancınızdan mı geliyor?

Evet. Fakirler için sünnettir, zorunlu değildir. Fakirlik (bir sınıf din adamı) 99 erkândır. Sakal ve bıyık bırakmak da bu erkânlardan biridir.

26. Başlıca ibadetleriniz hangileridir?

Dua(sabah, akşam duası), oruç, hac, hayır (zekât ve sadaka yerine)

27. Namaz ne zaman ve nasıl kılınır?

Biz namaz değil, dua deriz. Duamızı şu şekilde yaparız: Sabah güneş doğmadan kalkar el ve yüzümüzü yıkar ve güneşe yönelir dua ederiz. Akşam da güneş batmadan el ve yüzümüzü yıkar aynı şekilde güneşe yönelir duamızı yaparız.

28. Bize dua okuyabilir misiniz?

Hatırınız için akşam duasını okuyayım. (Fakir Kalo Çatuk, Akşam duasını tümünü okuduktan sonra ricamız üzerine sabah duasından da birkaç bölüm okudu.) Dikkat ettiyseniz dualarda hep şükür vardır.

29. Oruç ne zaman ve kaç gün tutulur?

Oruçlarımız çoktur. Bütün Yezidilerin tuttuğu oruçlar var, din adamlarının (fakir ve peşimam) tuttuğu oruçlar var. Bütün Yezidilerin tuttuğu oruç 9 gündür. Din adamları bu 9 günlük oruç dışında 40 gün kışın, 40 gün de yazın olmak üzere ayrıca 80 gün daha oruç tutarlar.

Bütün Yezidilerin tuttuğu oruç:

Üç hafta üst üste Salı, Çarşamba, Perşembe günü oruç tutarız, Cuma günü bayramımızdır. Bu bayramlar sırasıyla şu şekildedir:

1. Güneş Bayramı
2. Xweda (Huda) Bayramı
3. Yezid Bayramı

Bizim son bayramımız olan Yezid Bayramı kışın en kısa günlerindedir, daha günler uzamaya başlamadan önce (21 Aralık) olmalıdır. Bu yılki (2012) Yezid Bayram'ı 14 Aralık cuma gününe denk gelecek. Tabi yıldan yıla göre Cuma günü Aralık ayının 14, 15, 16, 17 veya 18'ine de denk gelebilir.

30. Hacca gittiniz mi? Gittiyseniz ne zaman gittiniz?

Evet, üç defa gittim. Yaklaşık 10 gün önce oradan döndüm. Hac yerimiz Irak'ın Musul kentinin kuzeyinde bulunan Laleş Vadisi'ndedir. 6-13 Ekim arası Şeyh Adiy'nin Cemai'sinde hacca gideriz.

31. Zekât veriyor musunuz?

Evet; ama bizim dini kavramlarımızda zekât yoktur. Biz buna "hayır" diyoruz. Hayır yapmanın iki şartı vardır: Biri zengin olmak, ikincisi gönülden vermek.

32. Ne oranda, kimlere ve ne zaman veriyorsunuz?

Bizde belirli bir oran yoktur. Herkes imkân ve gönlünden geçene göre verir. Eğer kişinin maddi durumu iyi değilse verme zorunluluğu da yoktur.

Din adamlarımıza, Yezidilerin fakir ve yardıma muhtaç olanlarına, başka din veya mezhepten olanlara da verilir.

Hasat zamanı, oruçta, hac dönemlerinde.

33. Din adamları geçimlerini nasıl sağlıyor?

Yezidi toplumu bu inancın fakir ve peşimamlarına “fitu” vermeleri gerekir ki bu din adamları çalışmak zorunda kalsın. Fitu: Müritlerin fakir ve peşimamlara verdikleri hayırlara denir.

Bizim inancımıza göre fakirlerin hırka giymesi gerekir. Bu hırka fakirin üzerindeyken dünyalık işlerde çalışmaması ve bir kez giydi mi yıkama ve yıkanma hariç kolay kolay çıkarmaması gerekir. Bu hırkayı Adem, peygamberler, Veysel Karani giymiştir. Bunun için Yezidi toplumunun fakirlerin geçimini temin etmesi gerekir. Ben ise hırka giymedim, geçimimi ise Wosvagen otomobil fabrikasında çalışarak sağlıyorum.

34. Peki, pir ve şeyhler geçimini nasıl sağlar?

Müritler hayırlarını onlara verirler; fakat onlar da herkes gibi çalışır.

35. Ne zaman kurban kesersiniz? Kurban edilecek hayvanlar hangileridir?

Kurbanlarımızı İbrahim Halil münasebeti ile 6-13 Ekim tarihlerinde Laleş'te hac farızasını (Cemai Bayramı) yerine getirirken keseriz. Kurbanlarımızı büyük ve küçükbaş hayvanlardan keseriz. Herkes maddi imkânına göre keser. Kurban edilecek hayvan ne kadar büyük olursa hayrı da o kadar fazla olur.

36. Bir yılda kaç kutsal gün ve bayramınız var?

Bizim kutsal gün ve bayramlarımız oldukça fazladır. Tümünü söylemek oldukça zaman alır. Ama size bazılarını söyleyeyim.

Genel oruç sonrası kutladığımız 3 bayramımız var. Bunlar: Güneş Bayramı, Xweda (Huda) Bayramı, Yezid Bayramı'dır. Fakirlerin yaz ve kışın tuttıkları 40'ar gün oruçtan sonra bayram yapılır. Melek Tavus'un bizim çalışmamızı yasakladığı Kızıl (kırmızı) Çarşamba (Çarşema Sor) Bayramı var. Bu bayram Nisan ayında olur. Baharın başlangıcı olarak Nevruz Bayramı'nı da kutlarız. Daha birçok bayramımız var.

37. Kutsal gün ve bayramlarda neler yaparsınız?

Bayramlarda temiz ve güzel elbiseler giyilir, lezzetli yemekler pişirilir. Akrabalar, komşular, din adamları ziyaret edilir. Kırgınlıkların son bulması için küskünler barıştırılır.

38. Yezidi toplumunda ailede kararları kim alır?

Erkek evin reisidir; fakat karar almada kadın ve erkek eşittir. Birbirlerine danışıp ortak karar almaları gerekir.

39. Eğer karar almada anlaşamazlarsa son söz erkeğin mi olur?

Hayır. Erkeğin söyledikleri kanun değildir ve erkek kararlarını kadına dayatamaz. Anlaşmazlık durumunda toplumun ileri gelenleri aralarında hakem olur. Bizim inancımızda erkeğin kadına üstünlüğü yoktur. Benim kanaatime göre erkeğin aile içinde fiziksel güce dayalı olan üstünlük anlayışı Arap toplumundan bizlere tesir etmiştir. Eskiden toplumumuzda böyle bir anlayış vardı; fakat günümüzde bu anlayış değişti.

40. Çocukların ailede karar almadaki etkileri nelerdir?

Çocuklar reşit olana kadar anne ve babanın koruması altındadırlar. Çocuklar reşit olduktan sonra kendi kararlarını verirler.

41. Kadının toplumdaki statü ve görevleri nelerdir?

Kadın, erkek gibi her şey yapabilir ve erkeğe eşittir. Kadın savaşta erkeğinin yanında olup savaşabilir, herhangi bir toplantıda kocasının yanında bulunup kendi fikrini söyleyebilir topluma önderlik de yapabilir. Tarihimizde bunun örnekleri de var. Örneğin; Meyan Hatun⁵ uzun bir süre Yezidilere önderlik yapmıştır. Toplumumuza baktığınızda çok eşli erkekler çok azdır. Olanlar da komşu toplumlardan etkilenip nefislerine uyanlardır.

42. Kız ve erkek çocuklarının toplumdaki statü ve görevleri nelerdir?

Geçmiş ile günümüzü karşılaştırdığınızda kızların toplumdaki statü ve görevleri arasında oldukça büyük bir fark var. Eskiden kız çocukları evleninceye kadar baba evinde kalır evlenince de mirastan bir pay almazdı. Erkek çocuğu ailenin devamını sağlar miras onlara kalırdı. Fakat günümüzde kız ve erkek çocukları eşittirler. Eskiden bizler de çevre köylerdeki Sünni Kürtler de bazı kaygı ve geleneklerden dolayı kız çocuklarını okula göndermezdik. Fakat günümüzde özellikle de Avrupa'da kız olsun erkek olsun bütün çocuklarımızı okula gönderip onlara destek oluruz. Avrupa'da avukat, doktor hatta pilot olan Yezidi kızlar var. Pilot olan benim akrabamdır.

⁵ Meyan Hatun, günümüzde bütün Yezidilerin lideri olan Mir Tahsin Bey'in ninesidir. Meyan Hatun 1920'de ölen kocasının yerine Yezidilere bir süreliğine liderlik yapmıştır. Sert ve dirayetli bir kadın olan Meyan Hatun, sözü geçerli ve yaptırım gücüne sahipti. Bknz.: Faruk EVRENK, *Yezidilikte Kadın Şkesti Örneği* s.18

43. Eş seçimine gençler mi yoksa aileler mi karar verir?

Aileden aileye değişmekle birlikte eskiden anne-babanın eş seçimi konusunda gençler üzerinde bariz bir etkileri vardı. Fakat bu ebeveynlerin gençlerin tercih ve düşüncelerini hiç dikkate almadığı anlamına da gelmezdi. Günümüzde ise gençler kendi tercihlerine göre eş seçmektedir.

Eskiden erkek tarafı mutlaka başlık parası verirdi; fakat günümüzde bu geleneği kaldırmaya uğraşıyoruz. Örneğin; ben kızımı evlendirdim başlık parası almadım.

44. Yezidilerde kast sınıfları arasında evliliğe izin var mıdır?

Hayır. Herkes kendi sınıfından biri ile evlenmeli.

45. Boşanmanın sebepleri nelerdir? Kadının da boşama hakkı var mıdır?

Eskiden kadının boşanma hakkı yoktu. Günümüzde Yezidiler yaşadıkları devletlerin kanunlarına göre boşanıyorlar. Boşanma sebeplerine gelince; eşler anlaşamıyorsa, ortak karar alamıyorsa ve evde huzursuzluk varsa çocuklar olsa bile boşanma olur.

46. Çocuklarınızı nasıl vaftiz (Mor Kırın) yaparsınız?

Laleş'e çocuklarını götürme imkânı olanlar çocuklarını orada vaftiz yaparlar, çocuklarını götürme imkânı olmayanlar hacıların getirdiği Zemzem Suyu (Ava Kaniya Spi) ile çocuklarını vaftiz yaparlar. Zemzem suyu bulma imkânı olmayanlar ise vaftiz yapmazlar. Nitekim vaftiz olmayanlar da var.

47. Laleş'ten getirdiğiniz beratları suyun içine koyup bu su ile çocuklarınızı vaftiz etmez misiniz?

Berat farklı bir şeydir. Laleş'e gidenler kendileri ile Berat ve Xelat (Helat: Hediye anlamına gelir) getirirler.

Berat: Laleş'te Şeyh Adiy'nin türbesinde bulunan görevlilerin kutsal Laleş toprağı ve sağır koyunun sütü karıştırılarak misket şeklinde oluşturdukları karışımdır.

Xelat (helat): Hacıların haçtan dönerken Laleş'te satınaldıkları hırka, külık (din adamlarının başlarına taktıkları bir çeşit külah) gibi eşyalara denir.

Hacılar beraberlerinde getirdikleri Berat, Xelat (helat), Zemzem Suyu gibi şeyleri akraba ve konu komşuya hediye ederler. Zemzem Suyu yeterli olursa çocuklar vaftiz edilir, olmazsa vaftiz edilmez.

48. Kirvelerinizi kimlerden seçersiniz? Niçin?

Kirveler aralarında evlenme yasağı olanlardan seçilir. Örneğin; Mürit olan biri din adamlarından veya Müslümanlardan kendine kirve seçebilir. Çünkü kirve olanlar zaten evlenemez.

49. Kirvelerin birbirlerine karşı görevleri nelerdir?

Çocuk, kirvenin kucağında sünnet edilirken kan akar. Bundan dolayı kirveler birbirlerinin kan kardeşidirler. Kirveler birbirine kardeş gibi sahip çıkmalı, birbirine destek olmalıdır.

50. Ahret kardeşiniz var mı? Ahret kardeşi kimlerden seçilir?

Evet, ahret kardeşim var. Ahret kardeşi şeyh ve pirlerden seçilir.

51. Ahret kardeşlerinin birbirine karşı görevleri nelerdir?

Kişi defnedilirken ahret kardeşi kefenin baş tarafındaki düğümü açar ve ona dua eder. Ahret kardeşi (şeyh-pir) kıyamette kardeşinin (mürit) avukatı gibidir, onu savunur.

52. Bir Yezidi hangi suçları işlerse dinden çıkar?

İnancımızda dinden çıkma yoktur. Ancak kişi başka bir dini kabul ederse dinini dondurmuş olur, dininden çıkmaz. Çünkü ağaç kesilse bile kökü yerinde durur. Bir kişi zina yapar veya kendi sınıfından olmayan bir Yezidi ile evlenirse günahkâr olur.

53. Defin işlemlerinizi nasıl yaparsınız?

Kişi vefat edince ölen kişinin akrabaları, şeyhi, piri toplanır, şeyh ve pir onu yıkar. Defin esnasında ölü mezara sırtüstü yatırılıp yüzü güneşe çevrilir. Bir fakir defin gününden itibaren üç gün her sabah güneş doğmadan önce mezarın başına gider, 35-40 dakika kavil okur, ölünün bağışlanması için dua eder.

54. Taziye geleneğiniz nasıl yapılır?

Normal taziye süremiz 3 gündür. Üçüncü günün sonunda ölünün sadakası için birkaç koyun kesilip yemekler hazırlanır konu komşuya dağıtılır. Üçüncü gününden sonra da çevreden taziyeye gelenler oluyor. Taziye süresince gelen misafirlere yemek, meyve ve çay ikramı yapılır.

55. Avrupa'ya göç etme sebepleriniz nelerdir? (Dini, ekonomik, güvenlik)

Dini sebep: Eskiden inancımızdan dolayı şehirlere gidip çalışamıyorduk. Örneğin: Batman, Siirt ... Haksızlığa ve baskılara maruz kalıyorduk.

Ekonomik sebep: Şehirlere gidip çalışamadığımız için adeta köylerimize hapsolmuştuk. Her insan çalışıp zengin olmak ister. Avrupa kapısı açılınca da çalışmak için oraya yöneldik. Buralarda çalışma imkânımız olsaydı Avrupa'ya ne diye giderdik?

Güvenlik sebebi: Eskiden baskılar yüzünden bir köyden başka köye, bir dağdan başka bir dağa giderdik yani güvende değildik. Son yıllarda bölgede yaşanan şiddet olaylarının da etkisi oldu.

56. Geri dönüp yerleşenler var mı?

Tek tük gelip yerleşen var.

57. Dünya Yezidilerinin genel durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Azınlık durumundayız ve birçok ülkeye dağılmışız. Doğup büyüdüğümüz topraklarda birlikte huzur içinde yaşamayı istedik. Yaşadığımız yerde çalışıp rahat bir şekilde eve bir lokma ekmek götürmeyi istedik.

Mürit Avaş KOÇAŞ (Beşiri-1944)

Pir Osman ÖNGÜDÜ ile görüşmemiz bittikten sonra Avaş KOÇAŞ ile Yezidilerde aile yaşantısı ve evlilik üzerine kısa bir mülakat yaptık.

Avaş KOÇAŞ Üçkuyular Köyü'nde yaşayan dul bir kadın. İlerlemiş yaşına rağmen mülakat esnasında espirileri ve dobra dobra cevapları dikkatimizi çekti. (Beşiri/Üçkuyular Köyü-14.10.2012)

Mülakat:

1. Yezidi toplumunda ailede kararları kim alır?

Eskiden ailede kararları erkek alırdı; ama günümüzde ailede kadınlar da karar alıyor. Tabi ki istisnalar hariç.

2. Eskiden kadınların ve çocukların ailede karar almadaki etkileri var mıydı?

Kadın ve çocukların karar almada hiçbir etkileri yoktu. Kadın kocasından izin almadan babasının evine bile gidemezdi. Koca isteseydi eşinin dikip giyeceği kumaşı almaya karısını götürmeyip kendisi alırdı. Eskiden olsa buraya gelip sizinle konuşmak imkânsızdı; ama şimdi gördüğün gibi çok rahatım.

3. Kadının ailedeki görevleri nelerdir?

Hamur yoğurur, ekmek pişirir, yemek yapar, evi süpürür, koyun ve inekleri sağardı. Ama günümüzde Avrupa'dakiler erkekler gibi işe gidiyor.

4. Çocukların ailedeki görevleri nelerdir?

Çocuklar anne-babalarına yardımcı olur, çoğunlukla da hayvan otlatırlardı.

5. Eş seçimine gençler mi yoksa aileler mi karar verir?

Eskiden kız olsun erkek olsun gençler, anne ve babalarından utanırlardı. Anne-baba kimi tercih etmişlerse hiç itiraz etmeden kabul ederlerdi.

6. Günümüzde eş seçimine kim karar veriyor?

Gençler karar veriyor. Eş adayı kişinin gönlüne göre olmazsa kimseyi dinlemez, kabul etmez. Evlenseler bile eğer anlaşılamazlarsa bir hafta geçmeden boşanırlar.

7. Anne- baba, erkek çocuğunu mu kız çocuğunu mu tercih ederdi?

Çoğunlukla erkek çocuğu tercih edilirdi; çünkü kız evlenir başka bir aileye gider, soyun devamını ise erkek çocuğu sağlardı. Tabi bu kız çocuğu istenmediği anlamına gelmez. Hiç kız çocuğu olmayanlar kızlarının olmasını, hiç erkek çocuğu olmayanlar erkek çocuklarının olmasını isterdi.

8. Nişan nasıl yapılır?

Aileler aralarında anlaştıktan sonar gelin adayına bir takım elbise alınırdı.

9. Nişan yüzüğü takılmaz mıydı?

Kimsenin yüzük alacak durumu yoktu. Kimseye yüzük takıldığını görmedik. Ama günümüzde takılar takılır, elbise alınması için 500 Euro verilir. Gelinin babasının onayını almak için de 1000 Euro verilir.

10. Başlık parası alınıyor mu?

Tabi alınıyor. Eskiden de günümüzde de alınıyor. Hele kız kaçırıldı mı bazı vicdansızlar 60-70 bin Euro alır. Her köy veya yörenin belirlediği bir miktar vardır. Mesela bizim köyde başlık parası 10 bin Euro'dur.

11. Nikâhınızı kim kıydı? Nikâh nasıl kıyılır?

Nikâhımızı peşimam kıydı. Peşimam, gelin ve damat adayına ayrı ayrı : “Tanrı ve Resul’un kavli ile falancayı veya falankesi eş olarak kabul ediyor musun?” diye sorar. Sizin imamlarınız size nasıl soruyorsa?

12. Sayınız azaldığı için eş seçiminde sıkıntı yaşıyor musunuz?

Yok, bir sıkıntı yaşamıyoruz. Dünya kadar genç var. Eskiden sıkıntı yaşıyorduk. Benim zamanımda sıkıntı vardı. Çünkü kastlar arasında evlilik yasaktır. Başka yerleşim yerleri ile de iletişimimiz azdı. Ama günümüz de Irak’a kız almaya gidiyoruz. Bir sıkıntımız kalmadı.

13. Erkekler için Irak’a gidip kız alıyorsunuz, peki kızlarınız evde kalmıyorlar mı?

Hayır. Delikanlılar da çoktur. Mesela benim üç kızım vardı, üçünü de evlendirdim.

14. Düğünlerinizi nasıl yaparsınız?

Eskiden köy meydanında davullu-zurnalı üç gün düğün yapar davetlilere ziyafet verirdik. Düğünlerimiz çok güzeldi. Günümüzde düğün salonu tutulur.

15. Boşanmanın sebepleri nelerdir?

Eskiden zina suçu dışında boşanma yoktu. Eşler birbirlerini öldürseydiler de boşanmıyorlardı.

16. Kadının da boşama hakkı var mıydı?

Hayır.

17. Ahret kardeşiniz var mı?

Benim ahret kardeşim yok. Daha ahret kardeşi edinmedim.

Mürid Güli ÖZEL(Beşiri–1944)

Mürir Güli Özel (1944-Beşiri) Beşiri-Merkezde eşi Yakub ile yaşıyor. Geçen yıl da kendilerini ziyaret edip sohbet etmiştik. Bütün çocukları Avrupa’da yaşıyor; ama Müslüman bir gençle kaçan kızı Kader hariç. Kader Özel, 2006 yılında Müslüman bir gençle kaçtığında ailesi şikâyetçi olmuş, olay Batman’ın yerel medyasında “Yezidi kız Müslüman gençle kaçtı” diye günlerce yer almıştı.

Bu yıl kendisi ile mülakat yapmaya gittiğimde kayın biraderinin eşi de ona misafirliğe gelmişti. Beni Yezidilere has misafirperverlikle ağırladılar. Akrabalarının ve çoğu Yezidi ailenin Avrupa ülkelerine göç ettiği için misafire ve kendilerini ziyaret edecek birilerine hasret kaldıklarını ifade ettiler. Kısa bir sohbetin ardından mülakatımıza geçtik. (Beşiri/Merkez-12.10.2012)

Mülakat:

1. Hacca gittiniz mi?

Hayır.

2. Zekât veriyor musunuz?

(Sadakayı kast ederek) Konu-komşuya, fakirlere yardım etmeye çalışıyorum. Gerçi bazı Müslümanlar verdiğimiz yardımları kabul etmiyor. Kapıya kim gelirse eli boş çevirmiyorum. Çaydan, şekerden tutun da bahçedeki meyvelere kadar elimden geldiği kadar vermeye çalışıyorum.

3. Kutsal gün ve bayramlarda neler yaparsınız?

Bayramdan önce bayram hazırlıklarını yaparız. Evlerimizi temizler, banyomuzu yaparız. Bayramda çocuklara dağıtmak için şeker alırız. Bayram için özel yemekler yapar; pasta, kek, baklava, çerez, hoşaf... hazırlarız. Bayram günü yeni ve temiz elbiseler giyer; komşu, dost ve akrabaları ziyaret edip bayramlarını kutlarız. Ziyarete gelenlere ikramda bulunur çocuklara şeker dağıtırız. Eskiden biz Yezidiler çoktuk, bayram günü akşama kadar halay çeker oynardık. Şimdi kimseler kalmadı. Sizler de böyle yapardınız. Öyle değil mi? Bayram kutlamalarında bir farkımız yok.

4. Yezidi toplumunda ailede kararları kim alır?

Söz konusu işe göre değişir. Kadını ilgilendiren bir konu olursa kadın karar alır, erkeği ilgilendiren bir konu olursa erkek karar alır. Tabi yeri gelir birbirlerine danışırlar.

5. Peki, kadın ve erkeğin karar almada anlaşamadıkları durumda son söz kimin olur?

Tabii ki erkeğin olurdu. Ama günümüzde değişti, artık kadınlar da istediklerini yaptırıyorlar.

6. Eş seçimine gençler mi yoksa aileler mi karar verir?

Eskiden anne-babalar gençleri birbirine layık görür, onlara da danışırlardı. Gençler de eş adayını olumlu görseydi, ebeveynler onları evlendirirdi.

Günümüzde ise kararı onlar veriyor. Sen de biliyorsun; internet var, telefon var... Parklarda, bahçelerde buluşuyor, kararlarını kendileri veriyor. Benim oğlum geçen yıl kız kardeşimin torunu ile Almanya’da evlendi. Bizim hiçbir şeyden haberimiz yoktu. Kendi aralarında konuşmuş anlaşmışlar. Her şeyi kendileri halletti. Bizler ancak düğüne gidebildik.

7. Nişan nasıl yapılır?

Gençler birbirlerini beğenip anlaşmışlarsa erkek ailesine haber verir, erkeğin ailesi olumlu bakarsa kız tarafının niyetini öğrenmek için kız tarafına aracılar gönderir. Eğer kız tarafı uygun görürse “ere kırım” yani “onaylama”ya gidilir. Bunun için de 500-1000 (damat tarafının durumuna ve gelin tarafının talebine göre) Euro aralığında para gelin tarafına verilir ve ardından erkek tarafının yanında getirdiği yüzükler takılır. Böylece nişan yapılmış olur. Nişandan bir hafta on gün sonra başlık parası belirlenir ve aileler arasında gidip gelmeler devam eder. Tabii ki erkek tarafı kız tarafına giderken eli boş gitmez.

8. Peki aileler başlık parasında anlaşılamazlarsa ne olur?

Toplumun ileri gelenleri araya girer, başlık parası fazla ise indirirler, tarafları anlaşmaya ikna ederler. Eğer kız kaçmış veya kaçırılmışsa başlık parası çok yüksek olur. Mesela benim kızım kaçtı, yirmi bin başlık parası aldım. Kızıma da tavır koydum.

9. Nikâhı kim kıyar?

Nikâhımızı Şeyhlerimiz kıyar, sizde imamlarınız nasıl kıyıyorsa. Eskiden Şeyhlerimiz hazır olmadığında imamlar da nikâhlarımızı kıyardı.

10. Nikâh nasıl yapılır?

Şeyh, kız ve erkeği karşısına alır ve onlara sorar: “Falancayı veya falan kesi kör, topal, sakat, kel de olsa kabul eder misin?” diye onaylarını alır. Nikâhla ilgili “kaviller” okur.

Şeyhlerimizi eli boş göndermeyiz. Adet olduğundan bir miktar para verimiz. Şimdilerde 100 Euro verimiz.

11. Başlık parası ne kadardır?

Geçen yıl oğlumun düğününü yaptım, 15 000 Euro verdim. Bazıları başlık parası almayız diyorlar; ama masa altından onlar da alıyor.

12. Düğünlerinizi nasıl yaparsınız?

Düğün salonu tutulur; eş, dost, akraba davet edilir. Düğüne davul-zurna ve kemeçe getirilir. Müzik eşliğinde yöresel oyunlar oynanır. Düğüne gelenler takı veya para takarlar. Davetlilerin getirdiği takılara “Xelat” (helat) denilir. Xelat (helat), geline aittir. Davetlilerin taktığı paralara ise “Subhi” denilir. Subhi’yi ise damat tarafı, düğün masraflarının bir kısmını karşılamak için alır.

13. Boşanmanın sebepleri nelerdir? Kadınında boşama hakkı var mıdır?

Eskiden köylerde boşanma yoktu. Çok nadir olurdu. Arada dargınlık ve küskünlük olsaydı da daha sonra barışılırdı. Dul kadınlar bile evlenmezdi.

Ama şimdi boşanmalar çok. Almanya’dakiler Alman kanunlarına göre gidiyor, anlaşılamazlarsa hemen boşanıyorlar. Buralarda da boşanmalar var artık, buradaki Müslümanlar da boşanıyor.

14. Çocuklarınızı vaftiz (Mor Kırın) yapıyor musunuz?

Laleş’te olanlar yapıyor. Çünkü orda Zemzem Suyu var. Bizim, oradan Zemzem Suyu getirme imkânımız olmadığından yapamıyoruz.

15. Kirveniz var mı? Bize kirvelik hakkında bilgi verebilir misiniz?

Evet, kirvelerim var. İlişkilerimiz gayet iyidir. Kirvelik bizde oldukça önemlidir. Kirvelik şu şekilde olur: Çocuğunuzu sünnet edeceğiniz zaman kirve olacak kişi, çocuğunuzu kucağına alır, böylece kirve oluruz.

Kirvenin çocuğun sünnet parasını vermesi ve çocuğa hediyeler alması adettendir.

16. Kirveniz Müslüman mı? İlişkileriniz nasıl?

Evet. Kardeş gibiyiz. Birbirimizi ziyaret eder birbirimize destek oluruz.

17. Yezidilerden de kirve edinir misiniz? Yezidi kirvelerinizi kimlerden seçersiniz?

Evet, Yezidi kirvelerimiz de var. Onları şeyh ve pirlerden seçeriz. Bizim gibi müritlerden seçmeyiz. Çünkü kirveler arasında evlilik yasaktır. Bizde sınıflar arası evlilik zaten yasak olduğundan kirvelerimizi din adamlarından seçeriz.

Bazı Müslümanlar kirvemiz olmadığı halde bile bize kirve derler. Bizim onlardan farklı olduğumuzu ima etmek için söylerler. Bu da bizi rahatsız ediyor. Şimdi sen bana “kirve” deseydin buna üzülür ve ‘çocuğumu ne zaman kucağına alıp sünnet ettirdin?’derdim.

18. Ahret kardeşiniz var mı? Ahret kardeşlerinizi kimlerden seçersiniz?

Ahret kardeşim var. Ahret kardeşlerimizi şeyhlerimizden seçeriz.

19. Ahret kardeşlerinin birbirine karşı görevleri nelerdir?

Kişi öldüğünde ahret kardeşi, kefenin başucundaki düğümü açar.

20. Kadınlardan da ahret kardeşi olur mu?

Hayır, kadından ahret kardeşi olmaz. Örneğin kocam şeyhlerimizden birini kendine ahret kardeşi seçer, ben de başka bir şeyhimizi kendime ahret seçerim. Kadın olsun erkek olsun herkes şeyh ailesinden birini kendine ahret kardeşi seçer.

21. Defin işlemlerinizi nasıl yaparsınız?

Ölüyü mezarıda sırt üstü yatırır, yüzünü güneşe çeviririz. Şeyh ölünün üzerine “kaviller” okur.

22. Taziye geleneğiniz nasıl yapılır?

Köylerde kişi defnedildikten sonra taziye evine gidilir, taziyeye gelenlere yiyecek ve içecek ikram edilir. Almanya’da olanlar mezarlıkta definden sonra yiyecek ve içecek ikram eder. Taziyede zaman olarak bir sınırlama yoktur.

23. Avrupa’ya göç etme sebepleriniz nelerdir? (Dini, ekonomik, güvenlik)

Bazıları fakirlikten, bazıları özentiden, bazıları da baskı ve haksızlıktan dolayı göç etti.

24. Göç edenler durumlarından memnunlar mı?

Göç edenler maddi durumlarından memnunlar; fakat oranın havası buralar kadar iyi olmuyor. Memleket gibisi yok; ama biz gariban Yezidilere haksızlık yapılıyor. Maksat bizleri kovup mallarımıza el koymak. Eskiden baskılar daha fazlaydı, şimdi durum daha iyi; ama hâlâ az da olsa haksızlık oluyor.

25. Beşiri’de ne kadar Yezidi var?

Herkes gitti, sadece birkaç aile kaldı.

Pir Selim TOPRAK (Beşiri–1955)

Pir Osman ÖNGÜDÜ ile mülakat yaparken 7-8 kişi daha bizi dinliyordu. Bunlardan biri de Pir Osman ÖNGÜDÜ’nün yeğeni Selim TOPRAK’tı.

Selim TOPRAK Üçkuyular Köyü’nden olup daha önce Batman ve Isparta’da inşaat işinde çalışmış. Dini baskıdan dolayı Almanya’ya göç etmek zorunda kaldığını ifade ediyor. Almanya’da yıllardır inşaat işi ile uğraşıyor. Köye 1-2 haftalığına gelmiş. Sohbet ve mülakat esnasında Avrupa’nın demokrasi ve insan hakları kültüründen etkilendiği hemen fark ediliyor. (Beşiri/Üçkuyular Köyü-14.10.2012)

Selim TOPRAK ile Yezidilerin eğitim durumu ağırlıklı kısa bir mülakat yaptık.

Mülakat:

1. Dini bir eğitim aldınız mı?

Hayır almadım. Çünkü dini bir eğitim almak için uygun ortam oluşturmamıza fırsat verilmedi.

2. Dini bilgilerinizi nasıl öğrendiniz?

Anne-babamdan ve Yezidi toplumu ortamından öğrendim. Bu şartlarda insan dinini yüzde kaç öğrenebilir ki.

3. Günümüzde çocuklarınıza Yezidiliği öğretmek için bir çalışma var mı?

Burada yok; fakat Avrupa ve Irak’ta var. Okullarda çocuklarımıza dini eğitim veriyoruz.

4. Çocuklarınızı okutuyor musunuz?

Burada da Avrupa’da da kız olsun erkek olsun bütün imkânlarımızla çocuklarımızı okutmaya çalışıyoruz.

5. Yezidilikte bir köy veya yerleşim yerinde bir kişinin dışındakilerin okuma-yazmayı öğrenmesinin yasak olduğunu biliyor musunuz? Bu yasağı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Dinimizde böyle bir şey yok. Birileri tarafından bize isnat edilmiş. Bütün insanların okuma-yazma öğrenmeye hakkı vardır. Eğitim almamız için uygun bir ortam oluşturmamıza fırsat verilmemiş.

6. Çocukları okutma konusunda kız ve erkek çocukları arasında bir eşitlik var mı?

Tabi ki.

7. Eğitim sisteminde çocuklarınızın karşılaştığı problemler var mı? Varsa hangileridir?

Avrupa’da dini eğitim ve dini baskı anlamında hiçbir sıkıntımız yoktur. Herkes durumundan memnundur.

8. Türkiye’de okullarda Yezidiliğin çocuklarınıza öğretildiği dersler ister misiniz?

İsteriz, niye istemeyelim ki?

9. Üniversite okuyan veya üniversite mezunu Yezidi gençler var mı?

Tabi ki var. Öğretmen, avukat, doktor, mühendis... Herkes emek ve gayretine göre kazanıyor.

10. Dininizi çocuklarınıza öğretmek için bir çalışmanız olacak mı?

Avrupa’da derneklerimiz zaten var. Buralarda çocuklarımıza dini eğitim veriyoruz. Bu çalışmalarımızı ileride daha da geliştirebiliriz.

Mürit Ali KARTAL (Beşiri–1947)

Yezidilerle ilgili “Batman İli Beşiri İlçesi Örneği” yüksek lisans tez konusunu alıktan sonra geçen sene ziyaret ettiğim Yezidilerden biri de Ali KARTAL’dı. Ali KARTAL, Beşiri’nin Oğuz Köyü’ne bağlı Onbaşılar Mezrası’nda ailesi ile birlikte ikamet etmekte. Batman Yezidilerinin önde genellerinden biri olup geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlamaktadır.

Pazar günü (14.10.2012) mülakat için kendisini ziyaret ettiğimizde Almanya’dan gelen cenaze dolayısıyla mülakat yapamamış daha müsait bir günde buluşma temennisi ile ayrılmıştık. Kendisi daha sonra Fakir Kalo ÇATUK ve Şeyh Osman AKŞURA ile

tanışmamıza yardımcı olmuştu. Fakir Kalo ÇATUK ve Şeyh Osman AKŞURA ile görüşmemiz bittikten sonra kendisi ile Batman Yezidilerinin genel durumu ve eğitim konusu ağırlıklı bir mülakat yapmayı uygun gördük. (Beşiri/Oğuz Köyü-21.10.2012)

Mülakat:

1. Bu köyde (Oğuz Köyü) ve sizin kaldığınız mezrada (Onbaşılar Mezrası) toplam kaç Yezidi yaşıyor?

Doğrusu saymadım ama bu köyde 30–35 kişi, benim kaldığım mezrada 15-20 kişi yaşıyor

2. Batman’da toplam kaç Yezidi yaşıyor?

Tahminen 150–200 kişi.

3. Müslüman komşularınızla ilişkileriniz nasıl?

İyidir.

4. Batman’da derneğiniz var mı?

Hayır derneğimiz yok; fakat Yezidi köylerinde taziye evlerimiz var. Biri vefat ettiğinde taziye gelenleri orada ağırlarız.

5. Yezidilikte tenasüh var mıdır?

Biz ölüme “kiras gühertın” (elbise değiştirme) deriz. Kişi öldükten sonra ruhunun başka bir bedeninde bu dünyaya gelip gelmeyeceğini Tanrı bilir. Ölen kişinin ruhu bu dünyaya bir insan bedende de bir hayvan bedeninde de gelebilir, gelmeye de bilir.

6. Cennette mükâfatlandırma nasıl olacak?

Cennete giden kişi rahat bir yere ve huzura kavuşacak.

7. Örneğin cennet meyveleri ve huriler olacak mı?

Huriler olmayacak çünkü cennette evlilik yok. Huriler İslam inancında var. Cennet meyveleri olabilir.

8. Cehennemde cezalandırma nasıl olacak?

Kişi cezasını çektikten sonra cennete gidecek.

9. İnancınızda peygamberlik anlayışı var mı?

Hayır. İnancımızda peygamberlik anlayışı yok. Biz meleklerle inanırız.

EĞİTİMLE İLGİ SORULAR

10. Dini bir eğitim aldınız mı?

Okula gidip kitaplardan öğrenmedim. Bizim dinimiz kitabı değil kavli (söze dayalı)dir. Kavli olarak öğrendim.

11. Günümüzde çocuklarınıza Yezidiliği öğretmek için bir çalışma var mı?

Çocuklarımıza özel dini bir eğitim vermedik; fakat aile içinde görerek, yaşayarak öğreniyorlar.

12. Çocuklarınızı okutuyor musunuz?

Evet.

13. Yezidilikte bir köy veya yerleşim yerinde bir kişinin dışındakilerin okuma-yazmayı öğrenmesinin yasak olduğunu biliyor musunuz? Bu yasağı nasıl değerlendiriyorsunuz?

İnancımızda böyle bir yasak yoktur. Herkesin okumaya hakkı var. Eskiden bazı sıkıntı ve imkânsızlıklardan dolayı okuma imkânımız pek yoktu; ama üniversite okuyan insanlarımız da vardı. Örneğin; bu köyün Yezidilerinden olan Cemil Hoca vardı, Müslüman çocuklara ders veriyordu, şimdi emekli olmuş.

14. Çocukları okutma konusunda kız ve erkek çocukları arasında bir eşitlik var mı?

İşin doğrusu eskiden bizler de çevredeki Müslüman köyler de kız çocuklarını okula pek göndermezdik. Aileler erkek çocuklarına daha öncelik tanıyordu. Bizim için sıkıntı daha büyüktü, dinsel baskılardan dolayı bırakın kız çocuklarını erkek çocuklarını bile köy dışına okumaya gönderemiyorduk. Genelde çocuklar köydeki ilkokulu bitiriyordu.

15. Eğitim sisteminde çocuklarınızın karşılaştığı problemler var mı? Varsa hangileridir?

Şu anda iyidir.

16. Çocuklarımız Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'ne giriyor mu?

Tam olarak bilmiyorum; ama duyduğum kadarı ile bazen giriyorlar, bazen girmiyorlar. Fakat muaf olmalarını isterdim.

17. Okullarda Yezidiliğin çocuklarınıza öğretildiği dersler ister misiniz?

Çok isterdik; fakat böyle bir şey hayaldir, gerçekleşmez.

18. Çocuklarınızın Müslüman öğrencilerle ilişkileri nasıldır?

Pek bir sıkıntı yok. Çocukların tutum ve davranışları, ebeveynlerinin onalar ne aktardıkları ile orantılıdır. Bir kelime (lanet) var, onun söylenmesinden hoşlanmıyoruz. O kelime söylenmezse bir sorun yok.

19. Üniversite okuyan veya üniversite mezunu Yezidi gençler var mı?

4-5 tane var.

20. Dininizi çocuklarınıza öğretmek için bir çalışmanız olacak mı?

İnsanlarımızın çoğu Avrupa'ya göç ettiği için Türkiye'de böyle bir çalışmanın olması çok zor.

21. Yurt dışındaki özellikle de Avrupa'daki Yezidiler çocuklara yönelik dini bir eğitim veriyor mu?

Duyduğum kadarı ile var.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı : Süleyman SARITÖY

Doğum Yeri : Batman

Doğum Yılı : 1982

Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu:

Lise : 1996-2000 Batman İmam Hatip Lisesi

Lisans : 2003-2007 Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü

İş Deneyimi:

2009-2011 tarihleri arasında Batman'ın Kozluk İlçesi'ne bağlı Bekirhan İlköğretim Okulu ile Diyarbakır'ın Silvan İlçesine bağlı Çatakköprü İlköğretim Okulu'nda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak görev yaptı. Haziran 2011'den beri de Batman-Merkez'de Hürriyet Ortaokulu'nda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.